

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
STATYBOS IR ARCHITEKTŪROS FAKULTETAS**

Karolina Jakimavičiūtė

TAUTIŠKUMO PAIEŠKOS LIETUVOS ARCHITEKTŪROJE

Magistro projektas

Vadovas
Doc. Gintaras Prikockis

KAUNAS, 2018

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
STATYBOS IR ARCHITEKTŪROS FAKULTETAS**

TAUTIŠKUMO PAIEŠKOS LIETUVOS ARCHITEKTŪROJE

Magistro projektas
Architektūra (kodas 621K10001)

Vadovas

(parašas) Doc. Gintaras Prikockis
(data)

Recenzentas

(parašas) Doc. Vytautas Baltus
(data)

Projektą atliko

(parašas) Karolina Jakimavičiūtė
(data)

KAUNAS, 2018

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
STATYBOS IR ARCHITEKTŪROS FAKULTETAS

(Fakultetas)

Karolina Jakimavičiūtė

(Studento vardas, pavardė)

Architektūra (kodas 621K10001)

(Studijų programos pavadinimas, kodas)

„Tautiškumo paieškos Lietuvos architektūroje“
AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

20 18 m. Gegužės 08 d.
Kaunas

Patvirtinu, kad mano, **Karolinos Jakimavičiūtės**, baigiamasis projektas tema „Tautiškumo paieškos Lietuvos architektūroje“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

_____
(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

_____
(parašas)

Jakimavičiūtė, Karolina. *Tautiškumo paieškos Lietuvos architektūroje. Magistro baigiamasis projektas / vadovas doc. Gintaras Prikockis; Kauno technologijos universitetas, Statybos ir architektūros fakultetas.*

Mokslo kryptis ir sritis: *Architektūra*

Reikšminiai žodžiai: „*tautinis stilius*“, *Kaunas, ornamentas, daina, medis, Tautos pažinimo centras.*

Kaunas, 2018. XX p.

SANTRAUKA

XIX a. „*Tautų pavasario*“ revoliucija, davė pradžią tautinių valstybių kūrimuisi, kurios pagrindu tampa tradicijos papročiai, kalba bei geografinė padėtis. Vertinant per istorinę dimenciją tautinę raišką architektūroje galima susikirstyti į laikotarpius: iki XX amžiaus – tradicinė Lietuvos etnoarchitektūra (*Liaudies architektūra*); tarpukaris – *Kauno modernizmas*, kuris kuriamas su sąmoninga tautine simbolika („*Tautinis stilius*“); po Antrojo pasaulinio karo – masinė statyba; nepriklausomos Lietuvos architektūra – tautinė simbolika šiandienos architektūroje. Iš atliktų teorinių tyrimų galima teigti, kad tautinė raiška profesionalioje architektūroje labiausiai pastebimas tarpukaryje. Remiantis šiais tyrimais buvo sudarytas, hipotetinis modelis.

Empirinių tyrimų metu, buvo atliktos sociologinės visuomenės ir ekspertų apklausos, kurių metu sužinoma visuomenės nuomonė apie tautinę raišką architektūroje. Tyrimų vietoje taikoma Ch. Aleksanderio paternų kalbos metodas. Apibendrinus tyrimų rezultatus, galima teigti, kad Kaunas tai tas miestas kurio tarpukario architektūroje, labiausiai pastebimas, sąmoningai kuriamas „*tautinis stilius*“. Tautinę raišką architektūroje įkūnija koncepcinis modelis, kuris sudarytas remiantis išanalizuotais bei susitemintais tyrimų rezultatais.

Eksperimentinis projektas, parengtas vadovaujantis atliktais tyrimais bei koncepciniu modeliu. Projektui pagal tyrimuose paaiškėjusius kriterijus parinkta funkcija – „*Tautos pažinimo centro*“ ir vieta - *Laisvės al. 60, Kaunas (buvusios „Merkurijaus“ universalinės parduotuvės vieta)*. Anot, atliktų tyrimų pastatas turi įkūniti tris neatskiriamus tautinės architektūros dėmenis – **ornamentą, medį, bei dainą**. Beabėjo, atlikti tyrimai turėjo įtakos eksperimentinio projekto estetikai: naudota tautinė ornamentika bei medžio apdaila. Daina pastate per funkciją, nes „*Tautos pažinimo centre*“ bus koncertų salė.

Jakimaviciute, Karolina. *Search for Nationality Features in Lithuanian Architecture: Master's thesis / supervisor assoc. prof. Gintaras Prikockis. The Faculty of Civil Engineering and Architecture, Kaunas University of Technology.*

Research area and field: Architecture

Key words: „national style“, Kaunas, ornament, song, wood, Nation's Cognitive Center
Kaunas, 2018. XX p.

SUMMARY

In 19th century „The people's spring“ revolution gave a start to the creation of nation states, which were formed by traditions, customs, language and geographic location. Assessing through the historical prism, national expression in architecture can be divided in these periods: until 20th century – traditional Lithuanian ethno-architecture (folk architecture); interwar – Kaunas modernism, which is created with conscious national symbolism ("National style"); after the Second World War - mass construction; Independent Lithuanian architecture - national symbols in today's architecture. From the theoretical research carried out, it can be argued that the national expression in professional architecture is most noticeable in the interwar period. Based on these studies, a hypothetical model was created.

Empirical studies carried out sociological surveys of the society and experts, in which the public opinion about the national expression in architecture was discovered. During the empirical studies, Ch. Alexander's Paternal Language Method was applied. Summarizing the results of the research, it can be argued that Kaunas is a city whose interwar architecture is characterized by the deliberate creation of "national style". The concept of national expression in architecture is embodied by the conceptual model, which is based on the analysis of analyzed and fused research results.

*The experimental project was based on the basis of research and conceptual model. According to the criteria found in the research, the function selected for the project is „Nation's Cognitive Center“ and the location – 60 Laivės Avenue, Kaunas (the place of the former „Merkurijus“ shopping center). According to the research carried out, the building must embody three inseparable aspects of national architecture - **ornament**, **wood**, and **song**. The studies have influenced the aesthetics of the experimental project: there was used folk ornaments and wooden decoration. The song in the building is reflected through the function, because in the „Nation's Cognitive Center“ there will be a concert hall.*

TURINYS

IVADAS	7
1. TAUTINĖS ARCHITEKTŪROS SAMPRATA IR TEORINIAI TYRIMAI	10
1.1. Tautinės Lietuvos architektūros bruožai ir jos pavyzdžiai	10
1.1.1. Iki XX amžiaus pradžios	10
1.1.2. Tarpukaris	20
1.1.3. Po Antrojo pasaulinio karo	26
1.1.4. Nepriklausomos Lietuvos architektūra	29
1.2. Užsienio tautinės architektūros pavyzdžiai	33
1.3. Teisiniai dokumentai aktualūs tautinės architektūros raiškai	37
1.4. Tautinės raiškos problemos Lietuvos architektūroje ir jų sprendimo hipotetinis modelis	38
2. TAUTINĖS RAIŠKOS LIETUVOS ARCHITEKTŪROJE EMPIRINIAI TYRIMAI	40
2.1. Tautinės raiškos architektūroje empirinių tyrimų programa	40
2.2. Ch. Aleksanderio paternų kalbos tyrimo metodas	41
2.3. Sociologiniai tyrimai	44
2.3.1. Visuomenės anketinė apklausa	44
2.3.2. Ekspertų interviu / apklausa	48
2.3.3. Visuomenės ir ekspertų apklausų lyginamoji analizė.....	49
3.4. Tautiškumo raiškos Lietuvos architektūroje koncepcinis modelis.....	51
3. TAUTINĖS RAIŠKOS ARCHITEKTŪRINIS EKSPERIMENTINIS PROJEKTAS	53
3.1. Tautinės raiškos architektūrinio eksperimentinio projekto programa	53
3.2. Pastato funkcijos ir vietos atranka	53
3.2.1. Esamos būklės analizė	57
3.2.1. Pasirinktos vietos sprendinių variantai	60
3.3. Projekto sprendinių aprašymas ir jų vertinimas	63
IŠVADOS	68
LITERATŪROS SĄRAŠAS IR ŠALTINIAI	69
PRIEDAI	76
Priedas NR. 1 Ch. Aleksanderio paternų kalbos aprašymai	76
Priedas NR. 2. Sociologinė visuomeninės apklausos anketa.....	80
Priedas NR. 3. Sociologinės visuomeninės apklausos rezultatai.....	84
Priedas NR. 4. Sociologinės apklausos ekspertų anketos klausimai	90
Priedas NR. 5. Sociologinės apklausos ekspertų interviu	92
Priedas NR. 6. Grafinės dalies kopijos	98
Priedas NR. 7. Skaitmeninė tekstinė ir grafinė dalies kopija (CD)	111

ĮVADAS

Temos aktualumas. Tautos svarba bei idėja siejama su „Tautų pavasario“ revoliucija XIX a., kurios metu valstybės kurėsi bei vienijosi tautos pagrindu. Tuo metu valstybės pamatai buvo kuriami iš tradicijų, papročių, kalbos bei geografinės padeties.

Šiandien dėl globalizacijos proceso, kuris vienija pasaulį bei kuria tarpusavio priklausomybes, vyksta kultūrų niveliacija, o architektūra darosi šabloniška. Dėl įvardinto proceso tampa labai svarbu išsaugoti bei puoselėti tautos savastį. Nors yra manančių, jog žmogus turi jaustis pasaulio piliečiu, tačiau tokiu atveju kyla nalūralus klausimas: kas jungs tautas ateityje? Negi tik kalba?

Šiuolaikinę architektūrą veikia ne tik kosmopolitinė kultūra, bet ir paties architekto tapatumas, kuris jaučiamas kartose. Galima išskirti tris architektų kartas - vyresnioji, vidurinė ir jauniausioji. Vyriausioji karta – tai „žvaigždžių“ karta, kuri į architektūrą įnešė naują laikotarpį ir naujus vardus. Šios kartos darbai jau saugojami paveldo, pavyzdžiui Kompozitorių namai, Vilniuje. Toliau seka vidurinė karta, kurią formavo privatus verslas. Ši karta pastatė pirmą „lietuvišką“ dangoraižį bei išleido pirmą leidinį skirtą tik architektūrai „Arkitektas“. Jauniausioji kartai - tai „pasaulio piliečių“ karta, kuri susiduria su tarptautinėmis galimybėmis bei grėsme prasti tapatybę. Dėl sparčios informacijos sklaidos ir inovatyvių technologijų, architektas gali projektuoti bet kurioje pasaulio vietoje. Tą patvirtina tarptautiniai architektūriniai konkursai. Tad kaip jaunam specialistui nepamesti savęs ir savo šaknų?

Tiems, kam aktuali etnokultūra, savaime suvokiama ir tradicijų vertė, nes „pasaulio pilietis“ vertina šiuolaikiškumą, o tradiciją tapatina su muziejiniu paveldu. Tam, jog dėl šių priežasčių neprarastume tautos identiteto, turime skatinti, pažindinti jaunus specialistus su tradicijų tąsa. Žinoma, ne kiekvienas praeities pavidalas tinkamas dabarčiai.

Šiame darbe mėginsiu išsiaiškinti, koku pavidalu pasireiškia tautinė raiška, kaip ją perteikti inovatyviomis technologijomis. Kaip seną pavidalą pateikti naujai, nepatenkant į kičo pinkles? Kada liaudies motyvų taikymas architektūroje nėra mēdžiojimas, o kūrybinis procesas? Ar šiandien tik ekstremali architektūra gali tapti tautos simboliu?

Temos problematika. Tautinė architektūra vis dar siejama tik su etnokultūra, liaudies architektūra, tačiau šiandien vyrauja universalumo politika net ir architektūroje. Kitaip tariant, kosmopolitizmas niveliuoja tautas. Dėl inovatyvių, visame pasaulyje naudojamų technologijų ir medžiagų architektūra tampa šabloniška, praranda indentitetą, o pastatai nebežymi vietos.

Darbo tikslas. Remiantis atliktais teoriniais, empiriniais tyrimais bei eksperimentinio projekto rezultatais išryškinti Lietuvos tautinės architektūros raiškos bruožus, kurie galėtų būti tradicijos tąsa tarp senosios ir naujosios architektūros.

Darbo uždaviniai:

- I. Atlikti Tautinės architektūros Lietuvoje teorinius tyrimus
- II. Sudaryti Tautinės architektūros Lietuvoje hipotetinį modelį
- III. Atlikti Tautinės architektūros Lietuvoje empirinius tyrimus
- IV. Sudaryti Tautinės architektūros Lietuvoje koncepcinį modelį
- V. Išsiaiškinti kokia forma / būdais tautiškumas reiškiasi architektūroje
- VI. Išsiaiškinti ar tautinė architektūra išimtis ar tendencija
- VII. Parengti Tautinės architektūros eksperimentinį projektą – parinkti vietą ir funkciją bei išryškinti atliktus tyrimus architektūroje.

Darbo struktūra. Magistro baigiamasis darbas tema „Tautiškumo paieškos Lietuvos architektūroje“ rengiamas keturiais etapais:

- I. Teoriniai tyrimai: renkama informacija, analizuojama, susisteminta metodinė literatūra bei ja remiantis suformuojamas hipotetinis modelis.
- II. Empiriniai tyrimai: jais tikslinamas pirmame etape sudarytas hipotetinis modelis bei suformuojamas koncepcinis modelis.
- III. Eksperimentinis projektas: taikant ankstesnių tyrimų rezultatus rengiamas architektūrinis projektas.
- IV. Baigiamojo magistro darbo rengimas: visų ankstesnių etapų apibendrinimas sudaromos bendros išvados.

Darbo metodai kurie taikyti:

- I. Teoriniai tyrimai:
  - Informacijos rinkimas
- II. Empiriniai tyrimai:
  - Ch. Aleksanderio paternų kalba analizės metodas
  - Sociologinės apklausos: Visuomenės apklausa anketomis, Ekspertų interviu
  - Tyrimai vietose: fotofiksacija, duomenų rinkimas bei pastatų analizė vietoje
- III. Eksperimentinis projektas:
  - Projektavimo principai

Darbo eiga: informacijos rinkimas; hipotetinio modelio sudarymas; empirinių tyrimų atlikimas; hipotetinio modelio patikrinimas; koncepcinio modelio sudarymas; tyrimų pritaikymas eksperimentiniame projekte; vietos ir funkcijos parinkimas; situacijos analizė; projektavimas; informacijos susiteminimas ir išvadų pateikimas.

Tautinės architektūros kontekste vartojamos sąvokos

Tauta - didelė žmonių grupė ar bendruomenė, kurios narius vienija bendros savybės, tokios kaip tauta, tradicijos, papročiai, įpročiai ir etninė priklausomybė. (Smith 1991)

Tautiškumas - didelės žmonių grupės, indentiteto ryšiai - paremti bendra kultūra, religija, istorija, kalba arba etnine priklausomybe.

Nacionalizmas - ideologija, diegianti tam tikros žmonių grupės, pagal gyvenamą vietą, tautinį bendrumą, kuris siekia sujungti šią grupę valstybinį darinį.

Regionalizmas - tam tikrame regione besiplėtojantys saviti tarptautiniai politiniai, ekonominiai ir kultūriniai santykiai, kurie dažniausiai būna tarpvaltybiniai – bendri saugumo interesai, bendra: istorija, religija kalba ir t.t.

Tautinė architektūra - architektūra, kuriai būdinga tam tikrai tautai pagal jos tradicijas, gyvenimo būdą, vietines medžiagas, klimatą ir turinti tam tikrus, bėgant laikui susiklosčiusius bruožus.

„**Tautinis stilius**“ - sąmoningai kuriamas architektūros stilius, kuris reiškesi tarpukaryje Kauno modernizmo pastatuose, per dekoratyvumo prizmę bei tautine simbolika.

Paternas – šablonas / modelis / pavyzdys.

Kosmopolitizmas – idėja, kad žmogus yra pasaulio pilietis t. y. žmonės priklauso vienai bendrijai, kurią sudaro visos esamos kultūros.

Internacionalizmas – politinė doktrina bei idėja, pagal kurią tautinis indentetas apjungiamas bendriems pasaulio interesams.

1. TAUTINĖS ARCHITEKTŪROS SAMPRATA IR TEORINIAI TYRIMAI

1.1. Tautinės Lietuvos architektūros bruožai ir jos pavyzdžiai

Atlikus teorinius tyrimus, tautiškumo bruožų raišką Lietuvos architektūroje galima susikirstyti į keturis laikotarpius:

- I. iki XX amžiaus – tradicinė Lietuvos etnoarchitektūra (Liaudies architektūra);
- II. tarpukaris – Kauno modernizmas, kuris kuriamas su sąmoninga tautine simbolika („Tautinis stilius“);
- III. po Antrojo pasaulinio karo – masinė statyba;
- IV. nepriklausomos Lietuvos architektūra – tautinė simbolika šiandienos architektūroje.

1.1.1. Iki XX amžiaus pradžios

Liaudies architektūra – liaudies meno šaka, kuriama be išankstinių projektų bei savamoksių vietinių meistrų, kurios formas, konstrukcijas bei meninę raišką lemia vietos statybos tradicija – medžiagos, įrankiai, technologija, klimatas, vietos savitumas, gamta. Klimatas lemia stogų formas: regionuose, kur kritulių daugiau – jie smailėjantys keliašlaiščiai, svogūno formos, o saulėtuose – plokšti. Tradicinei architektūrai būdingos paprastos formos, aiškus planas, funkcinis tikslumas, išorinių formų tektonika, kuri statoma iš tam regionui būdingų medžiagų: **medžio**, molio, plytų, akmens, o puošiama tradicine medžio drožinių **ornamentika**, skulptūra bei tapyba.

1-3 pav. 1. Gryčia pastytas XIX a. II-oje pusėje, Kėdainių raj.; 2. Rūmas; 3. Lėkiai; (Nežinomas (n.d.). Lietuvos liaudies architektūra Wikipedia)

Dažniausias liaudies architektūros statinys – tai gyvenamasis namas. Klajoklių tautų – laikino pobūdžio (palapinės, žieminės), nesudėtingo plano, o sėslioms tautoms būdingos tvirtos konstrukcijos, sudėtingesni planai ir formos. Medžiagos parenkamos pagal vietą t. y., miškingose vietose – mediniai, rąstinės arba karkasinės konstrukcijos pastatai, kraštuose, kur gausu akmenų ir klinties – masyvūs mūriniai pastatai, molingose vietose – iš molio drėbti namai, o saulėtų kraštų – lengvos karkasinės konstrukcijos, neretai statomi ant stulpų, pastatai. Pavyzdžiui, Vakarų Europai būdingi mažaaukščiai, t. y., 1–2 aukštų fachverkiniai pastatai, akmeniniai su kūginiais akmenų plytelių stogais (Italija, Apulijos regionas), unikali Rytų Europos medinė architektūra.

Lietuvos tradicinės architektūros istorija

Iki XXI a. yra išlikęs medinis kaimo statybos paveldas, tačiau jis nėra pavyzdinis, likę tik istorijos fragmentai, kurie žymi tuometinės santvarkos nuoseklius kitimus. XVI a. įvyko pirmasis vaizdus kitimas, taikant Valakų žemės reformą, kuri prievarta pakeitė kaimo paveikslą – suskirstė į ankštus režius – sodybinius sklypus, kurie vis sriaurėdavo palikuonims dalinantis žemę. Dėl siaurų sklypų pastatų nebuvo galima laisvai orientuoti, tačiau pagrindiniai jų statybos principai išliko, kaip ir didelių medžių sodinimas, kuris būdingas lietuvių sodybai, neatsižvengiant į sutankėjusį užstatymą. Nepaisant reformos, **ryšys su gamta** bei tikrosios kaimo vertybės išsaugomos.

XVII a. pabaigoje Valakų žemės reforma subyrėjo ir XIX a.–XX a. pradžioje įvyko kitas raiškus pokytis – sodybų skirstymas į vienkiemius, kuris visoje Lietuvoje vyko netolygiai: Užnemunėje baigtas 1860 m., Rusijai priklausiusioje teritorijoje pradėtas 1911 m., tuo tarpu Lenkijai priklausiusioje Vilnijoje jis beveik nebuvo vykdomas. Kaimo vaizdinys keitėsi perkeliant sodybas: pastatai jau buvo statomi pagal schemą – aplink stačiakampį, geometriškai taisyklingą kiemą (Butkevičius 1971: 139).

Trečiasis priverstinis pokytis tapatinamas su Antruoju pasauliniu karu bei jo padariniais, kuris galutinai sugriovė statybų tradiciją, net žmonės nustojo dainuoti senąsias **dainas**. Per okupacijos laikotarpį buvo **sunaikintos ir drauziamos senosios tradicijos**, todėl nuoseklių savaiminių inovatyvių technologijų kaitos bei tobulėjimo galimybių nebuvo. „Susiklosčiusių kaimo architektūros formų praradimai pavienėse kaimavietėse nevienodai raiškūs: vienosose nežymūs <...>, kitose – ryškūs, ypač tose, kurios buvo tapusios kolūkių centrinėmis gyvenvietėmis“ (Šešelgis 1996a: 7).

Tačiau šiandien tradicinei architektūrai dar didesnė gresmė, nei istorijos puslapiuose – technologijų inovacijos galimybės, kurios plinta visame pasaulyje, vienodos programos: „Autocad“, „Revit“, „Archicad“; medžiagos: betonai, stiklas; dėl šių priežasčių architektūra tampa šabloniška. Tradicinę architektūrą istorija griovė priverstinai, o šiandien naikiname savo noru.

Lietuvos tradicinės architektūros bruožiai

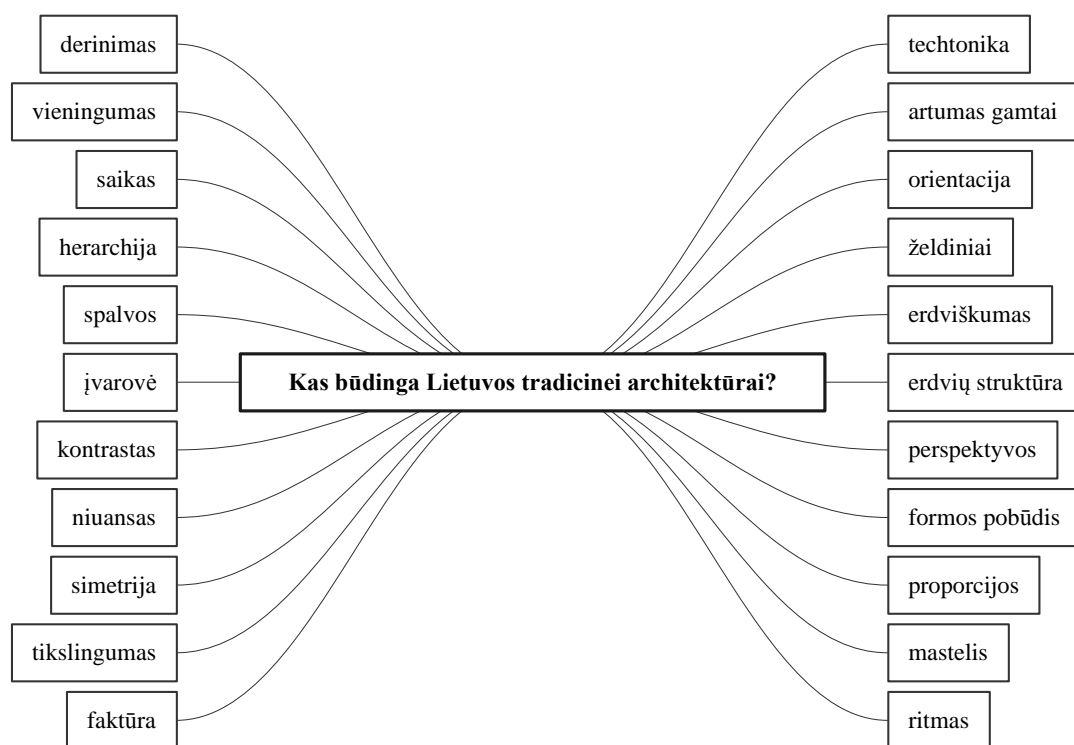
Išskirti Lietuvos tradicinės architektūros savitus bruožus, įvertinus istorinę raidą – tai sudėtingas uždavinys, nes mes neturime kitoms tautos būdingo inovacijų sugėrimo bei taikymo tradicinei architektūroje.

Visais laikais tradicinės architektūros tyrinėjimas ir jos fiksavimas nebuvo pastovus. Pirmieji aprašai randami tik XII a., tačiau jų nėra gausu bei jie nėra pakankamai išsamūs, kad tiksliai susidarytume tradicinių kaimų vaizdinį iki XVIII a. Pagrindinė statybinė medžiaga, iš kurios buvo statomi namai – **medis**, kuris nėra ilgaamžė medžiaga, todėl mes galime tik numanyti seniausius architektūros pavidalus. Pirmieji detalesni aprašymai, tyrimai bei bandymai modeliuoti senuosius

visumos pavidalus tik XIX a.–XX a. pradžioje tapo gana aiškūs – fiksuojami sodybų bei kaimų bruožai bei išryškinamas regioninis individualumas (Butkevičius 1971: 12).

Nepaisant regioninių skirtumų, kurie reiškėsi ne tik architektūros formoje, bet puošybos elementuose, etninę architektūrą vis dažniau imta vadinti tradicine, kurią aprašė ir etninės architektūros tyrėja R. Bertašiūtė knygoje „Lietuvio sodyba“: Etninė architektūra formavosi daugiau kaip tūkstantį metų, todėl ji dažniau vadina tradicine, nes tradicija – visa, kas geriausia sukurta per ilgus šitmečius. Unikalus mūsų krašto trobesių standartas – tai ilgaamžis aplinkos stebėjimo bei veiklos rezultatas: atrinkta, išbandyta ir pritaikyta **vietai**. (Bertašiūtė 2007: 6)

Kad tradicinei architektūrai svarbus vietos identitetas, nurodo ir Lietuvių liaudies architektūros medžiaga, taip pat išskiria ir keletą tipišku kompozicinių principų: **architektūros ir gamtos harmonija**, lankstus tipiškumas, ansambliškumas ir saikingas bei tektoniškas kompozicinių meninių išraiškingumo priemonių (spalvų, faktūros, **ornamento**, taikomosios dailės, kontrasto ir niuanso) panaudojimas (LLA II 112).

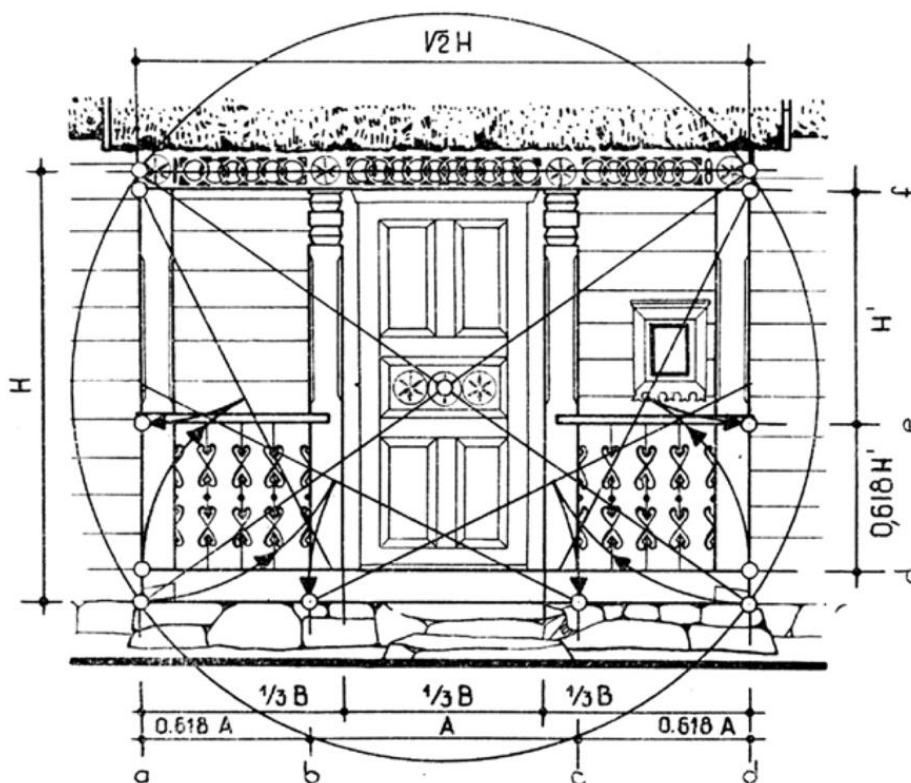
4 pav. Sudaryta rementis A. Andriušytės straipsniu „Tradicinės perėmimo gairės: Etninės architektūros kompozicija“.

Daugiau tradicinei architektūrai būdingų bruožų iškiriama straipsnyje „Tradicinės perėmimo gairės: Etninės architektūros kompozicija“. A. Andriušytė išskiria tradicinės sodybos erdvinės struktūros kompozicijos požymius: artumas gamtai, orientacija, želdiniai, erdviškumas, erdvių struktūra, perspektyvos, formos pobūdis, proporcijos, mastelis, ritmas, simetrija, niuansas, kontrastas, įvairovė, tikslingumas, techtonika, faktūra, spalvos, herarchija, saikas, vieningumas, derinimas. Darbe aptariami tik keliatas bruožų, kurie bus pritaikomi.

Artumas gamtai tai vienas pagrindinių etninės architektūros požymių, apibūdinantis jos integraciją į aplinką. Tačiau artumas gamtai nėra išskirtinis lietuvių tradicinės architektūros bruožas, tai būdinga visai tradicinei statybai, o architektūrinius skirtumus lemia gamtinės sąlygos bei jų įvairovė, pagal kuriuos skirstoma į regionus. Pavyzdžiui, aukštaitiškos sodybos matomesnės, o žemaitiškos uždaresnės, su vingiuotais keliukais, todėl sodyba atsiveria tik priėjus arčiau. Artumas gamtai pirmiausiai būdingas pastatų vietos parinkimui, tūriui, formai bei medžiagoms.

Erdviškumas – pačioje sodyboje komponuojamos didelės ir mažos formos, formuojamos atviros ir uždaros erdvės, kurios kuria šviesą ir šešėlį, pro medžius ir želdynus prasiskverbia saulės spindulėliai – visa tai sukuria erdvėje virpančią ažiūrą, kuris švelnina vidaus ir išorės kontrastą.

Proporcijos – tai vienas reikšmingiausių bruožų, kuris lemia aplinkos indentitetą. Apie regioną daug išduoda stogų ir sienų (dažniausiai 2:3, o vėliau 1:1,3; stogo nuolydis 42–48 laipsnių) aukščių santykis, kuris kito tobulėjant statybos būdams. „Būdinga tai, kad visų pastatų stogų aukštis išliko didesnis arba lygus sienų aukščiui, bet ne mažesnis už jį“ (Minkevičius, Baršauskas 1960: 305). Tarp fasadų bei jų elementų proporcijų tyrėjai pastebėjo 1:1,5 pločio ir aukščio santykį, kuris artimas „aukso pjūviui“ (Šešelgis 1996a: 201). Pavyzdžiui, knygoje „Lietuvių liaudies architektūra“ pateikiamas proporcijų tyrimas, kuriame išmatavus prieangių proporcinius santykius grafiniu ir analiziniu būdu pastebima, jog jie panašūs „aukso dalybai“. <...> Kolonos išdėstytos ir padalytos horizontaline kryptimi pagal „aukso pjūvio“ dalybos principą, būtent: $ac/bc=bc/ab=df/ef=ef/ed=1,618$ (LLA I 88).

5 pav. LLA I (18 pav.) pateikta prieangio proporcijų analizė

Mastelis – tradicinės architektūros santykis žmogaus mastelyje išpręstas labai taikliai – dydis turi žymėti paskirtį. Tam naudojamas net **ornamentas** – kur stebėjimo laukas didesnis, ten jis smulkmeniškai atliktas, o kur mažesnis – ten grubiai. „Mastelis koreguojamas, atsižvelgiant į puošiamosios detalės padėtį pastate taip, kad stambesnio rašto ornamentas dedamas detalėse, į kurias paprastai žiūrima iš toliau, pavyzdžiui, skliaute, smulkesnis **ornamentas**, – kur žiūrima iš arčiau (langų apvaduose). Stengiamasi sukurti tokią optinę iliuziją, kad vienu kartu iš įvairių atstumų stebimi ornamentai atrodytų vienodo dydžio“ (LLA I 102).

Ritmas bei metras architektūroje – plačiai paplitusi vieningumo priemonė, kuri dažnai susidaro natūraliai per funkciją ir konstrukcijas. Metras dažniau tapatinamas su urbanistika – susodinti želdiniai, išdėstyti pastatai, užtvarų bei langų eilės, konstrukcijų tarpatramiai, taip pat puošnūs **ornamentai**.

Simetrijos tradicinėje sodybų architektūroje griežtos nėra. Ji galioja smulkesnėms sodybos elementams, o kuo jis mažesnis, tuo simetrija ryškesnė, tad ornamentai retai kada nesimetriški.

Niuansas – formos ir tūriai derinami panašumo principu keičiant proporcijų, dydžių ar **ornamentų** pobūdį. Tai tarsi natūralus perėjimas nuo formos iki jos elementų. Pastato elementams būdingas vietos ornamentas, kuris naudojamas panašiu intensyvumu, kad nekontrastuotų tarpusavyje. Taip pat „ornamentu papuoštos ir dažytos pastato detalės ir elementai sušvelnina gyvenamojo namo kontrastą su aplinka, glaudžiau jį susieja su supančia augalija ir įgalina sukurti jaukų sodybos užstatymo derinį su aplinka“ (LLA I 91).

Kontrastas „sodybos pastatų deriniuose kontrastas ne tik nėra būdingas, bet ir nėra pagrindinė priemonė estetiniam sodybos vaizdui sudaryti. Čia dažniau taikomas saikingas perėjimas iš vienos formos į kitą“ (LLA I 35). Nors akivaizdus kontrasto plika akimi nematyti, tačiau jis pastebimas kitur – viduje ir išorėje, žemėje ir danguje, šviesoje ir tamsoje.

Įvairovė nors pastatų ir jų elementų forma stačiakampė, tai nepadaro gyvenvietės šabloniškos, ją turtina skirtingi tūriai, nuotoliai, erdvės bei mažoji architektūra (Šešelgis 1974: 22). Dažna vienkiemio sodybų kiemų forma yra stačiakampė, bet griežtą formą švelnina želdiniai aplink visą kiemo perimetrą. (LLA I 35). Saikingas **ornamentas** taip pat kuria įvairovę – vienoje gatvėje stovintys trobesiai su vis kitu dekoru, kuris nežymiai skiriasi nuo kitų sodybų, tačiau sodybai duota išskirtinumo.

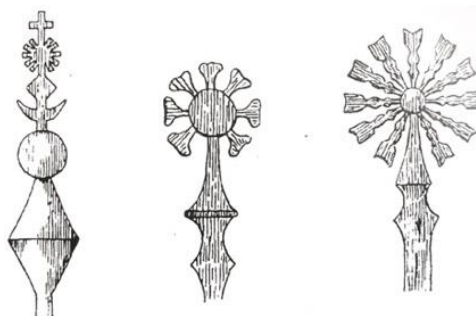
Tikslingumas – nors tradicinę sodybą sudaro pastatų gausa, tačiau kiekvienas elementas turi savo paskirtį pradedant akmeniniu pamatu ir baigiant stogo čiukurais (Minkevičius 1960: 88). Tikslingas yra ir **ornamentų** dekoras – pridengia sandūras, sutvirtina konstrukcinius mazgus, tai vadinama techtonika.

Spalvos tradicinėje architektūroje nebuvo spalvų gausos, vyravo natūralios **medžio** bei žemės tonų spalvų gama, ryškiau dažyti tik pavieniai fasadų elementai – langų detalės su langinėmis bei durys, kurie sukurdavo kontrastą.

Iš atliktų teorinių tyrimų galime teigti, kad architektūros bei jos elementų kūrimas visais laikais buvo sudėtingas procesas, nes tarpusavyje reikia derinti, o kartais ir sujungti iš pirmo žvilgsnio nesuderinamus dalykus. Tyrimai parodo, kad pastatas kuris žymi vietą, išsiskiria nuo kitų, tik tai tautai būdinga dekoru puošyba, taigi galima teigti, kad pastatą tautinį daro tik **ornamentas**.

Lietuvių liaudies simboliai ir jų reikšmė

Liaudies menas nyksta su kiekviena karta, bei kiekvienoje tautoje tik labai retais atvejais atgyja meistro rankuose, kuris tęsia tradiciją. Dar visai neseniai Lietuvos kaimas buvo gausus kruopščiai išmargintas mediniais stogastulpiais bei kryžiais, kur dažniausias pasikartojantis ornamentas simbolizavo saulę.

6 pav. Medinės lietuviškų stogastulpių viršūnės su saulės simbolika pagal Basanavičių ir Jaroševičių, 1912 ir Galaunę, 1930. (SSLLM 16)

Marija Gimbutienė tyrinėjo simbolius knygoje „Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene“, kurioje simbolius suskirstė į dviejų polių idėja – vyriškąjį ir moteriškąjį. Vyriškajam priskiriama dangaus ir dangaus-dievybių simboliai, o moteriškajam žemės-dievybės ir gyvybės medžio idėja.

Dangaus ir dangaus-dievybės simboliai ir jų reikšmė:

Apskritimas, saulė ir mėnulis. Dažnai apskritimas buvo puošiamas spinduliais, augalais bei geometrinėmis figūromis, kuriuose buvo galima išvelgti dangaus kūnus – saulę, mėnulį ar žvaigždes, kurie simbolizavo judėjimo kelius, gimimą, kitimo dėsnį.

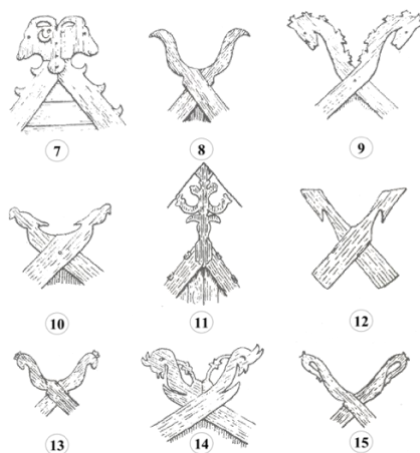
Kirvis simbolizuoja dangaus-dievybės jėgą. Dažniausiai naudojamas trobos kraigui puošti.

Roplius seniau žmonės augindavo kaip naminius gyvūnus. „Žmonės pasiekė tokį beprotystės laipsnį, jog tiki dievą gyventį ropliuose. Todėl šie yra rūpestingai glojami. Žiūrima, kad niekas nenuskriaustų namuose laikomų roplių. Žmonės pilni prietaringo tikėjimo, kad, kam nors įžeidus roplį, juos išstiks nelaimė.“ (Mannhardt 1936: 433) Žmonės tikėjo, kad žaltys neša laimę ir gerovę. O patys ropiai simbolizuoja gyvybės jėgą, nes jie karts nuo karto išsinerdami iš odos, tarsi atgimsta iš naujo.

Paukščius žmonės laikė tarpininkais tarp dangaus ir žemės, tačiau ne visi paukščiai turėjo vieną simboliką. Gulbė, gandrai ir gaidys simbolizuoja vaisingumą, o gegutė, balandis, lakštingala, volungė, kregždė, sakalas ir pelėda – sielų persikūnijimą.

Arklys, jautis, ožys - pagrindiniai vyriškojo prado simboliai. Tikėta, kad aukštai padėta ar iškelta arklio (rečiau ožio ar jaučio) užtikrina gerą žmonių ir gyvulių gyvenimą, vaisingumą, gausų derlių bei gina žmones nuo ir gyvulius nuo blogos žuties, ligų, parazitų bei blogos akies. Taip pat žirgas ypatingai baltas simbolizavo laimę ir meilę. Jautis, kurio jėga ir stiprus balsas, simbolizavo dangaus dievybę žemdirbystės pradžioje. Ožys laikytas perkūno palydovu.

Dangaus-dievybė. Visi minėti anksčiau simboliai - „dangiški“, „dieviški“ priklauso dievui dangui, kuris vaizduojamas dvejopai – siejama su gamtos reiškiniiais ar įsameninta esybė – perkūnu.

7-15 pav. Kraigo puošyba: 7 – avinai, 8 – ragai, 9 – žirgai, 10 – paukščiai, 11 – ožio galva, ragai su tupinčiais paukščiais ir augalinis motyvas, 12 – kirviai, 13,14 – stilizuoti gaidžiai, 15 – stilizuoti žalčiai. (SSLLM 45)

Žemės-dievybės simboliai ir jų reikšmė bei gyvybės medžio idėja:

Augalai ir visa kas gyva – medis, gėlė, akmuo ar žmogus, tai žemės maloningumo įrodymas, kuris yra moteriškasis pradas, nes viskas gimsta iš žemės. Lietuvių liaudies mene gausu augalinių motyvų – nuo pumpuro iki vaisiais aplipusio medžio, kurie simbolizuoja vyriškojo prado ir žemės sąveikos rezultata. Kiekvienas augalas turi gyvybės ir ergijos. Ažuolas, liepa, beržas, uosis ir eglė laikomi **gydomąją galią turinčiais medžiais.**

16 pav. Stilizuoti augalų motyvai. (SSLLM 63)

Lietuvių liaudies audinių ornamentas ir jo reikšmė

Liaudies kultūroje užfiksuojamos tradicijos, perdavimo būdu iš kartos į kartą, dėl kurių visuomenėje gyvuoja vienovės, ryšio idealai: su kitais žmonėmis, su kultūra bei dvasine būtimi. Tradicijos perdava palaiko kultūros tęstinumą, nustato sąlyginius pastovumo ir tvarkos matmenis, šiandieniniame nuolat kintačiame pasaulyje. Įvardintos savybės glūdi ir juostų **ornamente**, kuris siejasi su tautos idealais ir simboliais, su protėviais ir kitokiu mitologiniu pasaulio suvokimu, bet kartu jis išreiškia lietuvių tautinį tapatumą ar krašto identitetą. Juostų raštuose glūdi ir visuotiniai pradai, nes kai kurie raštai / ženklai sutinkami ir kituose kultūruose.

Aptaremi tik pagrindiniai raštų ornamentai ir jų reikšmė rementis V. Tumėno knyga „Lietuvos etnologija, Lietuvių tradicinių rinktinių juostų ornamentas tipologija ir semantika“, kurie bus toliau naudojami magistro darbe.

Atliktuose V. Tumėno tyrimuose išaiškėjo dažniausiai naudojami juostų ornamentų simboliai. Tyrime buvo analizuojamos 444 juostų **ornamentai** iš įvairių lietuvių etnografinių regionų. Tyrime buvo atlikti skaičiavimai, kurių metu paaiškėjo kokie **ornamentai** yra paplitę etnografiniuose regionuose:

Dzūkijoje: rombo (12,5%), kryžiuko (11%), roželės (9,25%), vėželio ir varlytės kartu (7%), stogelio su kabliukais (7%), rombo su kryžiu ir taškeliais (7%), rombo su ataugėlėmis dvieju viršūnėse (4,6%), žirgelių (4,6%), eglutės (4%), panaivalos (3,7%), pailgo stačiakampio langučiais (2,3%), žvaigždinės roželės (2,3%), grėbliukinio kryžiaus (2,3%), grėbliukų (1,8%), grėbliukų su užlaužtais dantukais (1,8%), skersinio zigzago (1,8%), keturių V pavidalo kryžiu (1,8%), žvaigždinio kryžiuko (1,5%), danteliuoto meandro (1,4%), danteliuoto rombo (1,4%), danteliuoto kryžiaus (1,4%), išilginio zigzago (1,4%), katpedėlės (1,35%), tarpinio pavidalo tarp varlytės ir žvaigždinio kryžiuko ornamentų (1,3%), rombo su kvadratinėmis ataugėlėmis (1,25%), žalčiuko, svastikinio tipo (1%), dantyto išilginio zigzago (1%) tipo raštai.

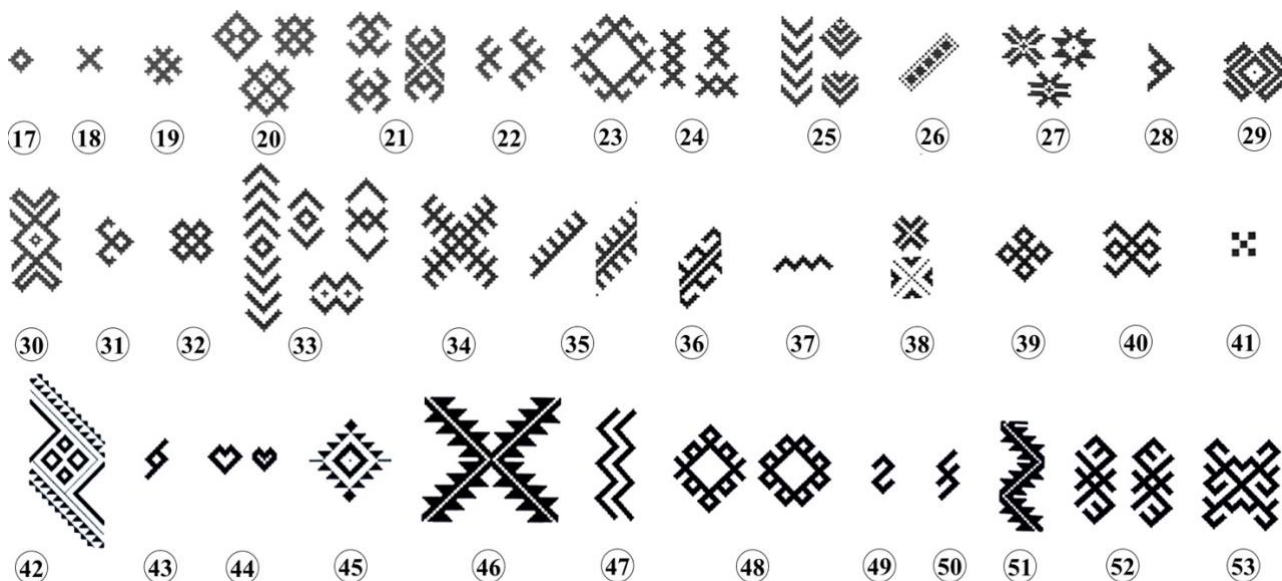
Aukštaitijoje: kryžiuko (15%), roželės (14%), rombo (12%), svastikos (7%), grėbliukų (7%), vėželio ir varlytės (5%), stogelio su kabliukais (11%), keturių V pavidalo kryžiuko (5%), rombo su kryžiu (5%), eglutės (4%), rombo su ataugėlėmis dviejose viršūnėse (3%), žirgelių (3%), išilginio zigzago (3%), žalčiuko (3%), stogelio (3%), žvaigždutės (2%), žvaigždinio kryžiuko (2%) tipai.

Suvalkijoje: roželės (10%), kryžiaus (10%), stogelio su kabliukais (8%), eglutės (7%), žalčiuko (5%), vėželio ir varlytės (5%), rombo su ataugėlėmis dviejose viršūnėse (4%), keturių V raidžių kryžiuko (4%), svastikos (4%), žirgelių (3%), panaivalos (3%), roželėmis su širdelėmis viršūnėse (3%), arklio galvutės (3%), grėbliukų (3%), katpedėlės (3%), stogelio (3%), žvaigždinio kryžiuko (3%), dantyto išilginio zigzago (2%), rombosu kvadratinėmis ataugėlėmis (2%), svastikinio vėželio (2%), grėbliukų su užlaužtais dantukais (2%), rombo (2%), danteliuoto meandro (2%), rombo su kryžiu (2%), tarpinio pavidalo tarp varlytės ir žvaigždinio kryžiuko (1%), pailgo stačiakampio

su langučiais (1%), išilginio zigzago (1%), žvaigždinės roželės (1%), širdelių-ožkanagučio (1%), danteliuoto rombo (1%), denteliuoto kryžiaus (1%), skersinio zigzago (1%), svastikinės roželės (1%), grėbliukinio kryžiaus (1%) tipai.

Žemaitijoje: rombo (16%), kryžiuko (13%), roželės (13%), rombo su ataugėlėmis dviejuose viršūnėse (9%), keturių V raidžių pavidalo kryžiukas (8%), vėželio ir varlytės (7%), eglutės (6%), rombo su kryžiu bei taškučiais (6%), stogelio (4%), išilginio zigzago (4%), širdelių ir ožkanagučio (4%), žalčiuko, stogelio su kabliukais (3%), elementaraus rašto tarp eglutinių skliaustelių (2%), grebliukų (2%) tipo.

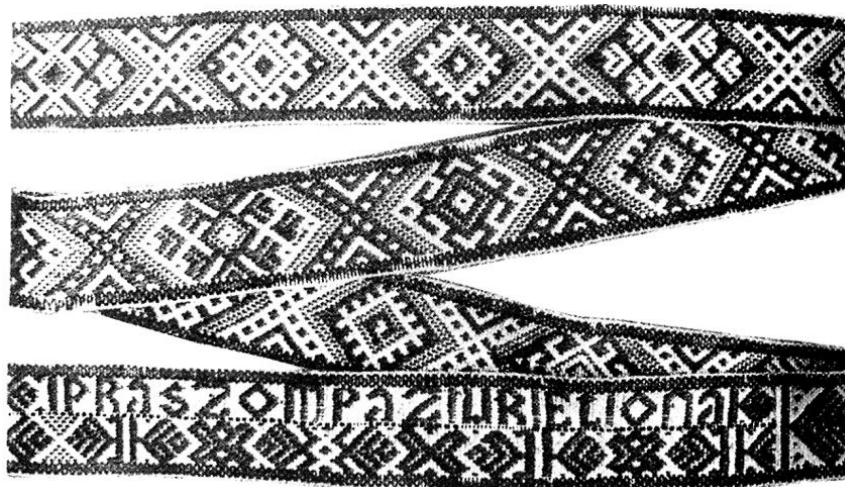
Mažojoje Lietuvoje: žalčiuko (16%), rombo su ataugėlėmis dviejuose viršūnėse (14%), širdelės (6%), rombo (5,6%), roželės (5,6%), svastikos (5,2%), vėželio ir varlytės (5,2%), kryžiuko (5,2%), stogelio (5,2%), žvaigždutės (4,7%), skersinio bei išilginio zigzago (3,8%), rombo su širdelėmis dviejuose viršūnėse (3,3%), keturių V raidžių pavidalo kryžiuko (3,3%), penkių langelių kryžiuko (3,3%), elementaraus rašto tarp eglutinių skliaustelių tipo (2,8%), eglutės (2,8%), meandriško pavidalo (2,8%), stogelio su kabliukais bei žirgelių (2%), grėbliuko su užlaužtais dantukais (2%), grėbliukų (1%) tipai.

17-53 pav. Ornamentų tipų paplitimas Lietuvoje ir jų reikšmė (liaudiškas pavadinimas): 17 – rombas (akučių, varnakio, dzvonkučių), 18 – kryžiukas (krikštelių, kryželių, kryžio-kėlių), 19 – roželė (rožikės, erškėtrodziukės, erškėtukų), 20 – rombas su kryžiu bei taškučiais (kryžlangelių, langučių), 21 – varlytė-vėžliukas (varliukės, vėžliukų, keturkėlos), 22 – stogelis su kabliukais (žirgelių, puserškerčio), 23 – žirgeliai (žirgeliai, arkliukai), 24 – rombas su ataugėlėmis dviejuose viršūnėse, 25 – eglutės (eglučių, eglalių, šluotelės), 26 – įstrižas stačiakampis su langučiais, 27 – žvaigždinė roželė (žvaigždučių, roželės), 28 – stogelis, 29 – panevala (panevalos), 30 – rombas su širdelėmis viršūnėse (plačiaokojo), 31 – arklio galvutė (arklio galvukės), 32 – penkių langelių kryžiukas, 33 – elementarusis raštas tarp eglutinių skliaustelių, 34 – grėbliukinis kryžius, 35 – grebliukas (grėblelio, grėblučio), 36 – grėbliukai su užlaužtais dantukais (sulaužtinio grėbliuko), 37 – skersinis zigzagas (vingelio, lankučio), 38 – keturių V raidžių pavidalo kryžiukas (gvazdikėlių), 39 – žvaigždinis kryžiukas (liktoriukų), 40 – tarpinio pavidalo tarp varlytės ir žvaigždinio kryžiuko

tipo, 41 – katpėdėlė (katpėdėlės, dimušiu, šiškučiu), 42 – danteliuotas meandras, 43 – meandras, 44 – širdelė-ožkanagutis (ožkos nagučių, ožkos pėdukai, spalgenių), 45 – danteliuotas rombas (obuoliukas, žūsiažarnis), 46 – danteliuotas kryžius, 47 – išilginis zigzagas (kryputis), 48 – rombas su kvadratinėmis ataugėlėmis, 49 – žalčiukas (žaltinėtis), 50 – svastika, 51 – dantytas zigzagas (žūsiažarnis), 52 – svastikinė roželė, 53 – svastikinis vėželis. (LELTRJOTIS 82)

Iš atliktų tyrimų matome, kad yra ornamentų kurie būdingi visiems etnografiniams regionams – rombas, kryžiukas, roželė, varlytė-vežliukas, stogelis su kabliukais, rombas su ataugėlėmis dviejose viršūnėse, eglutė, grėbliukas, keturių V raidžių pavidalio kryžiukas ir svastika. Tyrimuose taip pat paaiškėjo, kuriam etnografiniame regione, kurių ornamentų daugiausiai: dzūkijoje ir žemaitijoje – rombo, aukštaitijoje – kryžiuko, suvalkijoje – roželės, mažojoje Lietuvoje – žalčiuko.

54 pav. Šimtaraštė žemaitiška juosta iš Kalnujų apyl. Raseinių r., XIX a. pab. (LELTRJOTIS 64)

Lietuvos Dainų švenčių tradicija ir simbolizmas

Dainų šventės tai šimtą metų besitęsianti tradicija, kuri yra išaugusi iki didžiausio Lietuvos kultūros reiškinių, kuris ugdo visuomenės kūrybines galias bei ją suburia meninei veiklai. Dainų ir šokių šventimo tradicija - tautinio kultūrinio identiteto išraiška, į kuria priodiškai susirenka meno mėgėjų gausa, kurių meninis produktas yra būvimas kartu – bendravimas.

Lietuvos kultūros formavimosi XIX a. pabaigoje – XX amžiaus pirmojoje pusėje didelę įtaka turėjo dainų šventės tradicija, kuri tapo lemiamą kultūrinio indentiteto raiška ir jo išsaugojimo forma, nes vertingiausia kultūrai – **daina**. Okupacijų laikotarpiais, dainų tradicija buvo kaip slaptas ginklas tautiniam identitetui palaikyti bei suburti žmones nepriklausomybės siekti. Pavyzdžiui, 1990 metais įvyko „dainuojanti revoliucijucija“, kurios metu Baltijos šalys atkūrė nepriklausomybę.

Lietuvoje dainų ir šokių šventės tradicija sukūrė vėliau, nei kituose Baltijos šalyse, nes carinės Rusijos valdžia vykdė karines represijas prieš Lietuvą. 1863 m. Lietuvos ir Lenkijos sukilimą numalšinusi, kuris siekė išlaisvinti tautas iš carinės Rusijos priespaudos, Lietuvoje buvo uždrausta

lietuviška spauda lotynų rašmenimis, uždarytos visos katalikų parapijų mokyklos, kultūrinės draugijos ir Vilniaus universitetas, o sukilime dalyvavęs tautos elitas išstremtas į Sibirą ir išžudytas.

Šiandien dainų šventė skaičiuoja 95 metus, nuo pirmosios, kuri surengta dar 1924 metais. Atgavus nepriklausomybę dainų ir šokių šventės tradicija tęsia nuoseklę kultūrinę sklaidą, suburdami žmones į renginius, kuriuose sutvirtinamas patriotinio bendrumo jausmas. Į Dainų šventę suvažiuoja vidutiniškai apie 30 tūkstančių meno mėgėjų iš 15-os pasaulio šalių.

2003 m. lapkričio 7 d. UNESCO paskelbė Estijos, Latvijos ir Lietuvos Dainų švenčių tradiciją žmonijos žodinio ir nematerialaus kultūros paveldo šedevru.

1.1.2. Tarpukaris

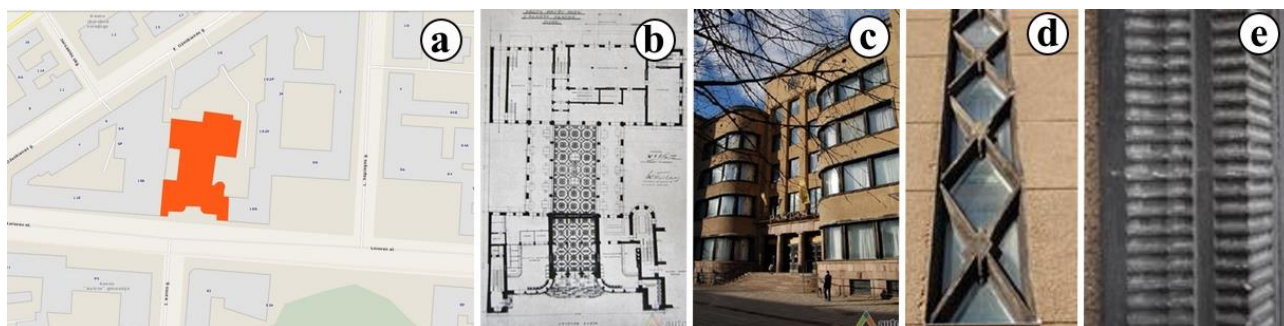
XIX a. antrosios pusės industrializacija (pramonės plėtra, modernizacija, naujos statybų technologijos) ir politinė, socialinė kultūrinė tuometinė padėtis bei architektūros tendencijos iš kaimyninių šalių darė didžiulę įtaką tradicinės architektūros nykimui. Plintant industrializacijai bei kintant gyvenimo būdui regioniniai savitumai vis niveliavosi, bet deka socialinių ir politinių aplinkybių vėl imti naudoti etninės kultūros fragmentai. Šiuo laikotarpiu ryškėjo kaimo ir miesto architektūros skirtumai. (Varanauskaitė 2016: 186)

XX a. įvykiai paliko ryškia žymę tiek Lietuvos istorijoje, tiek architektūroje - du pasauliniai karai bei po to sekusi okupacija. Valstybei, praradusiai valstybingumą, sunku ugdyti bei puoselėti tautinę savimone, patriotiškumo jausmą bei neprarasti identiteto. Kadangi, architektūra tarsi gyvas organizmas, kuris taikosi laikmečio, politikos, teritorijos, vietovės, gyvenimo būdo ekonominių ar net socialinių ypatumų. Pradėta sąmoningai kurti tautinė architektūra, kuri kaip matome iš A. Setonos pozicijos aktuali iki pat paskutinių nepriklausomybės metų. „Ar ne per daug įsigali vadinamasis modernizmas, mūsų inžinierių imamas iš Italijos ir kitų vakarų kraštų? O juk gėrimės ir didžiuojamės turį savo lietuviškų trobų, kryžių ir koplytėlių palikimo. Kodėl architektai nekuria lietuviškai? Medžiagos tokiai kūrybai, rodos, netrūksta. Kad tik nenutautintume Lietuvos, besiekdami ją moderninti!“ (J. E. Lietuvos Respublikos Prezidentas rašto 1937). Taigi, matome pirmąsias „Tautinio stiliaus“ užuomazgas profesionalioje architektūroje.

Kitą vertus, labai neteisinga būtų vertinti, kad tautiška architektūra - liaudies architektūra, ką ir pastebėjo Jurgis Gimbutas dar 1969 metais „Klaidinga manyti, kad lietuviai turi savą tautinį stilių tik kaimo architektūroje, nes Lietuvos miestų ir dvarų architektūriniai lobiai taip pat priklauso lietuvių architektūrai ir turi savų būdingų bruožų, nepaneigiant amžino įtakų žaismo. Taigi, negalima apsiriboti tik kaimo tradicija. Iš tokios pozicijos J. Kova prieina prie ateities lietuviškos architektūros kūrimo klausimo, įspėdamas, kad būtų nenatūralu mėginti susieti miestą (ir aplamai modernų gyvenimą) su jau praeitin nuėjusiu kaimu. Savo išvadas jis suvedė į šiuos reikalavimus: "Stenkimės, kad ji (naujoji lietuviška architektūra) būtų logiška. Stenkimės, kad ji būtų tinkama savo paskirčiai.

Stenkimės, kad ji būtų estetiška. Atsiminkime, kad visi tie pastatai, kuriuos statėme ar statysime Lietuvoje, sudarys XX amžiaus lietuviškąją architektūrą ir kad ją vertins būsimosios kartos.“ (Gimbutas Jurgis (n.d.)) Tad buvo pradėta nagrinėti Lietuvos etnoarchitektūra, kurios ornamentika sąmoningai perkelta ant naujo beformuojančio architektūros „Tautinio stiliaus“, kuris itin aktualus Tarpukariu. Pagrindiniai Tautinio stiliaus kriterijai: etninio meno elementų panaudojimas šiuolaikinėje architektūroje, savita istorinės architektūros interpretacija naujosios nacionalinės šiuolaikinės architektūros mokyklos kūrimas; architektūrinė kultūrinių vietos ypatumų interpretacija; kontekstualumo gamtinėje aplinkoje akcentavimas. (Petrulis 2005)

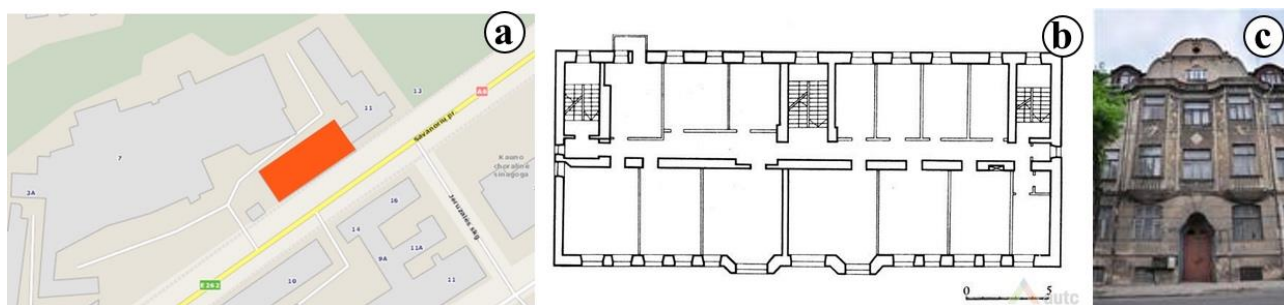
Lenkijai 1920-1939 m. inkorporavus Vilnių bei Vilniaus kraštą, Lietuvos sostine tapo Kaunas. Kauno miestui teko nemenka užduotis tapti sostine, nes kaip prisimena A. Jokimas: „Kaunas nieko nesiskyrė nuo prieškarinių laikų gilios rusų provincijos tvirtovės miestų. Beveik visur lentų šaligatviai, duobėtasprinityvus grindinys, daug gatvių, net miesto centre, negrįstos, namų išorė, ilgus metus neremontuota, buvo labai apleista, tvoros išlūžusios, iškrypusios, gatvėse dulkių debesys iš visų kiemų tvankus oras. Gatvėse, net Laisvės alėjoj, dažnai galima buvo sutikti karves ir kiaules, laisvai vaikščiojant“ (Jokimas Antanas 1940). Perkėlus sostinę į Kauną, jame trūko ministerijų įstaigos įsikurti patalpų, todėl netrukus pradėta statyti Laikinoji sostinė Kaunas, atsirado daug naujų pastatų tarp jų: Lietuvos bankas, Žemės ūkio rūmai, Teisingumo ministerijos rūmai, Žemės banko rūmai ir kt. (Pakštalis 2018: 177)

55 pav. Kauno centrinis paštas. a-situacijos schema, b - planas (Technika ir ūkis 1933), c - pagrindinis fasadas (nuotrauka L. Kymantaitės 2008), d – laiptinės fragmentas (nuotrauka L. Kymantaitės 2008), e – **medžio** drožybės imitacija (nuotrauka V. Petrulio 2008) (Petrulis n.d. Kauno centrinis paštas AUTC)

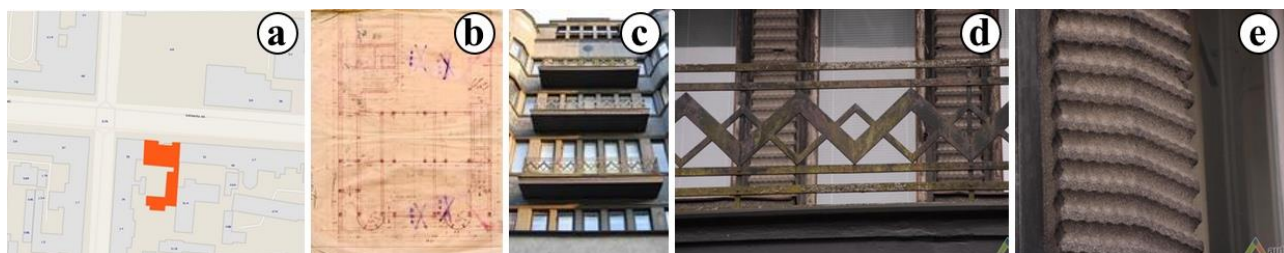
Kauno tarpukario architektūra - gausi tautiškų motyvų, kurie tarsi miesto simboliai, tai visuomeninės paskirties pastatai, tarp kurių Teisingumo ministerijos rūmai, Lietuvos banko rūmai, Prekybos pramonės ir amatų rūmai ar net Kauno centrinis paštas. Kaip yra pasakęs K. Lynch, žmogus „norėdamas pažinti aplinką ir joje orientuotis, susikuria individualų orientyrais ir atpažįstamais elementais grystą aplinkos žemėlapi.“ Kauno centrinis paštas (Laisvės al. 102, Kaunas. architektas F. Vizbaras, statybos metai: 1930 - 1932) - ryškus tautiškumo simbolis. Tautinių **ornamentų** puošyba naudojama ne tik eksterjere (architektas etninės architektūros motyvais remsi ne tik kurdamas daugelį

pastato dekoratyvių elementų (medinius laiptinių rizalitus rėmus), bet ir interjere (naudojamas tautinės juostos motyvas gindų puošyboje) (Bertašiūtė Rasa, Karvelytė – Balberienė Vilma, Petrulis Vaidas, Rudokas Kastytis 2015.). Etno architektūros bruožai atsispindi ir pastato planinėje struktūroje. Kaip E Vizbaras rašo: „iš vidurio namo - ėjimas „gonkos“, toliau priemenė (vestibiulis-avansalė), iš kurios pasiskirstoma į galus - pirkią (telefonų telegrafo skyrius) ir seklyčią (perlaidų skyrius), giliau per vidurį - maltuvė (operacijų salė).“ (Vizbaras Feliksas 1933). Nors Kauno centrinis paštas - vienas moderniausių tarpukario Lietuvos statinių, tačiau šiandien jis yra apleistas.

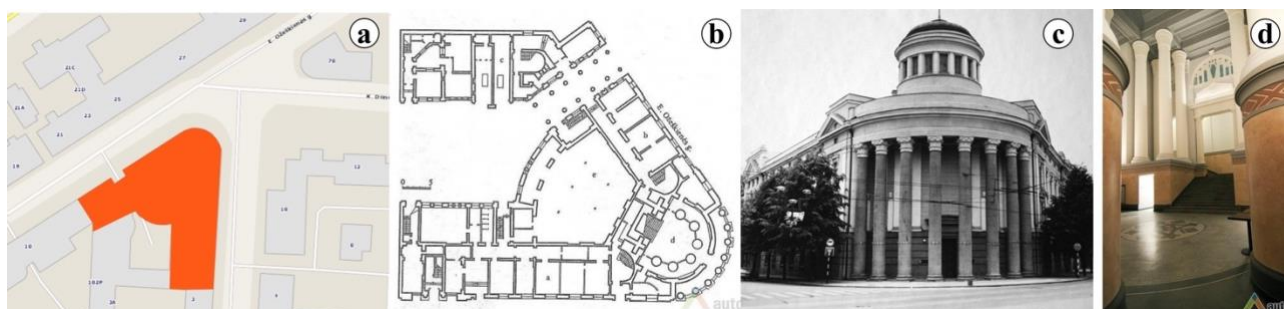
56 pav. Fabriko "Ragutis" gyvenamasis namas. a – situacijos schema, b – planas (Kauno architektūra 1991), c – fasado fragmentas (nuotrauka V. Petrulio 2012) (Petrulis n.d. Fabriko "Ragutis" gyvenamasis namas AUTC)

Dar viena Tautinio stiliaus iliustracija Kaune tai „Ragučio“ namas (Savanorių pr. 9, Kaunas, Architektai Mykolas Songaila ir Vladimiras Dubeneckis, statybos metai: 1922 - 1923). Trijų aukštų su mansarda ir rusiu, Lakoniško simetriško plano su trimis laiptinėmis - viena pagrindinė iš Savanorių pr. ir dvi šoninės kiemo laiptinės. Pagrindinis fasadas nuo Savanorių pr. simetriškos kompozicijos, su centriniu portalu, dviem erkeriais, kurie „dekoruoti tulpių ornamentu, centriniai langai medžio drožinius primenančiomis juostomis“ (Kauno architektūra 1991) ir dviejų pakopų frontonu bei laužytu karnizu. Pastato ornamentika atspindi nacionalinio stiliaus ypatumus, kuriuos galima apibūdinti art deco ir neobaroko samplaika: erkeriai puošti tulpių ornamentu, centriniai langai – medžio drožinius primenančiomis juostomis, alaus atributika: ragai – bokalai sukryžiuoti su inicialinėmis R raidėmis („Ragutis“). Nors pastatas išreiškia „Tautinio stiliaus“ ieškojimus, tačiau šiandien pastatas kritinės būklės.

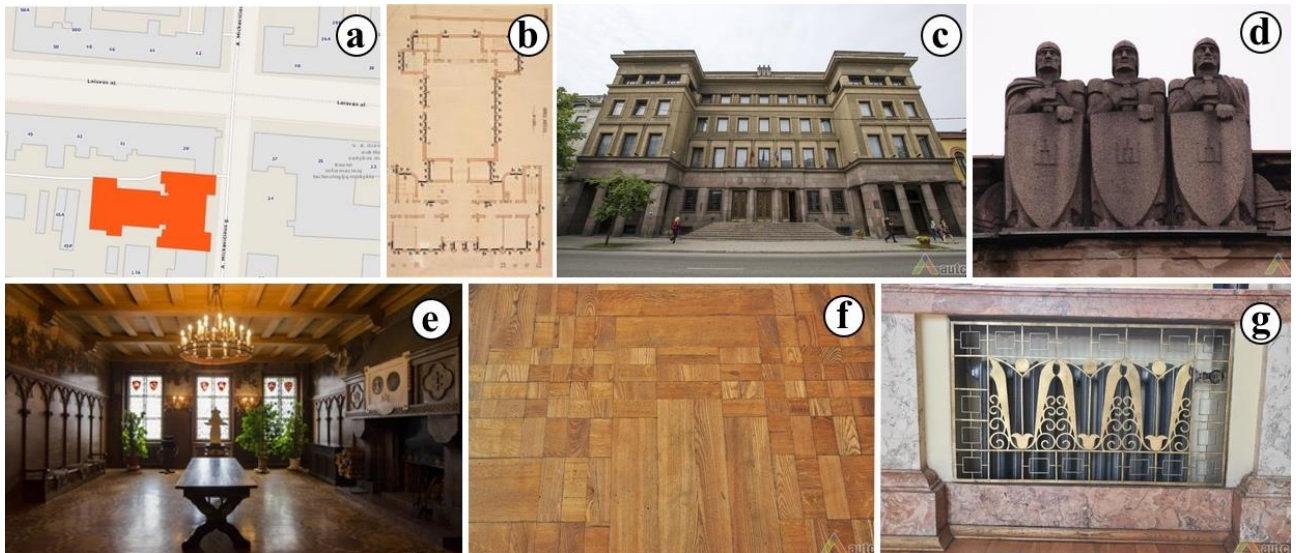
57 pav. Buvę „Pažangos“ bendrovės rūmai. a – situacijos schema, b – I a. plano fragmentas (KAA), c – fasado fragmentas (nuotrauka V. Petrulio 2008 m), d – balkono fragmentas – tautinės juostos motyvas (nuotrauka V. Petrulio 2008 m), e - , e – medžio drožybės imitacija (nuotrauka V. Petrulio 2008) (Petrulis n.d. Buvę „Pažangos“ bendrovės rūmai AUTC)

Dar vienas ryškus Kauno tarpukario paminklinis biurų pastatas - buvę „Pažangos” bendruomenės rūmai (Laisvės al. 53, Kaunas, architektas Feliksas Vizbaras, statybos metai 1918-1940). Kad buvę pažangos rūmai yra puošti **medžio** imitacijos **ornamentais** paliudija ir M. Dobuzinskis „Mėgdžioti **medžio** ypatybes akmeny, tinke ir gipse yra architektūrinis nusižengimas (Kauno paštas, Pažangos rūmai) toji mizerija, kuri laikoma dabar neva **lietuvišku stiliumi**, įeis į mūsų istoriją net ne kaip kurjozas, bet kaip bjauri „Kinderkrankheit“ – „1920–40 metų stilius“ (Dobuzinskis 1938) Pagrindinio fasado nuo Laisvės al. pusės, granitinis tinkas vietomis mėgdžioja medžio drožybos elementus (kaip ir Centrio pašto), tautinio stiliaus ornamentika atpažįstame dekoratyviose metalinėse balkonų tvorelių juostose, karnizo bei vidaus interjero detalėse. Po 1940 rūmuose buvo įvairių įstaigų, kiemo korpusuose – butai. Po 1950 metų pertvertos didžiosios salės, uždarytas rytinis įėjimas, erdvus koridorius sudalintas į mažas patalpėles. 1989 m. atkūrus Vytauto Didžiojo universitetą statinys atiteko universitetui. 2015 m išsikėlė Vytauto Didžiojo universitetas, menų fakultetas ir šiandien yra. Tačiau šiandien šis pastatas yra parduodamas ir vis dar ieškantis savo funkcijos.

58 pav. Lietuvos Teisingumo ir Seimo rūmai (dab. Kauno valstybinė filharmonija). a - situacijos schema, b - planas. (Kauno architektūra 1991), c – pagrindinis fasadas. (Apie 1980 m. A. Dumbliausko asmeninio archyvo nuotr.), d – vestibulis. (Kauno valstybinės filharmonijos archyvo nuotr.) (Rinkšelis n.d. Lietuvos Teisingumo ir Seimo rūmai (dab. Kauno valstybinė filharmonija) AUTC)

Laikinajai sostinei vienas pirmųjų projektuotų statinių - Lietuvos Teisingumo ir Seimo rūmai (dab. Kauno valstybinė filharmonija) (E. Ožeškienės g. 12 / L. Sapiegos g. 5, Kaunas architektas Edmundas Alfonsas Frykas, statybos metai: 1925 - 1929), kurie yra neoklasicizmo stiliaus su ryškiais „artdeco” architektūros elementais. Tautinio stiliaus ieškojimus galima išvysti vestibulio erdvėje – kolonų kapiteliai puošti liaudies **medžio** drožinių dekoru, o jų pagrindą juosia tautinę juostą imituojantys **ornamentai**, gediminaičių stulpai virš pagrindinių laiptų, o grindys puoštos gėlių motyvu. Tarpukariu istorizmo ir liaudies meno motyvų dermės stilistika architektūroje įkūnijo Lietuvos politinius principus (Petruolis 2009), bei tiesioginį „tautinio stiliaus” pritaikymą. Okupacijai prasidėjus 1940 m., pastatas buvo nacionalizuotas. Jo patalpose įsikūrė kelios įstaigos: LTSR Vandens kelių ministerijos Nemuno laivininkystės valdyba, projektavimo institutas, lėlių teatras, o tik nuo 1961 m. į pastatą įsikėlė filharmonija, kuri likusi iki šių dienų.

59 pav. Karininkų ramovė Kaune. *a – situacijos schema, b – pirmo aukšto planas (LCVA), c – pagrindinis fasadas (nuotrauka P. T. Laurinaičio 2013 m.), d - Broniaus Pundziaus skulptūra "Karžygiai" (nuotrauka V. Petrulio 2008 m.), e - Vytauto seklyčia (nuotrauka P. T. Laurinaičio 2013 m.), f - Tautiška ornamentais dėliotas parketas (nuotrauka V. Petrulio 2013 m.), g - Dekoratyvios radiatorių grotelės (nuotrauka V. Petrulio 2013 m.) (Petrulis n.d. Karininkų ramovė Kaune AUTC)*

Kitas „Tautinio stiliaus“ pavyzdys tai Karininkų ramovė (A. Mickevičiaus g. 19, Kaunas; architektai: Stasys Kudokas, Elmar Lohk, Herbert Johanson, Vladimiras Dubeneckis, Jonas Kriščiukaitis, Mykolas Songaila, Jonas Kova-Kovalskis, Kazimieras Kriščiukaitis; statybos metai: 1931 - 1937). Pastato projektavimui buvo surengtas tarptautinis konkursas, kurio metu sulaukta 30 projekto idėjų. Atsirinkta renesansine modernizuoto pastato koncepcija. Pastato pirmo aukšto langai su grotomis bet ne dėl apsaugos, o dėl estetikos. „Be jų platūs langai tarp granito didokų gabalų atrodytų per daug nenatūraliai, per daug „vitriniškai“; grotai suskaldo didelius stiklo paviršius, surimtina, pasunkina rūmų apačią, pastato rūmus ant tikrai stiprių kojų“ (Inž. B. Ramovės rūmai. 1937) Fasadas puoštas B. Pundziaus „karžygiais“, kurie simbolizuoja tuometinės kariuomenės tiklus apie Vilniaus atgavimą. Pastato funkcinė schema aiški – primame aukšte restoranas, antrame – salės, trečiame – įsikūręs karininkų klubas. Ramovės interjeras nepalieka abejingu - reprezentacinis Prezidento kambarys, kurį siekta sukurti „kiek tai galima lietuviškame charakteryje, naudojant lietuvišką medžiagą – lietuviškus motyvus kaip balduose, taip dekoravime, o jei galima tai ir pačioje vidaus konstrukcijoje“ (Lietuvos karininkų ramovės seniūnų tarybos ir vadybos posėdžių protokolai 1934–1936). Interjerui ir jo baldams buvo naudojamos lietuviškos medžiagos ir lietuvių liaudies **ornamentika**. „Darbui panaudota didžioji lietuviška medžiaga, ąžuolas ir klijuotė. Durų ir panelių paviršius padengtas Kaukazo riešutu su kadugio inkrustacijomis. Inkrustacijų, kurias sudaro lietuviški liaudies meno motyvai – stilizuota tulpė ir eglutė – kontūrai apvedžioti metalo inkrustacija. Reikia pažymėti, kad ši metalo inkrustacija yra pirmas tokios rūšies darbas Lietuvoje. Lubos pagamintos iš ąžuolo masyvo.“ (Jaunieji amatininkai įrėngė Valst.

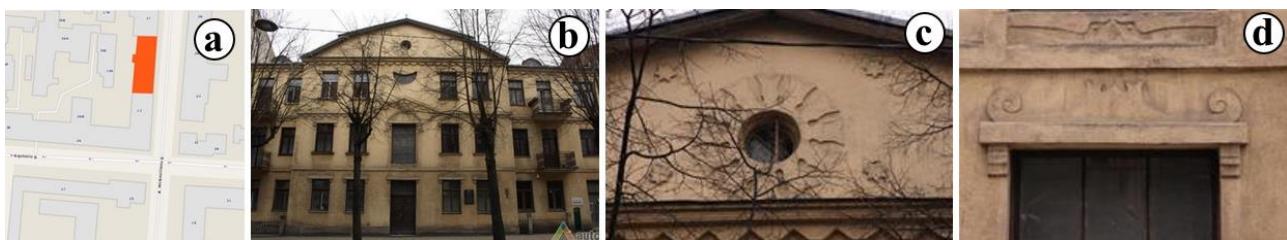

Prezidentui kambarį 1937). Grindų parketo mozaika – lietuviško audinio ornamentu, radiatoriai dengti bronzos grotelėmis su augaliniu motyvu. Pagrindinės salės lubos švietė trimis spalvomis – geltonos, žalios ir raudonos. Iki šių dienų pastato funkcija nepakitusi.

60 pav. Kauno valstybinis muzikinis teatras. a – situacijos schema, b – pagrindinio fasado fragmentas (nuotrauka R. Kepežinskienės 2012-05-30), c – žiūrovų salė puošta **augalų motyvais** (nuotrauka R. Kepežinskienės 2012-05-30), d - Žiūrovų salės scenos portalo reljefinė apdaila, ventiliacijos grotelės (nuotrauka R. Kepežinskienės 2012-05-30) (KVR KPD 1993. Kauno valstybinis muzikinis teatras.)

Kauno muzikinis teatras (Laisvės al. 91, Kaunas; teatro pastato autorius Justinas Golinevičius (1829-1893); 1922 m. rekonstrukcijos autoriai architektai Vladimiras Dubeneckis (1888-1932), Mykolas Songaila (1874-1941), inžinierius Pranas Markūnas (1873-1964); 1930 m. rekonstrukcijos architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis (1893-1993); 1980-1984 m. rekonstrukcijos autoriai K. Žalnierius, A. Staskevičius; 2007 m. rekonstrukcijos autoriai Algimantas Kančas, Diana Pikšrienė; Pirmasis teatras pastatytas 1892 m. pagal gubernijos architekto U.Golinevičiaus projektą.) buvo pirmasis teatro pastatas Lietuvoje. 1890 m pradėtas statyti dviaukštis pastatas buvo eklektinės formos, turėjo keturkampę 500 vietų salę su dviem balkonų eilėmis, dvi fojė, pagalbines patalpas, Kauno gubernatoriui ir tvirtovės komendantui įrengtomis specialiomis ložėmis. 1916 m. Vokiečių okupacijos laikotarpiu teatro salė buvo praplėsta bei buvo įrengti patogesnis uzkulisiai. Kaunui tapus Laikinąja sostine 1920 m. teatre įsikūrė Steigiamasis Seimas. 1922-1925 m. teatras vėl buvo rekontruojamas – eksterjeras įgavo neobaroko stilišką, žiūrovų salę pralėsta iki 763 vietų ir įgavo pasagos formą, o salės interjeras įrengtas pagal tuometines tendencijas – monumentali architektūra derinta su **tautiniais ornamentais** - tulpių, lelijų ir saulučių motyvus. Pastatas dar tris kartus buvo plėstas, tačiau, iki šių dienų išlaikė savitą interjerą bei vykdo savo teatro veiklą.

61 pav. Buvusio „Tulpės“ kooperatyvo namas. a – situacijos schema, b - pagrindinio fasado fragmentas (nuotrauka V. Petrulio 2008 m.), c – langas (nuotrauka V. Petrulio 2008 m.), d – durų apdaila (nuotrauka V. Petrulio 2008 m.) (Petrulis n.d. Buvusio „Tulpės“ kooperatyvo namas AUTC)

Vienas ryškiausiai „tautinio stiliaus“ pastatas (A. Mickevičiaus g. 15, Kaunas; Architektas: A. Macijauskas; statybos metai: 1925) - buvusio „Tulpės“ kooperatyvo, kuris tiesiogiai perteikia liaudies meną betone. Pastato eksterjere matome kaip tradiciniai istorizmo elementai įgauna stilizuota lietuvišką **ornamentą** tai liudija pastato: karnizai, langų ir durų apvadai. Lietuvių polinkį į liaudies meną pastebimas ir anksčiau: „Lietuvos gyventojas ūkininkas – jau iš senovės mėgo puošti savo namą: jo langus, duris, suolus, toliau varpstę, šukas, indus ir t. t. Visais šitais daiktų gražinimais, visu šituo meniniu „folkloru“ lietuvis ūkininkas išreiškė savo gyvą meno pamėgimą, gerą skonį, meilę ornamentui ir intensyvių spalvų derinimą. Jis pasirodė puikiu ornamentistu, gabių iškėlėju naujų motyvų.“ (Veleška 1937)

Nors Kauno tarpukario architektūra gausi liaudies **ornamentų**, tačiau tarpukariu buvo kritikuojamas tiek dekoratyvumas tiek liaudies simbolikos panaudojimas. A. Loos'as kritikavo dekoratyvumą, nes jis buvo siejamas su nacionaliniu identitetu, kuri naikino tuometinė politika. Liaudies ornamentika kritikavo ir vietiniai architektai. A. Šalkauskis rašė: „Liaudies sprendžiami uždaviniai yra toki maži, kad jais mažai galima pasinaudoti sprendžiant šių dienų klausimus. [...] Perlieti motyvus iš medžio į akmenį, betoną ar geležį neįmanoma, nes tai yra dijametraliai priešingos medžiagos. [...] 1925–1926 metais Kaune vienas, tiesa ne architektas, bandė išreikšti mūre ir tinke medinius ornamentus, bet sukūrė karikatūrą.“ (Šalkauskis, 1935) Taip pat J. Kovalskis-Kova rašė. „Medžio architektūros elementais vaduojantis, statyti didelius trobesius neįmanoma. Tiesa, rusai darė „tautinio“ stiliaus vagonus, net automobilius... Tokie dekoratyviniai motyvai kaip dabar bandomi, nesiriša su pačių pastatų architektūra.“(Kovalskis 1939)

Sąmoningai kuriamo „tautinio stiliaus“ pagrindas yra liaudies menas. „Tautos dvasia ir tautiškas originalumas daugiausia liaudies kūryboje ir pasireiškia“ (Rūkštelė 1931). Pagal atliktus teorinius tyrimus „tautinis stilius“ prieštaringai vertintas, nepaisant to 2017 m. Kauno tarpukario architektūra („Kaunas 1919-1939 m.: sostinė, įkvėpta modernaus judėjimo“) įtraukta į preliminarųjį UNESCO sąrašą. Apibendrintai, galime pasakyti, kad tautinė raiška profesionalioje architektūroje labiausiai reiškėsi tarpukaryje.

1.1.3. Po Antrojo pasaulinio karo

Pokario metais irgi galvota apie tautinio indentiteto išsaugojimą architektūroje, tačiau kiek kukliau ir tai buvo siejama su socializtinio realizmo stiliumi, kuris buvo taikomas visoms sritims. Pagrindinė socializtinio realizmo idėja architektūroje, kad estetika turi atitikti funkciją „ornamentai turėtų praktinį vaidmenį: dekoratyvi arka turi „stovėti“ ant kažko, o dekoratyvi kolona kažką laikyti“, tačiau didžioji dauguma teorinių svarstymų iš esmės tėra politinė retorika. Tipiškas tokios retorikos pavyzdys: „<...> ieškant tinkamo stiliaus, tarybinė architektūra turi siekti realistinių kriterijų – vaizdų aiškumo ir preciziškumo, kurie turi būti aiškiai suvokiami ir prieinami liaudžiai <...>, menas turi būti toks pat sukrečiančiai paprastas, kaip ir tarybinių žmonių heroizmas.“ (Tarkhanov 1992) Dėl šių

priežasčių tarybiniu laikotarpiu liaudies meno architektūroje nėra gausu, kaip pavyzdžiui: Lietuvos paviljonas sąjunginėje (architektai J. Kumpis, A. Lukošaitis, K. Šešelgis; statybos metai: 1953) ar Jaunimo teatras (dab. KVADT – Kauno valstybinis dramos teatras, Laisvės al. 71, Kaunas, architektas K. Bučas, statybos metai: 1956 - 1959), kurio skulptūros puoštos tautiniais kostiumais.

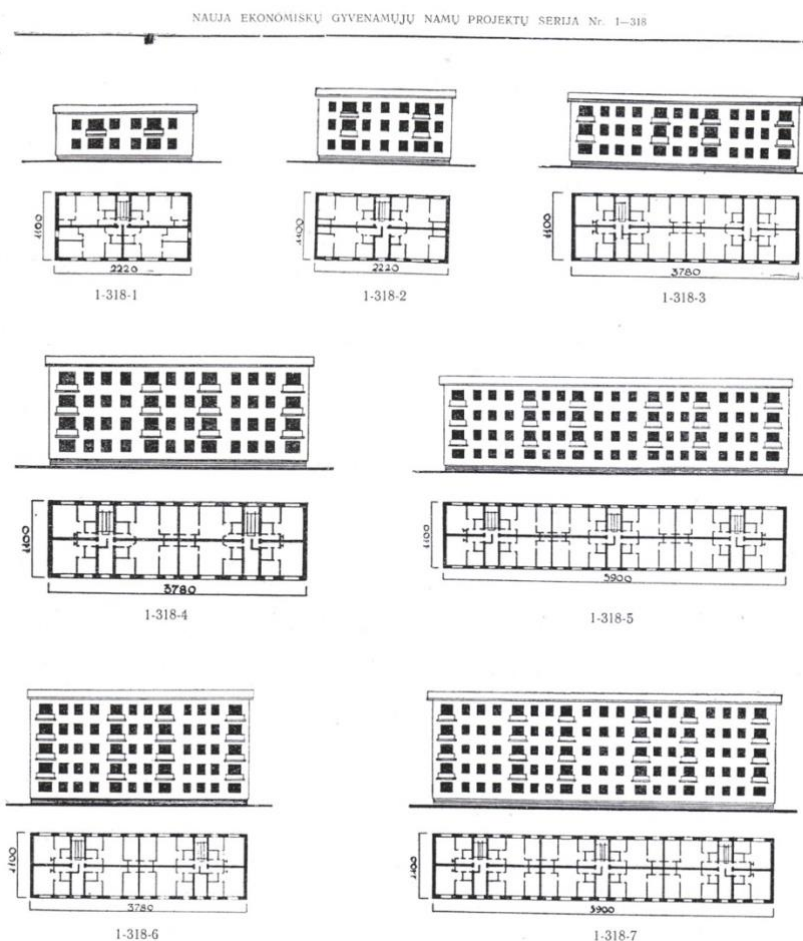
62 – 64 pav. 62 - Lietuvos paviljonas Sąjunginėje liaudies ūkio pasiekimų parodoje Maskvoje (Жуков, А. 1955); 63 - Jaunimo teatras (dab. KVADT) (nuotrauka O. Brazo 2017 m.), 64 - Jaunimo teatras (dab. KVADT), skulptūros su tautiniais kostiumais (nuotrauka O. Brazo 2017 m.)

SSKP CK ir SSRS MT printas nutarimas (1955 m.) „dėl projektavimo ir statybos nesaikingumo pašalinimo“ (TSKP CK ir TSRS MT nutarimas 1955 m.), kuris aiškiai architektūra „vedė“ funkcionalumo ir formos skurdumo keliu. „Projektuodami ir statydami pastatus bei įrenginius architektai ir inžinieriai turi skirti svarbiausią dėmesį statybos ekonomikos klausimams, sudarymui didžiausių patogumų gyventojams, butų, mokyklų, ligoninių, bei kitų pastatų ir įrengimų sutvarkymui ir taip pat gyvenamųjų rajonų ir kvartalų apželdinimui. <...> Statyti reikia pagal ekonomiškiausius tipinius projektus, parengtus, atsižvelgiant į geriausius Tėvynės ir užsieninės statybos pasiekimus, industrinių gamybos metodų pagrindu.“ (Peras 1958)

Architektų sąjungos archyviniai dokumentai taip pat paliudija, tarybinė architektūra, kuri naikina tradicinę - 1956-ųjų metų lapkričio mėnesio posėdžio protokole teigiama architektams duota užduotis sukurti naują „socialistinį architektūrinį stilių“. (LLMA) Taip pat Sovietų sąjunga ir rusifikacija siekia sukurti bendra sovietinę tautą teigia A. Kappeleris. (Kappeler A. 2012) Apie tautų niveliaciją Sovietų sąjungoje rašo ir M. Kalmas. (Kalm 2012) Taigi, prasidėjo masinė tipinių pastatų statyba, nes vieninga architektūros politika turėjo vyrauti bendroje sovietinėje tautoje.

Jokių minčių apie Lietuvos architektūros tęstinumą, net būti negalėjo. Tipiniai projektai buvo kuriami Maskvoje, poto pritaikomi vietinių architektų, todėl kūrimos architektūros negalėjo daryti įtakos nei vietos savitumas, nei tradicijos ar klimato sąlygos. (Veinberga, Rudovska 2012) Taip pat pasikeitė ir architekto vaidmuo, jis tapo antraeilis, nes svarbiausia buvo įgyvendinti socialistinę architektūros politiką. Politiką kūrė statybininkas, o ne architektas, kaip teigia M. Drėmaitė – „svarbiausia persona architektūroje tapo statybininkas“. (Drėmaitė ir kt. 2012) Todėl pastatuose matome nematome tokios meninės išraiškos, forma nuosaiki, o kūrimai kvartalai motoniški.

Pirmųjų tipinių pastatų pagrindinė statybinė medžiaga vis dar buvo plyta, nors norėta statyti surenkamus blokinius pastatus, deja, statybos industrija nespėjo sparčiai vystytis, kaip statybos politika ir nespėjo gaminti betoninių konstrukcijų. Projektuose naudojamos gelžbetoninės perdangos ar kitos detalės, tačiau sienos vis dar buvo mūrijamos. Dažniausia tipinių projektų serija buvo 1-318 (65 pav.). (Dyčmonas 1958)

65 pav. Nauja ekonomiškų namų projektų serija Nr. 1-318. (Dyčmonas 1958)

66 pav. Pirmasis blokinis daugiabutis gyvenamasis namas Vilniuje. (Statyba ir architektūra, 1963 m.)

1959 m. gyvenamieji namai pirmiausia Vilniuje pradėti statyti iš surenkamų stambių blokų - 1-464 serijos tipiniai projektai (66 pav.) „nuo to laiko pagrindiniu masinės gyvenamosios statybos namo tipu buvo pripažintas penkių aukštų namas, kadangi nutarta, jog jis yra ekonomiškiausias“ (Miškinis 1991)

67 pav. Alytaus ENSK namas, XX a. 8 deš. (Drėmaitė, Petrulis, Tutlytė 2012: 334)

Lietuvos kaimai taip pat buvo aprūpinti masine statyba. 1976 m. buvo įkurtas eksperimentinių namų statybos kombinatas (ENSK), kuriame buvo gaminami tipiniai skydiniai namai t. y. alytnamiai. Jie buvo gaminami iš vietinės medžiagos medžio, o nepriklausomai nuo sezono pastatomi per 20-30 dienų, tad naujakuriai gaudavo raktus tik tada kai buvo padaryta pilna apdaila. Tuo metu pastatas išsiskyrė fasadų spalvingumu bei skirtingų medžiagų derinimu – medinių lentelių ir daliniu raudonų plytų mūru. Sugriovus koliūkius, subyrėjo ir įkurtas eksperimentinių namų statybos kombinatas, nes tiesiog nebuvo poreikio tokių namų statybai. Iki 1992 m. Lietuvoje pastatyta 25 tūkst. Alytnamių.

Sovietmečiu tipinių namų planinę struktūrą bei architektūrą lėmė ne natūraliai susiklostęs žmonių gyvenimo pokytis, o išoriniai veiksniai – statybos reglamentai, kurie paremti valstybės politika, kurių siekis sukurti vieną sovietinę tautą su bendra architektūra.

1.1.4. Nepriklausomos Lietuvos architektūra

Lietuvai atgavus nepriklausomybę (1990 metais), šalis susidūrė su naujais iššūkiais, kurie paveikė architektūrą. Subirėjo dideli projektavimo institutai, tad valstybė prarado vaidmenį architektūroje, o architektai pradėjo užsiimti individualia kūryba. Postmodernizmas Lietuvą pasiekė gerokai vėliau nei kitas valstybes, kurio dėka susikūrė savita situacija – įsigalėjo privati nuosavybė, naujų medžiagų ir technologijų atsiradimas. Architektams atsirado savita kūrybai, senų ir naujų formų interpretacijai. Kūrėsi nedidelių architektūros biurų, kokios nuosekliai augo iki stiprių architektūros profesionalų. Šiandien į architektūros kūrybą žengia ir baigę mokslus nepriklausomoje Lietuvoje architektai, kurie studijavę ir užsienyje, tad atneša pasaulio kultūros.

Nors šiandien jau skaičiuojame 28-tus nepriklausomybės metus, tačiau tautiškumo klausimas yra aktualus ir šiandien - 2016 m. Juozas Stakevičius – (pirmasis Baltijos šalių dizaineris, parodęs savo aukštosios mados kolekciją pasauline madų sostine laikomame Paryžiuje ir įtraukęs Lietuvą į

pasaulio mados akiratį) savo naujausią kolekciją „2017-ieji – Tautinio kostiumo metai.“ Visas madų šou buvo pasakojimas Lietuvai apie Lietuvą, tai pasakojimas apie mūsų istoriją, apie mūsų šaknis. Apie tai, iš kur mes atėjome ir kur mes einame. O tai parodyti sugeba ne kiekvienas ir parodyti reikiamu metu ir reikiamoje vietoje (nes šių 2016 metų rinkimus į seimą laimėjo Valstiečių ir žaliųjų partija). Už šią kolekciją mados korifejus Juozui Statkevičiui Kultūros ministerijoje įteiktas aukščiausias šios ministerijos apdovanojimas – garbės ženklas – aukso žvaigždė bei taip jis tapo tautinio kostiumo ambasadoriumi.

68 - 71 pav. 68, 69 - Juozo Statkevičiaus kolekcija 2017 –ieji – Tautinio kostiumo metai. Kolekcijoje demonstruojami tautodailininkų darbai – tautinės juostos, audiniai. (nuotrauka I. Gelūno 2016 m.) (Statkevičius, Sabaliauskaitė, 15 min., 2016); 70 - Darius Žutauto kolekcija „Litai“ 2014 metų atsisveikinimo su nacionaline valiuta interpretacija. („Shmutke“ kolekcija „Litai“ 2014 m.); 71 - Darius Žutauto kolekcija „Valdovai“. Džemperius puošia Lietuvos karaliaus Mindaugo ir didžiųjų kunigaikščių Gedimino bei Vytauto stilizuoti atvaizdai. („Shmutke“ kolekcija „Valdovai“ 2016 m.)

Jų jau nėra, jais vistiek žavimės! Tautiškumo žadina dar vienas kurėjas – prekinio ženklo „Shmutke“, kurėjas Darius Žutautas, kuris 2014 metais nusprendė išradingai atsisveikinti su nacionaline valiuta – pristatė kolekcija „Litai“- džemperius ir marškinėlius su ant litų kupiūrų pavaizduotais nusipelnusių žmonių veidais. Šiandien kurėjas tęsia Lietuvybės puoselėjimo temą ir pristato Lietuvos didiesiems valdovams skirtą džemperių kolekciją, kuriais ragina nepamiršti savo istorijos. Džemperius puošia Lietuvos karaliaus Mindaugo ir didžiųjų kunigaikščių Gedimino bei Vytauto stilizuoti atvaizdai.

Litų nėra, o „1000 lt.“ kuptūra stovi Kaune, ne vien dizaineriai puoselėja tautišką dvasią, bet ir architektas Rimas Adomaitis, dar 2008 metais atidarytą 1000 verslo centrą, kai buvo renkamas ir tvirtinamas šis pastato projektas, Lietuva svarstė prisijungimo prie euro zonos galimybes, todėl projekto autoriams iškilo mintis – galbūt Lietuva jau nebeturės savo nacionalinės valiutos, įvesdama eurus ir tai bus kaip paminklas nacionalinei valiutai. Verslo centras „1000“ – modernus, išskirtinio eksterjero biurų centras, esantis Taikos ir Pramonės prospektų sankirtoje Kaune, šalia prekybos miestelio „Urmis“. Dešimties aukštų pastatas yra netaisyklingos apvalios formos. Bendras biurų pastato plotas sudaro apie 4,5 tūkst. kvadratinių metrų. Viduje vyrauja gausa nerūdyjančio plieno, gelžbetonio, pilkų, juodų spalvų ir stiklo motyvai. Pastato fasadas atkartoja susuktą 1926–1941 m.

apyvartoje buvusio 1000 litų banknoto piešinį, sudėliotą iš Olandijoje pagamintų 4500 stiklo lakštų. Verslo centras dėl savo unikalaus išorės dizaino yra įregistruotas į Lietuvos rekordų knygą kaip didžiausias vitražas. Tai ypatinga stiklų marginimo technologija pagaminti fasado stiklai. Gamybos eigoje stiklas padengiamas emaliu, kuris kaitinant virsta keramika. Tad stiklai nėra apklijuoti arba paprastai nudažyti. Tai – ilgaamžė technologija. Toks stiklų marginimo būdas Lietuvoje pirmas ir unikalus: netgi už Lietuvos ribų pastatų fasadai taip dengiami retai. Vitražas padarytas taip, kad visiškai netrikdo šviesos patekimo į vidų, tai nesukelia nepatogumų viduje dirbantiems žmonėms.

72-73 pav. 72 – Verslo centras „1000“ pagrindinis fasadas (Taikos pr. 88A, Kaunas, architektas R. Adomaitis, statybos metai: 2008) (Verslo centras „1000“ (n.d.)); 73 - Analizuojant Lietuvos pinigų istoriją, buvo surasta 1924 m. dailininko Adomo Galdiko sukurta 1000 LT banknoto kopijuūra. Buvo gautas Lietuvos banko leidimas panaudoti šio banknoto kopiją, įrengiant pastato eksterjerą kaip vartotojiškos kultūros simbolį. (Pinigų muziejus (n.d.))

74 pav. Vila „Jūra. Smėlis. Vėjas.“ Miško g.1 Juodkrantėje, architektai: Gintaras Prikockis, Asta Prikockienė, Inga Tikuišytė, Andrius Velutis; statybos metai: 2008 (nuotrauka G. Prikockis, A. Velučio) (Štelbienė (n.d.))

Lietuvos architektūroje išsiskiria vila „Jūra. Smėlis. Vėjas.“, kuri yra pavyzdys kaip etninės kultūros elementai perteikiami šiuolaikiškai. Pastatų estetika tiesiog simbolizuoja rekreacinę architektūrą – mažtelis atitinka vietos istorinį charakterį, spalvų koloritas būdingas pajūriui (melsvos, gelsvos, baltos, raudonio). Autoriai puikiai pajautė autentikos ir modernizmo santykį bei atkurė bendradarbiavimo tradiciją tarp architekto ir meninko – fasadai dekoruoti M. Jonučio ažūriniais medžio drožiniais, kurie yra senųjų vilų interpretacija, jų dėja pastatas darniai įsilieja į jautrią aplinką. Vila yra gavusi „Zavišos“ apdovanojimą už geriausią metų rekreacinės architektūros projektą.

75 pav. Kolumbariumas M. Gimbutienės g. 28, Kaune, architektai: Gintautas Natkevičius, Adomas Rimšelis; statybos metai: 2013 (nuotrauka A. Rimšelio) (I. Garnytė-Sapranavičienė (n.d.))

Dar vienas puikus etnoarchitektūros interpretacijos, pavyzdys – Kolumbariumas (M. Gimbutienės g. 28, Kaune). Architektai sukūrė tarsi parką, kur gamtiniame karkase įsipaišė kolumbariumo elementai, kurių forma inspiravo koplytstulpiai tai Lietuvių liaudies mažoji architektūra. Kolumbariumo elementų grakščia formą puošia **tautinių ornamentų ažūras**. Objektų medžiaga pasirinkta – rūdžių metalas, kad darniai įsiliėtų tarp pušų kamienų.

76 pav. Tautinė gyvenamojo daugiabučio interpretacija Lietuvių g. Kaunas architektai: Tomas Kuleša, Gintaras Čepurna, Rasuolė Petrikaitė; statybos metai: 2017 (nuotraukos autoriai nežinomi) (Archas (n.d.))

Kita idomi tautinės architektūros improvizacija tai gyvenamasis daugiabutis Kaune. Architektus inspiravo (Lietuvių) gatvės pavadinimas kurti tautiškai. Atlikus detalią vietos analizę, architektai pajautė vietos mastelį, kuris kuris dera su aplinka. Eksterjero estetika labai kontrastuojanti tarp spalvų, formų ar ažūro. **Tautinės juostos ornamentai**, stilizuoti žalčiukai, naudoti stogo ir langų formoms.

77 pav. Menų inkubatorius „Rupert“ Meškeriojų g. 33, Vilniuje, architektai: Audrius Ambrasas, Vilma Adomonytė, Mindaugas Reklaitis; statybos metai: 2012-2013 (Karalius 2013)

Architektai menų inkubatorių implikavo į gamta, kuris tapo tarsi aplinkos ornamentas. Subtiliai, skaidyti fasadai su pušinių lentų tarpelių apdaila, kuri nieko nedengta, todėl per laiką įgaus pilka atspalvį ir ilgainiui primins lietuviško kaimo tradiciją.

78 – 81 pav. Tautinės raiškos architektūroje pavyzdžiai. 78 - „Melt guest house“ J. Basanavičiaus g. 43, Palanga, architektai: „A keturi“ statybos metai: 2017 m. (nuotrauka iš Palanga n.d.); 79, 80 – Gyvenamasis namas, Vidukalnio g. 8, Kaunas, architektai: Julius Baronas; statybo metai: 2014 m. (nuotrauka iš Lietuvos architektūra 2014); 81 – „Vila kopose“; architektai: Archispektras; statybos metai: 2016 m. (nuotrauka iš Archispektra n.d.)

Vietos savitumą išreiškė ir „A keturi“ architektų studija, projektuodami „Melt guest house“ (78 pav.) Palangoje, nors buvo komplekso rekonstrukcija. Pastato pavidalas išsaugotas su dvišlaičiu stogu. Komplekso akcentas yra pagrindinio pastato eksterjeras, kuris puoštas vietai būdingu augaliniu **ornamentu**.

Tautinę raišką architektūroje matome ir individualioje statyboje, kuri išreikškiama dviem būdais: a) **ornamentu**, b) vietos savitumu bei tradicija. Tautiškumą architektūroje **ornamentu** bandė perteikti architektas J. Baronas (79, 80 pav.). Jis panaudojo tautinės juostos **ornamentą** fasade bei langų formoje, nors pats pastatas šiuolaikinių pavidalu. Kitas individualaus namo, pavyzdys, tai Archispektra architektų studijos darbas – Vila kopose (81 pav.). Tai tradicinės pajūrio architektūros interpretacija - keleto natūralių medžiagų bei detalių panaudojimas, aplinkos pajautimas ir unikalumo suteikiantis grakščios formos nendrinis stogas.

Atlikus Nepriklausomos Lietuvos architektūros analizę matome, kad kurti su tautine simbolika vis dar aktualu, nors pavyzdžių nėra gausu. Galima teigti, kad tautinė architektūra šiandien išimtis.

1.2. Užsienio tautinės architektūros pavyzdžiai

Nuo XX a. pabaigos pasaulyje vyko ir vyksta daugybe permainų, viena jų globalizacija. Jos dėka, šalys praranda ribas, nes žmonija vienijasi politinėse, ekonominėse sistemose, dalinasi patirtimi ir pasiekimais. Informacija bei inovacijos pagrindinės globalizacijos priežastys, o jų poveikis visuomenei įvairiaprasmis.

Globalus pasaulis - teikia galimybes įsisavinti pasaulio patirtis, praplėstos darbo rinkos tarp šalių, bet kitą vertus jis kelia grėsmę tradicinei kultūrai. Žmogus turi jaustis „pasaulio piliečiu“, tad kultūros savaime niveliuojasi, o architektūra įgauna vienokį ar kitokį šabloną – architektai dirba be šalių sienų, medžiagos visiems prieinamos, naudojamos tos pačios projektavimo programos.

Kosmopolitinę kultūra puikiai iliustruoja R. Koolhaas'o surengta paroda „Įsisavinant modernumą 1914-2014“ venecijos bienalėje (82 pav.), kur matote vaizdus 1914 metais kai puosėjama vietos tradicija ir kultūra, todėl (nespalvoti) vaizdai skirtingi, o pagal ornamentus ar forma nesunkiai įvardintume šalį kurioje jie yra, 2014 matome globalaus pasaulio pasekmes, jei nebūtų parašyta ant paveikslo šalies pavadinimo, vargu ar ją įvardintume, nes formos ir medžiagos vienodos.

82 pav. R. Koolhaas surengtoje venecijos bienalės parodoje „Įsisavinant modernumą 1914-2014“ (*"Absorbing Modernity 1914 - 2014"*) (nuotrauka iš Biennale di Architettura 2014)

83 pav. Šiuolaikinė tautinės architektūros interpretacija. 1 - Estetika gali stiprinti istorinę tapatybę (pavyzdžiui, Antverpeno miesto muziejaus (archit. Neutelings Riedijk Architecten) fasadus puošia iš metalo išlietos plaštakos, „atkeliavusios“ iš miesto herbo, archit. Neutelings Riedijk Architecten)(nuotrauka S. Blee) (*Architecture is a public art 2014*) 2 - Estetika gali talkinti kuriant naujų laikų tapatybę – pritaikant šalies mokslo pasiekimus (pavyzdžiui, Nyderlandų garso ir vaizdo

instituto (archit. Neutelings Riedijk Architecten) pastato fasadai apdailinti stiklo plokštėmis, kurioms pagaminti taikyta sudėtinga, hologramai artima technologija – plokštėse tai išryškėja, tai pranyksta minios vaizdai) (Nuotrauka Scagliola/Brakkee) (Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, Hilversum n.d.) 3 - Ikoninės architektūros kūrimas kaip naujo vietoženklis / vietos tapatybės. (pavyzdžiui, Sidnėjaus Opera (archit. Jørnas Utzonas)) (nuotrauka iš Opernhaus von Sydney, Australien (n.d.))

84 – 86 pav. Z. Hadid darbai. 84 – Abudabio performanso meno centras; 85 – Naujos kartos miesto meno centras; 86 – Metro Siaudo Arabijoje. (Zaha Hadid Architects (n.d.))

Šiandien matome visai kitokį galima tautinio identiteto atvaizdavimą (83 pav.) – istorijos ornamentika, šalies inovatyvių technologijų panaudojimas ar net ekstremali / ikoninė architektūra. Tačiau yra dar vienas būdas – kai pats architektas kuria vietos tapatybę. Pavyzdžiui, Z. Hadid darbai dinamiškų pavidalų, kurių braižo nesumaišysi su nieko kitu (84 – 86 pav.).

Yra šalių, kurios išsaugojusios tradicijų tęstinumą ne tik kultūroje, bet ir architektūroje. Japonijos ir Suomijos architektūros ir statybos tradicijų išsaugojimas yra unikalus, tai architektūra, kurios raiška atpažįstame. Japonijos ir Suomijos architektūra aptariama detaliau skyriuose.

Japonijos tautinės raiškos bruožai architektūroje

Japonijos tradicijos, architektūros ir statybos, saugojimas yra unikalus, nes nesutampa sąvokos autentiškumas reikšmė su vakarų kultūromis. Japonų kalboje kaip ir kituosr azijos kalbose nėra žodžio autentiškumas atikmens, o yra sinoniminiai žodžiai tikrumas ir originalumas. Dėl šios priežasties, ir susiklostė skirtumai tarp kultūrų, tam įtakos turėjo ir istoriniai įvykiai, tradicijos ir kt. Japonija ypatingai saugo savo medinę architektūros tradiciją. (Barakauskaitė 2011:11)

Japonijos architektūra įtakojo gamtinės sąlygos - klimatas musoninis: vėjai, šiltos jūrų srovės ir subtropinės platumos. Gamtinė terpė lėmė statybos ir jos medžiagų pasirinkimą. Nors klimatas ir buvo priežastis spartaus medžio irimo, bet kartu aprūpindavo medienos žaliava. Gamtinės sąlygos nulėmė ir pastatų formą - pastatyti ant kojokų, kad pakeltų juos virš žemės ir su nuožulniais stogais, padarytais iš šiaudų ar plytelių.

Japonų kultūra susiformavusi agrokultūrinės civilizacijos pagrindais, kartu su ja susikūrė ir žemdirbių tradicija, kurios dėka atsirado laiko skaičiavimas, bei keturi metų laikų ciklas. Cikliškumas taikytas ir architektūros tradicijai puoselėti, o šis taikytas pagal dievybių gyvenimą, kurios numirdavo ir vėl prisikeldavo. Architektūroje jie pasireiškia taip: „kai dievybė miršta, pastatai skirti dievybėms privalo būti atnaujinti, nes jie dėl mirties tampa nešvarūs“ (Ito N. „Authenticity“

inherent in cultural heritage in Asia and Japan, 1995) Atsijaujinimas Japonų tradicinėje architektūroje nesiejamas su švara ar rekonstrukcija, o siejamas su pastato perstatymu, tai reiškia, kad visas pastatų kompleksas perstatomas, lygiai taip pat kaip buvo pastatytas, kas 20 metų (pavyzdžiui Didžioji Ise šventykla.). 20 metų laiko tarpas pasirinktas neatsitiktinai: „ dvidešimt metų reiškia dievybės gyvenimo ciklą, žmogaus kartą, rodo laiko ribą, dėl kurios kolonos apačia, <...>, supus”(Ito N. “Authenticity“ inherent in cultural heritage in Asia and Japan, 1995). Dėl perstatymo architektūros tradicijos Japonijoje, kyla konfliktas su europiečių kultūra, nes ši tradicija, pasak jų naikina pastato autentiškumą. Pagal Japonų kultūrą kartu išsaugoma ne tik pastato autentiškumas, bet ir statybos tradicija. Ši periodinė perstatymo tradicija priskiriama prie nematerialaus paveldo išsaugojimo, kuri priskiriama prie scenos menų, muzikos, amatų technikos ir kitų neapčiuopiamų kultūros vertybių, turinčių didelę istorinę ar meninę vertę.

Skandinavijos tautinės raiškos bruožai architektūroje

Skandinavų šalys taip garsėja medine tradicine architektūra, nes šiame regione gausu medienos išteklių. Toliau bus aptariamos šalys atskirai.

Švedija gausi miškų, todėl mediena buvo pagrindinė statybos medžiaga. Dėl medžio neilgaamžiškumo, medinio paveldo apsauga pradėta rūpintis gana anksti. Išlikę mediniai pastatai nėra išlaikę savo pradinio pavidalo, nes dėl medžiagos trapumo buvo perstatomi bei pristatomi priestatai, laikantis tuometinių architektūros tendencijų. Švedų kultūroje ypatingai vertinamas pastatų senumas, kuo senesnis, tuo gražesnis, kitaip sakant vertinamas ryšys tarp objekto ir medžiagos, tarp statybos tradicijos ir stebėtojo. Vienas iš švedijos tradicinės architektūros ypatybių tai statybos tradicija, nors šiandien ji kontraversiška vertinama, nes trunka ilgai, nors rezultatai pasiekiami geresni nes rankų darbas ilgaamžiškesnis ir patvaresnis. Švedija labai saugo savo medinį paveldą bei statybos tradiciją, į jo puoselėjimą įtraukia architektus ir statybininkus.

Švedija ir Norvegija labai panašios savo architektūra, nes šalis taip pat gausi miškų, o irgi pastatai mediniai. Tačiau norvegai buvo keliautojai todėl šalis gaudavo daugybę kūrybinių impulsų iš pirklių, jūrininkų, amatininkų ir menininkų. (Architectural heritage in Norway (n.d.)). Keliautojai savo idėjomis veikė ir architektūra, kuria įvairino gamtinės sąlygos, dėl šių priežasčių nėra vieningos statybos technologijos, o architektūroje susiformavo regioniniai skirtumai. Norvegijoje išlikę medinių miestų, kaip pavyzdžiui Roros ar Brygenas, kurie įtraukti į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą. Jų išlikimą lemė ankstyvas juo susirūpinimas, su kuriuo susijusi „Fortidsmineforeningen draugija”, kurią 1884 m. įkūrė norvegų dailininkai, be to ši draugija yra seniausia pilietinė paminklosaugos organizacija Europoje (Užupelkis n.d.). Paveldą išsaugojo ir jo panauda, t.y jei pastatas naudojamas tai bus ir puoselėjamas.

Aptariamoms šalims - Japonijai, Švedijai ir Norvegijai turi panašumų – jos išsaugoja tradicinę architektūrą ir jos tradiciją, kurios raišką visi atpažįstame. O skirtumas, kad kiekviena kultūra skirtingai supranta sąvoką autentiškumas, dėl šios priežasties skirtingai vertinamas paveldas šalyse.

1.3. Teisiniai dokumentai aktualūs tautinės architektūros raiškai

UNESCO, ICOMOS ir ICCROM organizacijos saugo medinį paveldą tarptautiniu mastu. Tačiau tautinio savitumo išsaugojimui nėra gausybės teisinių dokumentų, vienas jų Vienos memorandume tema „Pasaulio paveldas ir šiuolaikinė architektūra — istorinio urbanistinio kraštovaizdžio valdymas" rašo:

„19. Plėtojant išsaugojimo sistemą, yra būtinas išsamus ne tik dėmesio objektu esančių pastatų, bet ir **tos vietos istorijos, kultūros ir architektūros pažinimas**. Atskiros architektūrinės komisijos turėtų gerai žinoti apie urbanizmą ir jo tipologijų ir morfologijų analizės priemones.” (Vienos memorandumas 2005)

„22. Būtina planavimo proceso sąlyga yra etikos standartų laikymasis ir aukšti kokybės reikalavimai projektui ir jo įgyvendinimui, kur su pagarba **atsižvelgiama į kultūrinį ir istorinį kontekstą**. Aukštos kokybės architektūroje istorinėse vietovėse turi būti skiriamas deramas dėmesys esamam masteliui, ypač kai kalbama apie pastatų apimtį ir aukštį. Yra svarbu, kad naujybės turėtų kuo mažesnę tiesioginę poveikį tokiems svarbiems istoriniams elementams kaip reikšmingi statiniai ar archeologiniai klodai.” (Vienos memorandumas 2005)

Vienos memorandume teigama, kad kuriama nauja architektūra turi atsižvelgti į tos vietos istoriją ir kultūrą, o tai reiškia tradicijų tęstinumą būtinas, net ir šiuolaikinėje architektūroje. Niūdienių architektūriniai sprendimai turi puoselėti tradicijas teigia ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 18 d. nutarimu Nr. 554 „Lietuvos respublikos architektūros politikos krypties aprašas”:

„23. Lietuvos urbanistikos ir architektūros paveldas nėra galutinai apibrėžtas ir baigtinis. Jo apimtis nuolat didėja taip, kaip plečiasi ir jo vertės suvokimas. Šio paveldo tęstinumą ir gyvybingumą turi užtikrinti nauji šiuolaikiniai **vietos paveldo savitumą perimantys ir puoselėjantys sprendiniai**, galintys praturtinti esamą ir kuriantys naują paveldinę vertę.” (Lietuvos respublikos architektūros politikos krypties aprašas 2005)

„33.3. Turi būti palaikomas etiškas ir darnus šiuolaikinės architektūros santykis su **architektūros paveldu**, jo suformuota gamtine aplinka – būtų neužgožiamos ir nesumenkinamos saugomos jo vertybės, **atskleidžiamas jų savitumas ir svarba**.” (Lietuvos respublikos architektūros politikos krypties aprašas 2005)

„33.4. Šiuolaikinė architektūra turi **puoselėti**, plėtoti ir praturtinti **vietos ar regiono architektūrinės kūrybos ir statybos tradicijas ir ypatumus.**” (Lietuvos respublikos architektūros politikos krypties aprašas 2005)

„36.10. Geriausias rezultatas gali būti pasiektas tada, kai projekto koncepcija kuriama atsižvelgiant į **vietos ar regiono architektūros tradicijas**, reikšmingiausias architektūros paveldo vertes, savitus bruožus, derinant juos su šiuolaikine architektūra, taupiu materialinių ir energetikos išteklių naudojimu, savininko ar naudotojo poreikiais.” (Lietuvos respublikos architektūros politikos krypties aprašas 2005)

Lietuvos respublikos architektūros įstatymo vienas iš tikslų tautinės raiškos architektūroje išsaugojimas:

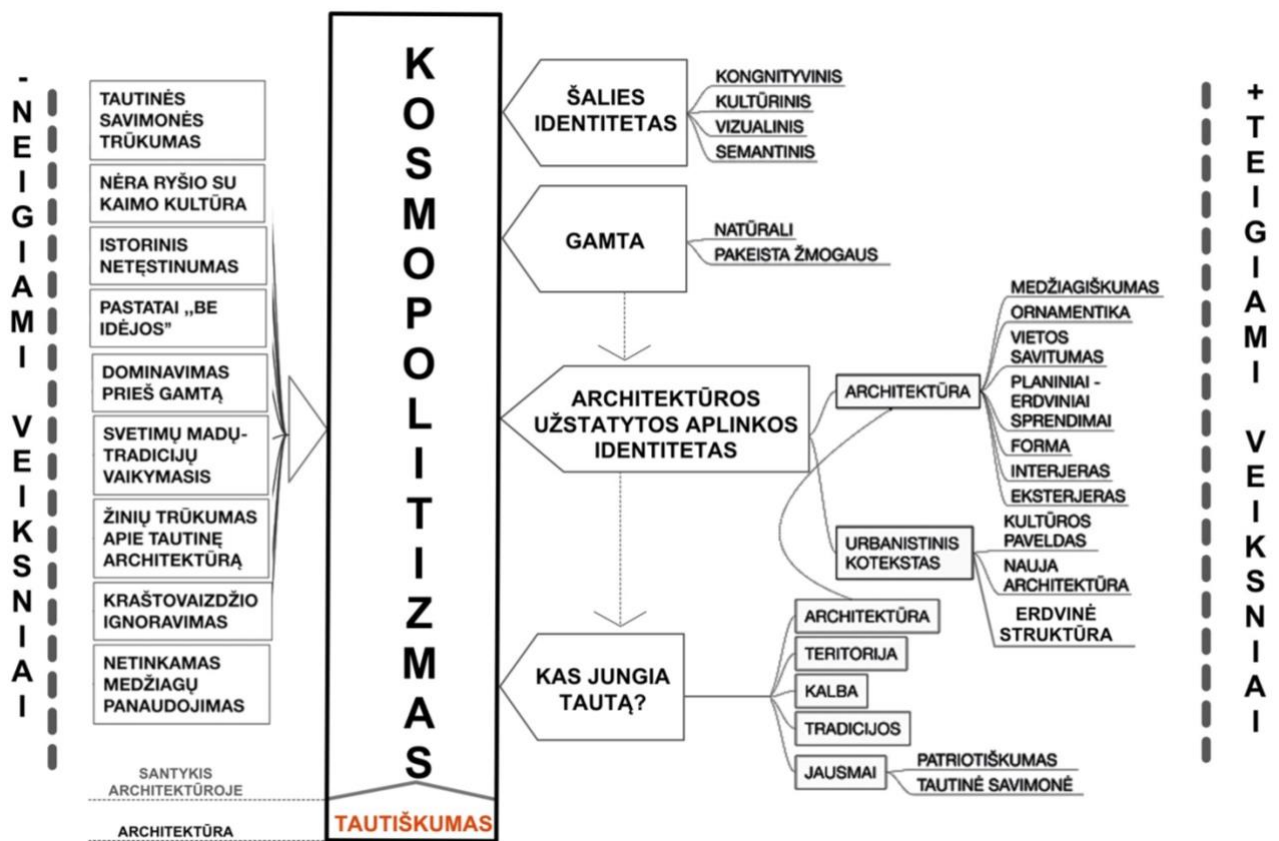
„1. Šio įstatymo tikslas – reglamentuoti architektūros srities visuomeninius santykius, siekiant išsaugoti sukurtą ir kurti tinkamos kokybės, **su krašto savitumu ir kultūra darnią**, viešuosius interesus atspindinčią, išliekamąją vertę turinčią aplinką.” (Lietuvos respublikos architektūros įstatymas 2017)

Atlikus teisinių dokumentų analizę, matome, kad tautinę raišką architektūroje, saugo ne tik pavieniai liaudies meistrai, bet ir valtybė nori tęsti tradiciją bei kurti darną tarp senosios ir naujos architektūros.

1.4. Tautinės raiškos problemos Lietuvos architektūroje ir jų sprendimo hipotetinis modelis

Temos problematika - viena esminių problemų kad **pastatas nebežymi vietos**. Dabar ryškus kosmopolitiškumo kulto propogavimas, viskas vienodėja, įgauna vienokį ar kitokį šabloną, projektuojami pastatai nebeprisiriša prie vietos, kaip ir neseniai atidarytas „Santakos slėnio” nacionalis inovacijų ir mokslo centras (K. Baršausko g. 59 Kaunas, architektės Gražinos Janulytės-Bernotienės), kuris šiuolaikinio modernaus stiliaus projektuotas rementis inovatyvioms technologijomis, tačiau gali stovėti bet kurioje pasaulio vietoje. Antra problema architektūra **virsta vartojama preke**, kaip pavydžiui G. Hillo studija „Architektūrinio vartojimo estetika“ (Glen Hill 2011: 26–40), kurioje jis atskleidžia esminį virsmą grožio sampratos istorijoje – grožis tapo plačiai vartojama preke, o architektūra transformavosi į estetikos ekonomiką. Trečia problema **svetimų kultūrų atsinešimas** į kaimo gyvenimą, kurios naikina pačią struktūrą. Ketvirta, kad **trūksta žinių apie tautinę architektūrą**, nes kiekvienas ją apibūdintų skirtingai - gyventojas, architektas, statytojas.

Tautinės architektūros hipotetinis modelis: ištyrus Lietuvos tautinės architektūros tema bei išsikėlus problemas sudarytas hipotetinis modelis, nurodantis tautinės raiškos architektūroje kūrimosi veiksnius – teigiamus ir neigiamus.

87 pav. Tautinės raiškos architektūroje hipotetinis modelis

Teigiami veiksniai: šalies identitetas (kongnityvinis, kultūrinis, vizualinis, semantinis); gamta (Natūrali, Pakeista žmogaus); architektūros užstatytos aplinkos identitetas (architektūra: medžiagiškumas, ornamentika, vietos savitumas, planiniai – erdviniai sprendimai, forma, interjeras, eksterjeras; urbanistinis kontekstas: kultūros paveldas, nauja architektūra, erdvinė struktūra); kas jungia tautą? (architektūra, teritorija, kalba, tradicijos, jausmai: patriotiškumas, tautinė savimonė)

Neigiami veiksniai: tautinės savimonės trūkumas; nėra ryšio su kaimo kultūra istorinis netęstinumas; pastatai „be idėjos“; dominavimas prieš gamtą; svetimų madų – tradicijų vaikymas; žinių trūkumas apie tautinę architektūrą; kraštovaizdžio ignoravimas; netinkamų medžiagų panaudojimas

Apibendrinimas: išvardinti veiksniai labiausiai įtakojo tautinės raiškos architektūroje kūrimąsi bei esamą padėtį Lietuvoje ir pasaulyje – kosmopolitinės ir tautinės architektūros santykį. Vadovaujantis šiuo tautinės architektūros hipotetiniu modeliu turėtų būti kuriama kokybiška tautinė raiška architektūroje. Tautinė raiška architektūroje turėtų atsispindėti anksčiau įvardintus teigiamus veiksnius. O juos pritaikius projektavime, būtų sprendžiamos anksčiau įvardintos problemos, o pastatas įkūnytų toje vietoje esančią kultūrą.

Atlikus teorinius tyrimus galima teigti, kad kaime tautinės raiškos architektūroje daugiau, nes pokytis aplinkos bei gyvenimo ritmas netoks spartus kaip mieste. Tačiau profesionalioje architektūroje tautinė raiška geriausiai iliustruoja Kauno tarpukario architektūrą.

2. TAUTINĖS RAIŠKOS LIETUVOS ARCHITEKTŪROJE EMPIRINIAI TYRIMAI

2.1. Tautinės raiškos architektūroje empirinių tyrimų programa

Tyrimų tikslas: atlikti tautinės raiškos Lietuvos architektūroje sociologinius ir empirinius tyrimus, susisteminti rezultatus bei suformuoti koncepcinį modelį.

Tyrimo uždaviniai: sudaryti tyrimų programą, kuri padėtų projektuoti tautinės raiškos architektūra Lietuvoje:

- I. Ištirti per ka forma, ornamentą, medžiagiškumą ar kita. labiausiai reiškiasi tautinė raiška architektūroje.
- II. Išsiaiškinti koks pastatas yra Lietuvos simbolis.
- III. Remiantis tyrimų rezultatais suformuoti Tautinės raiškos Lietuvos architektūroje koncepcinį modelį.

Tyrimo objektas: šių empirinių tyrimų objektas – esama tautinės raiškos Lietuvos architektūroje situacija ir tendencija.

Tyrimo darbinė hipotezė: atlikus šiuos sociologinius ir empirinius tyrimus, bus rengiamas eksperimentinis projektas, kurio tikslas suprojektuoti pastatą su tautinė raiška, kuri atspindėtų tradicijos testinumą ir kultūra bei taptų tautinės raiškos architektūroje flagmanu. Atlikus tyrimus tikimasi patvirtinti arba paneigti šias hipotezes:

- I. „Tautinio stiliaus” pastatai vertingi savo architektūriniais bruožiais.
- II. „Tautinis stilius” reiškiasi ornamentikoje.
- III. Dažniausias tautinis motyvas architektūroje – tautinė juosta.
- IV. Tautinio stiliaus pastatuose yra akcentuotas pagrindinis įėjimas.
- V. Tautiškumo ženklų / simbolių daugiau kaime, tačiau mieste žmonės labiau „tautiški” / patriotiški.
- VI. Švietimas per mažai skiria dėmesio tautinei kultūrai puoselėti.
- VII. Teoriškai žmogus save tapatina su etnine kultūra, tačiau praktiškai yra pasaulio pilietis.
- VIII. Tautiškumas – tiek pasaulio, tiek Lietuvos architektūroje – šiandien yra išimtis.
- IX. Daugiausiai tautiškumo simbolių, ženklų galime rasti Kauno architektūroje.
- X. Gyventojai per mažai informuoti apie sąvoką „tautinė architektūra” ir ją suvokia bei tapatina tik su tradicine / etnine kaimo architektūra.
- XI. Tautiškumą bei vietos identitetą geriau perteikti gali vietinis, o ne užsienio architektas.
- XII. Lietuva neturi pastato, kuris būtų tautos simbolis.
- XIII. Tautiškumas su laiku įgaus vis didesnę svarbą ir svorį.

Tyrimų stuktūra ir metodika

Christopher Alexander pattern language

tyrimo metodu tikimasi:

- Išsiaiškinti tautinės architektūros bruožus
- Atrasti tarp pasirinktų pastatų panašumus ir skirtumus
- Išanalizuoti tautinę simboliką pasirinktų pastatų architektūroje.

Atliekant visuomenės sociologinę apklausą tikimasi išsiaiškinti:

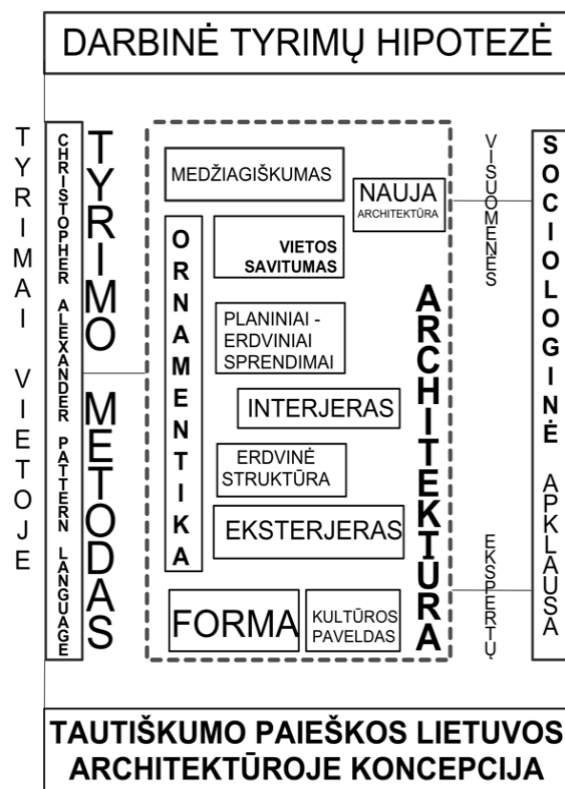
- Išsiaiškinti ar švietimas pakankamai dėmesio skiria tautiškumo ugdymui.
- Išsiaiškinti visuomenės požiūrį bei sampratą į Tautiškumo ženklus architektūroje.
- Išsiaiškinti visuomenės pastebimus Tautinius ženklus / simbolius, kurie jie geriausiai reiškiasi.
- Išsiaiškinti visuomenės nuomonę ar šiandieniniame pasaulyje Tautiška architektūra tendencija ar išimtis.
- Išsiaiškinti su koku pastatu šiandien visuomenė tapatina Lietuva.

Atliekant ekspertų sociologinę apklausą tikimasi išsiaiškinti bei palyginti su visuomenės apklausa:

- Išsiaiškinti ar švietimas pakankamai dėmesio skiria tautiškumo ugdymui.
- Išsiaiškinti ekspertų požiūrį bei sampratą į Tautiškumo ženklus architektūroje.
- Išsiaiškinti ekspertų pastebimus Tautinius ženklus / simbolius, kurie jie geriausiai reiškiasi.
- Išsiaiškinti ekspertų nuomonę ar šiandieniniame pasaulyje Tautiška architektūra tendencija ar išimtis.
- Išsiaiškinti su koku pastatu šiandien ekspertai tapatina Lietuva.

2.2. Ch. Aleksanderio paternų kalbos tyrimo metodas

Ch. Aleksanderis sukūrė paternų kalbą, kurią aprašė knygoje „Christopher Alexander Pattern Language“. Anot Ch. Aleksanderio kiekvieną pastatą ar jų grupę galima aprašyti bei nusakyti jai

88 pav. Tautiškumo paieškos Lietuvos architektūroje tyrimų programa

būdingus bruožus, šiems bruožams nusakyti jis sukūrė paterno įrankį. Ch. Aleksanderio paternų kalbos įrankį sudaro 253 paternai / modeliai, kurie susikirstyti tris dalis – Miestas ir šalis (Town and Country), Pastatai (Buildings) ir Konstrukcijos (Construction), taip pat kiekvienas paternas turi savo eilės numerį (nuo 1 iki 253), kuris sudaro seka. Paternai apibūdinti problema bei pasiūlytu sprendimu, kaip reiktų ja spręsti. Tokiu būdu autorius ketina suteikti paprasties žmonės, ne tik profesionalams, projektavimo būdą, kaip pagerinti miesta ar kaimynystę, projektuoti namą arba biurą, dirbtuvę ar visuomeninį pastatą. (Alexander 1977)

BUILDING COMPLEX **		95
Buildings: Group configuration		Menu Prev Next
Problem A building cannot be a human building unless it is a complex of still smaller buildings or smaller parts which manifest its own internal social facts.		
Solution Never build large monolithic buildings. Whenever possible translate your building program into a building complex, whose parts manifest the actual social facts of the situation. At low densities, a building complex may take the form of a collection of small buildings connected by arcades, paths, bridges, shared gardens, and walls. At higher densities, a single building can be treated as a building complex, if its important parts are picked out and made identifiable while still part of one three-dimensional fabric. Even a small building, a house for example, can be conceived as a "building complex" - perhaps part of it is higher than the rest with wings and an adjoining cottage.		
Select High Order Pattern and <input type="button" value="Go"/> to it.		Select Low Order Pattern and <input type="button" value="Go"/> to it.
<input type="text" value="96 NUMBER OF STORIES *"/>		<input type="text" value="98 CIRCULATION REALMS **"/> <input type="text" value="99 MAIN BUILDING *"/> <input type="text" value="104 SITE REPAIR **"/> <input type="text" value="105 SOUTH FACING OUTDOORS **"/>

89 pav. Ch. Aleksanderio paterno įrankio pavyzdys. (Alexander 1977)

Ch. Aleksanderio paternų kalbos įrankio naudojimo instrukcija

- I. Reikia pasirinkti projektus, kuriems taikysim šį tyrimą bei ieškosim panašumų ir skirtumų.
- II. Idėmiai reikia peržvelgti Ch. Aleksander paternų kalbos sąrašą ir surasti bruožus, kurie geriausiai apibūdina pasirinktą projektą ir susirašyti paternų eilės numerį.
- III. Iš Ch. Aleksanderio paternų kalbos įrankio sąrašo išsirinkus reikiamus paternus, atverčiame, paterno kortelę, kurioje yra nuorodos į kitus pattern'us, juos peržvelgiame gal yra tinkamas analizuojam projektui.
- IV. Iš Ch. Aleksanderio paternų kalbos įrankio reikia rinkis parternus ne pirmo svarbumo / ne akivaizdžius, nebent yra kokią svarbi priežastis, nes projekte reikia ieškoti unikalumo, kuris užkoduotas.
- V. Renkantis iš Ch. Aleksanderio paternų kalbos įrankio akivaizdžius pasirinkto projekto paternus, reiktų juos apjungti į stambesnes grupes.
- VI. Ch. Aleksanderio paternų kalbos įrankį galima papildyti arba sukurti naujų paternų.
- VII. Ch. Alesananderio paternų kalbos įrankio paternus reikia sugrupuoti į kuo bendresnius bruožus, kurie persipintų tarpusavyje.
- VIII. Svarbiausia prisiminti, kad projektas yra labai persipinantis paternų rinkinys - jis turi daug gilių minčių ir metaforų.

Ch. Aleksanderio paternų kalba tyrimo metodo taikymo eiga ir rezultatai

Iš atliktų teorinių tyrimų paaiškėjo, kad tautinė raiška profesionalioje architektūroje labiausiai reiškėsi Kauno tarpukario architektūroje, kur buvo sąmoningai kūriamas „tautinis stilius“. Dėl atliktų

tyrimų, kurie nulėmė pasirinkti, detaliau nagrinėti Kauno tarpukario architektūra, taikant Ch. Aleksanderio paternų kalbos metodus. Tyrimui pastatai atrinkti pagal tris kriterijus: pirmiausia tai turėjo būti pastatas su Tautine simbolika / ženklais. Antra - visuomeninis. Trečia – reprezentatyvus. Taigi, Ch. Aleksanderio paternų kalbos tyrimo metodui pasirinkti septyni Kauno „tautinio stiliaus“ pastatai: **1. Fabriko "Ragutis" gyvenamasis namas** (56 pav.), **2. Buvę „Pažangos“ bendrovės rūmai** (57 pav.), **3. Kauno centrinis paštas** (55 pav.), **4. Karininkų ramovė Kaune** (59 pav.), **5. Lietuvos Teisingumo ir Seimo rūmai** (58 pav.), **6. Kauno valstybinis muzikinis teatras** (60 pav.), **7. Tulpės kooperatyvo pastatas** (61 pav.). Kadangi, Ch. Aleksanderio paternų kalbos tyrimo metodui pasirinkti pastatai, tai paternai taikomi iš pastatų (Buildings) dalies. Pastatų dalies paternų kalba apibūdina formą grupių ir atskirų pastatų taip pat apibrėžia individualių pastatų bei erdvę esančią tarp pastatų. Žemiau pateikiami Ch. Aleksanderio paternų kalbos tyrimo metodo susiteminti rezultatai t.y. paterno numeris bei pavadinimas, o šalia objektai (pastatai) sužymėti skaičiais, prie kurių padedamas ženklas „+“ jei paternas apibūdina pastatą. (Lentelė Nr.1.)

*Lentelė Nr.1. Ch. Aleksanderio paternų kalbos tyrimo metodo apibendrinimas.
(Paternų aprašymai pateikiami „Priedas NR. 1 Ch. Aleksanderio paternų kalbos aprašymai“)*

CH. ALEKSANDERIO PATERNŲ KALBOS TYRIMO METODO APIBENDRINIMAS							
CH. ALEKSANDERIO PATERNŲ KALBA	OBJEKTAI						
	1	2	3	4	5	6	7
95. PASTATŲ KOMPLEKSAS (BUILDING COMPLEX)		+	+		+		
98. SFERŲ CIRKULIACIJA (CIRCULATION REALMS)			+		+		
99. PAGRINDINIS PASTATAS (MAIN BUILDING)		+	+	+	+	+	+
102. ĮĖJIMŲ ŠEIMA (FAMILY OF ENTRANCES)	+	+	+	+	+	+	+
104. SKLYPO ATKŪRIMAS (SITE REPAIR)	+	+	+	+	+	+	+
105. Į PIETUS ATSUKTA LAUKO ERDVĖ (SOUTH FACING OUTDOORS)		+	+			+	
106. POZITYVI LAUKO ERDVĖ (POSITIVE OUTDOOR SPACE)		+	+	+		+	
107. ŠVIESOS SPARNAI (WINGS OF LIGHT)	+		+	+	+	+	
109. ILGAS SIAURAS PASTATAS (LONG THIN HOUSE)		+	+		+		
110. PAGRINDINIS ĮĖJIMAS (MAIN ENTRANCE)	+	+	+	+	+	+	+
112. ĮĖJIMO PERĖJIMAS (ENTRANCE TRANSITION)	+	+	+	+	+	+	+
119. ARKADOS (ARCADES)				+	+		
122. PASTATŲ PRIEKIAI (BUILDING FRONTS)		+	+			+	
127. INTYMUMO GRADIENTAS (INTIMACY GRADIENT)		+	+		+		
130. ĮĖJIMO PATALPA (ENTRANCE ROOM)		+	+		+		
131. JUDĖJIMAS PER PATALPAS (THE FLOW THROUGH ROOMS)		+	+		+		
132. TRUMPI PASAŽAI (SHORT PASSAGES)		+	+		+		
133. LAIPTAI KAIP SCENA (STAIRCASE AS A STAGE)		+	+		+		
145. DAIKTŲ SAUGOJIMAS (BULK STORAGE)		+	+	+	+	+	+
149. VESTIBULIS PASITINKA JUS (RECEPTION WELCOMES YOU)		+	+		+		
150. VIETA LAUKTI (A PLACE TO WAIT)		+	+		+		
190. LUBŲ AUKŠČIO ĮVAIROVĖ (CEILING HEIGHT VARIETY)	+	+	+	+	+	+	+
193. PUSIAU ATVIRA SIENA (HALF-OPEN WALL)		+	+		+		
194. VIDINIAI LANGAI (INTERIOR WINDOWS)					+		
205. STRUKTŪRA SEKA SOCIALINES ERDVES (STRUCTURE FOLLOWS SOCIAL SPACES)					+		
249. ORNAMENTAS (ORNAMENT)	+	+	+	+	+	+	+
250. ŠILTOS SPALVOS (WARM COLORS)	+	+	+	+	+	+	+
IŠ VISO:	8	22	24	12	24	13	9

Tyrimui panaudoti 27 paternai, kadangi visi pastatai vieno laikotarpio XX a. pirmos pusės, kurie apibūdina bendra stilistika, todėl dauguma paternų persidengia. Visiems pastatams būdingi Ch. Aleksanderio paternų kalbos numeriai: 102, 104, 110, 112, 190, 249, 250. O daugiausiai Ch. Aleksanderio paternų kalbos apibūdinimų 3. Kauno centrinis paštas (24), 5. Lietuvos Teisingumo ir Seimo rūmai (24) ir Buvę „Pažangos“ bendrovės rūmai (22). Atrinkti paternai, kurie geriausiai apibūdina pasirinktus pastatus, bus panaudoti eksperimentiniame projekte.

2.3. Sociologiniai tyrimai

Sociologiniai tyrimai tai reikšminga tautinės architektūros pasirengimo projektavimui dalis, kurios deka ištyriami visuomenės poreikiai, įvertinti esami tautinės architektūros pavyzdžiai, išsiaiškinta profesionalų nuomonė apie architektūros tradicijų testinumą.

Sociologinio tyrimo metu buvo atlikta renpodentų apklausa. Apklausiai buvo paruoštos dviejų tipų anketos: visuomenės anketinė ir ekspertų interviu. Tiek visuomenei tiek ekspertams buvo pateikta beveik vienoda anketa (tik visuomenei su atsakymo variantais, o ekspertams šiek tiek išsamesni klausimai), tam kad būtų galima lyginti skirtingų žmonių grupių požiūrius į tuos pačius dalykus.

Visuomenės anketinė apklausa sudaryta iš 25 klausimų, kuri susideda iš 4 dalių: apie respondentą (2 klausimai), tautiškumas (2 klausimai), tautiškumas ir švietimas (2 klausimai), tautiškumo ženklai / simboliai architektūroje (19 klausimai).

Ekspertų interviu / apklausa sudaryta iš 17 klausimų kuri susideda iš 3 dalių: tautiškumas (4 klausimai), tautiškumas ir švietimas (2 klausimai), tautiškumo ženklai / simboliai architektūroje (11 klausimai).

2.3.1. Visuomenės anketinė apklausa

Tautinės raiškos architektūros apklausoje dalyvavo 97 respondentai iš jų 60 moterų ir 37 vyrų. Respodentai įvairių amžiaus grupių: nuo 19-25 m. (46,7%), 26-40 m. (26,7%), 41-60 (20%) iki > 60 m. (6,7%). Daugiausiai atsakymų apie tautinę architektūrą pateikė 19-25 m. (46,7%) studentinio amžiaus žmonių.

Tautiškumo dalyje pirmiausia buvo užduotas klausimas: Mokslo Lietuva straipsnyje „Tautiškumo sampratos kaita“ pateikiamos dvi sampratos. Kuri samprata Jums artimiausia? (Kuzmickas 2014) **71.1 % Modernioji - tapatumas su etnine kultūra bei tradicijomis**; 28.9 % Postmodernistinė - žmogus tai pasaulio pilietis. Nepaisant globalizacijos dauguma respondentų save tapatina su etnine kultūra bei tradicijomis. Kad tradicijos svarbu, patvirtina ir antras klausimas šioje dalyje: Kaip manote, ar šių dienų globaliame pasaulyje tautiškumo problema apskritai dar tebėra aktuali? Į kurį atsakymai buvo tokie: **66.7 % taip**; 25.6 % galbūt; 4.4 % ne; 3.3 % nežinau. O tai reiškia, kad respondentams, kurie yra jauni žmonės vis dar aktualus tautos savitumas.

Trečioje dalyje tautiškumas ir švietimas buvo formuluojami klausimai kaip švietimo sistema ugdo jauną Lietuvos pilietį. Pirmasis klausimas skamba taip: Jaunas žmogus ir tautiškumo paieškos jo aplinkoje. Ar švietimas pakankamai tam skiria dėmesio? Atsakymai: 11.1 % taip; 14.4 % galbūt; 61.1 % ne; 13.3 % nežinau. Rementis respondentų atsakymais galime daryti išvada, kad švietimas nepalankamai dėmesio skiria tautiškumo puoselėjimui. Tai patvirtina ir antras klausimas: Ar reikia švietimui skatinti tautiškumą rengiant būsimus specialistus? Apklausos dalyvių atsakymai: 67.8 % taip; 17.8 % galbūt; 10 % ne; 4.4 % nežinau. Didžioji dalis apklaustųjų, o t. y. net 67,8 % norėtų daugiau iniciatyvos iš švietimo sistemos tautiškumo puoselėjimo klausimu.

Ketvirtoje klausimyno dalyje pateikiama 19 klausimų apie tautiškumo ženklus / simbolius architektūroje. Pirmas klausimas: Tautiškumas šiuolaikinėje pasaulio architektūroje. Tendencija ar išimtis? Respondentų nuomonė: 20 % tendencija; 55.6 % išimtis; 22.2 % nežinau; 2.2 % kita. Iš rezultatų galime teigti kad tautinė raiška šiuolaikinėje architektūroje išimtis, nors vis dar aktuali, nes tai patvirtina antrasis klausimas: Ar kosmopolitiniame pasaulyje vis dar aktuali tautinė architektūra? Žmonių dalyvavusių apklausoje atsakymai: 45.6 % taip; 23.3 % galbūt; 20 % ne; 11.1 % nežinau. Taigi, pasaulyje, kuriame žmogus gali jaustis pasaulio piliečiu vis dar aktualus tautų architektūros savitumai bei tradicijos su papročiais.

Lietuvos architektūroje tautinė raiška taip pat išimtis kaip ir pasaulyje atsakė asmenys dalyvavę anketinėje apklausoje, tai iliustruoja klausimas: Tautiškumas Lietuvos architektūroje. Tendencija ar išimtis? Atsakymai: 20 % tendencija; 60 % išimtis; 17.8 % nežinau; 2.2 % kita. Sekantis klausimas buvo susijęs su labiausiai jaučiamu tautinės raiškos architektūroje miestu: Kuris Lietuvos miestas / gyvenvietė Jums „tautiškiausia“? Respondentų nuomonės pasiskirstė taip: 4.4 % Vilnius; 33.3 % Kaunas; 3.3 % Klaipėda; 28.9 % Rumšiškės; 21.1 % Kuršių Nerija; 5.6 % Nežinau; 3.3 % Kita. Anot respondentų Kaunas tautiškiausia gyvenvietė ir visai nenuostabu, nes Kauno tarpukario architektūroje buvo sąmoningai kuriamas „Tautinis stilius“, o antroje vietoje liko Rumšiskės, nes juose yra Lietuvos liaudies buities muziejus.

Hipotetinėje modelyje viena iš prolemų buvo įvardinta, kad tautinė architektūra viesi skirtingai supranta, todėl buvo suformuluotas klausimas: Kuri iš nurodytų iliustracijų labiausiai atspindi Lietuvos tautinė architektūra?

90 pav. Klausimo iliustracija. Kuri iš nurodytų iliustracijų labiausiai atspindi Lietuvos tautinė architektūra?

Respondentų atsakymai: **61.1 %** 1. XVIII–XIX a. sąvartos troba (Erlėnai, Kretingos rajonas) (Nežinomas (n.d.). Lietuvių liaudies architektūra Wikipedia); **34.4 %** 2. 1930 – 1932 m. Kauno centrinio pašto rūmai (Laisvės al. 102, Kaunas, arch. Feliksas Vizbaras) (Petruolis n.d. Kauno centrinis paštas AUTC); **4.4 %** 3. 2008 m. pastatytas verslo centras „1000” (Taikos ir Pramonės prospektų sankirtoje Kaune, arch. Rimas Adomaitis) (Verslo centras „1000” (n.d.)). Taigi, galime daryti išvadas, kad žmonės net ir šiandien tautinė architektūra tapatina su etnoarchitektūra. Dar vienas klausimas užduodamas respondentams: Lietuvos liaudies ir buities muziejus Rumšiškėse – architektūra ar statybos tradicija? Žmonių nuomonės dalyvavusių anketinėje apklausoje: 7.8 % architektūra; 41.1 % statybos tradicija; 36.7 % architektūra ir statybos tradicija; 14.4 % nežinau. Atsakymai paliudija, kad architektūra neatsiejama nuo statybos tradicijos.

Idomi respondentų nuomonė apie tautiškumo raišką architektūroje: Kur jis labiausiai reiškiasi? Atsakymai: 3.3 % planiniuose - erdviniuose sprendimuose; 12.2 % formoje; 7.8 % vietoje; 11.1 % medžiagiškume; **33.3 % ornamentuose**; 4.4 % interjere; 16.7 % eksterjere; 13.3 % nežinau; 3.3 % kita. Visuomenė išskiria, kad Tautiškumas labiausiai reiškiasi per **ornamentą**, tai papildo ir teoriniai tyrimai, kad Kauno tarpukario architektūra dekoruota su tautine simbolika. Kitas klausimas buvo uzduotas: Tautiškumo paieškos šiuolaikiniame Lietuvos mieste ir kaime. Kur galima to rasti daugiau? Į šį klausimą atsakė: 22.2 % mieste; 70 % kaime; 7.8 % nežinau. Iš rezultatų matome kad visuomenės nuomonė sutampa su teoriniais tyrimais, kaime galime rasti tautinės architektūros daugiau, nes lėtesnis gyvenimo pokytis vyksta. Taip pat buvo užduotas klausimas ir apie urbanistinį audinį: Ar pastebite tautiškumo ženklų / simbolių šiuolaikinėje Lietuvos architektūroje, urbanistiniame peizaže? Atsakymai: 28.9 % taip; 32.2 % galbūt; 36.7 % ne; 2.2 % nežinau. Dauguma atsakė kad nepastebi (36.7), o kiti neapsisprendę (32.2 %), tai reiškia, kad akivaizdžių ir eiliniam stebėtoju suprantamų tautiškumo ženklų / simbolių, urbanistikoje nėra. Dar vienas klausimas buvo formuojamas apie technologijomis perduodama tautinę raišką architektūroje: Ar tautiškumą galima / įmanoma perteikti inovatyviomis priemonėmis? Atsakymai: 74.4 % taip; 21.1 % galbūt; 2.2 % ne; 2.2 % nežinau. Žmonių dalyvavusių apklausoje nuomone tautiškumą galima perteikti inovatyviomis priemonėmis. Vienas iš pateiktų klausimų buvo: Architektūra apima daugelį kūrybos procesų, drauge ji reprezentuoja šalį, miestą, vietą, ji tampa svarbi ne tik kūrėjui, bet ir vartotojui. Tačiau šiandien Lietuvos architektūrinius konkursus, paradoksalu, bet laimi užsienio architektai Ar netapsime vienodi?

91 pav. Klausimo iliustracija. 1. 2009 metais įvykęs tarptautinis architektūrinis Guggenheimo-Ermitažo konkursas Vilniuje, kurį laimėjo Z. Hadid (Guggenheimo muziejus)

Vilniuje konkursą laimėjo Z. Hadid. (n.d.); 2. 2016 metais įvykęs multifunkcinio komplekso k18B Konstitucijos prospekte Vilniuje tarptautinį architektūrinį konkursą laimėjo - Daniel Libeskind studija „Studio Libeskind“. (Paaiškėjo multifunkcinio komplekso Konstitucijos prospekte konkurso laimėtojas 2016) 3. 2016 metais įvykęs Mokslo salos konkursas, kurį laimėjo architektas Fernando Jerez, SMAR architektūros studija. (Mokslo populiarinimo centro Kaune koncepcija padedant kuriama užsienio ekspertams 2017)

Atsakymai į klausimą: 41.1 % taip; 33.3 % galbūt; 13.3 % ne; 12.2 % nežinau. Respondentų nuomone geriausiai projektuoję vietiniai architektai, nes anot jų tarptautiniai konkursai niveliuoja tautas. Taip pat buvo užduotas klausimas apie architektūros kokybę. **Etika, estetika ir tapatybė. Anot architekto W. J. Neutelingsas, šiandien ornamentas gali padėti kurti tapatybę – tiek naują, tiek nutiesiant tiltą į istoriją.** (Štelbienė 2015) **Kuris Jums artimiausias?** (83 pav. klausimui naudojama iliustracija). Atsakymai: **26.7 %** 1. Estetika gali stiprinti istorinę tapatybę (pavyzdžiui, Antverpeno miesto muziejaus (archit. Neutelings Riedijk Architecten) fasadus puošia iš metalo išlietos plaštakos, „atkeliavusios“ iš miesto herbo, archit. Neutelings Riedijk Architecten); **25.6 %** 2. Estetika gali talkinti kuriant naujų laikų tapatybę – pritaikant šalies mokslo pasiekimus (pavyzdžiui, Nyderlandų garso ir vaizdo instituto (archit. Neutelings Riedijk Architecten) pastato fasadai apdailinti stiklo plokštėmis, kurioms pagaminti taikyta sudėtinga, hologramai artima technologija – plokštėse tai išryškėja, tai pranyksta minios vaizdai); **47.8 %** 3. Ikoninės architektūros kūrimas kaip naujo vietoženklis / vietos tapatybės. (pavyzdžiui, Sidnėjaus Opera (archit. Jørnas Utzonas)). Kaip matome iš susitemintų atsakymų šiandien tauta tapatina su ekstremalia / ikonine architektūra, ta patvirtina ir sekantis klausimas: **Ar „ekstremali“ / ikoninė (pavyzdžiui, Sidnėjaus Opera (archit. Jørnas Utzonas), Lloyd pastatas Londone (archit. Richardas Rogersas), Eifelio bokštas (archit. Stephen Sauvestre);) architektūra gali tapti tautos simboliu? Ir daugiau kaip pusė dalyvių atsakė t.y. (67.8 %) taip, ikoninė architektūra šiandienos tautos simbolis, juk visi atsakys, kad eifelio bokštas Paryžiuje; kiti buvo neapsisprendę atsakė: 20 % Galbūt; dar kiti 10 % Ne bei buvo nežinančių 2.2 %.**

Socioliniam tyrimo dalyvavo labai kotroversiški respondentai, tai iliustruoja du klausimai. Vienas jų: Ar Lietuvoje turime ikoninę architektūrą? Kurių atsakymai nebuvo vieningi: 28.9 % taip; 16.7 % galbūt; 36.7 % ne; 17.8 % nežinau.

92 pav. Atsakymai į klausimą: Kuris Lietuvoje esantis pastatas Jums asocijuojasi su Lietuva šiandien? 22 % 1. Gedimino pilies bokštas (Gedimino pilies bokštas (n.d.)); 7.7 % 2. „Swedbank“

administracinis pastatas, Vilniuje 2009m. („Swedbank“ būstinė Vilniuje – tarp geriausių pasaulio architektūros pavyzdžių 2010); 5.5 % 3. Trakų salos pilis XIV a. (Trakų salos pilis (n.d.)); 5.5 % 4. Kauno mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Prisikėlimo bazilika, Kaune 1940 m. (Prisikėlimo bažnyčia (n.d.)); 3.3 % 5. 2008 m. pastatytas verslo centras „1000“ Taikos ir Pramonės prospektų sankirtoje Kaune (Verslo centras „1000“ (n.d.)); 3.3 % 6. Lietuvos valdovų rūmai, Vilniuje atstatyti 2002 - 2009 m. pagal 1520 - 1530 m. šioje vietoje statytus renesanso rūmų stilių (Valdovų rūmai (n.d.)); 3.3 % 7. 1930 – 1932 m. Kauno centrinio pašto rūmai, Laisvės al. 102, Kaunas (Petrulis n.d. Kauno centrinis paštas AUTC)

Kitas klausimas skamba taip: **Kuris Lietuvoje esantis pastatas Jums asocijuojasi su Lietuva šiandien?** Klausimas buvo atviras, todėl nebuvo vieningos nuomonės, bet dauguma atsakė: 49.4 % nežinau, tai reiškia kad Lietuva neturi, gerai atpažįstamo simbolio. Tačiau visi sutiko, kad Lietuvai reikia ikoninio pastato, nes į klausimą: **Ar Lietuvai reikia ikoninių pastatų?** Atsakė: 71.1 % taip; 20 % galbūt; 3.3 % ne; 5.6 % nežinau.

Anketoje buvo du klausimai ir apie ateities prognozes vienas iš jų: **Žvelgiant į ateities perspektyvą, didesnė tikimybė, kad tautiškumas vis labiau blės, o gal atvirkščiai, vėl įgaus svarbą / svorį?** Respondentai čia pasidalimo į dvi stovyklas, matome iš rezultatų: 41.1 % blės; 41.1 % įgaus svarbą / svorį; 13.3 % nežinau; 4.4 % kita. Paskutinis klausimas: **Kaip sakė Gustave le Bon “Tauta sekdamą idealą iš barbarybės pereina į civilizaciją, o idealui išblėsus nusensta ir miršta - tai tautos gyvenimo ciklas”. (Le Bon 2011) Taigi, jeigu tautiškumo simbolių neliks mene / architektūroje, ar šis ciklas nepasibaigs anksčiau nei derėtų?** Atsakymai: 36.7 % taip; 36.7 % galbūt; 13.3 % ne; 13.3 % nežinau. Simboliai / ornamentai vienas pagrindinių tautos skiriamų bruožų, todėl jie ilgainiui įgaus svarbą ir svorį.

Atlikus sociologinę visuomenės apklausą galime teigti, kad nepaisant globalizacijos, žmonės šiandien tapatina su etnine kultūra, tautinė raiška architektūroje geriausiai pasireiškia per **ornamentą** bei Lietuva neturi pastato „simbolio“.

Visuomeninės apklausos tyrimų rezultatai grafiškai pateikti prieduose.

2.3.2. Ekspertų interviu / apklausa

Apklausoje / interviu dalyvavo 9 ekspertai iš jų 4 architektūros istorikai ir 5 architektai. Jiems buvo pateikti 17 klausimų. Šiame skyriuje pateikiama susisteminta informacija apie tautinę raišką Lietuvos architektūroje. Išsamūs interviu pateikiami prieduose.

Apibendrinimas. Dauguma ekspertų tautiškumą vertina per istorinę prizmę t.y. nuo XIX a. „Tautų pavasario“, kai tautos vienijosi, kalbos, papročių, tradicijų ar bendros istorijos pagrindu. O tai reiškia, kad vis dar svarbus tradicijų tęstinumas ir jų puoselijimas. Nors į klausimą: Mokslo Lietuva straipsnyje „Tautiškumo sampratos kaita“ pateikiamos dvi sampratos. Kuri samprata Jums artimiausia (Kuzmickas 2014) modernioji - tapatumas su etnine kultūra bei tradicijomis ar postmodernistinė - žmogus tai pasaulio pilietis? Tai ekspertai teigia, kad turi būti dermė. Žmogus

negali pamiršti savo šaknų, bei ignoruoti pasaulio ar naujų technologijų. Kūryboje turi būti jaučiama, tradicijų tąsos ir šiuolaikinių inovacijų dermė, taip pat vietos sąvastis ir keletas bruožų, kuriuos iškyrė ekspertai t.y. **estetika, proporcijos, mastelis, santūrumas, regeonalumas**. Dar vienas ekspertų pastebėjimas, kad architektūroje matomas religinis tapatumas, nes pavyzdžiui, islamo šalyse jis labai raiškus.

Ornamentas architektūroje, nors ir infantili raiška, tačiau geriausiai atpažįstamas, kaip tautos indentitetas. Tautinę raišką Lietuvos architektūroje geriausiai iliustruoja, **Kauno** tarpukario architektūra, kuri buvo sąmoningai kuriama, tuometinės vyraujančios politikos, „tautiniu stiliumi“, su ornamento pagalba, kai medžio drožiniai buvo imituojami betone. Taigi, galima teigti, kad **Kaunas** anot ekspertų, yra miestas, kuriame labiausiai jaučiama tautinė raiška.

Tradicijų tąsa geriausiai perteikiama per bendrą žmonių veiklą. Vienas iš būdų Liaudies dainų dainavimas, kuris būdingas etninei kultūrai. **Daina** neatsiejama nuo Lietuvos gyvenimo būdo, nes kiekvienai veiklai yra sukurta, pavyzdžiui, gimimui, mirčiai, vestuvėms ir t.t. Kiekvienos etninės kultūros dainos skirtingos, kurios atliekamos žmonių grupėse. Liaudies dainų tikslas nebuvo koncertinis ar meninis, kurtas žavėtis, o tikslas buvo susiburti ir pabuti kartu.

Šiandien tautinė architektūra išimtis, tiek pasaulyje, tiek Lietuvoje. Pasaulį ne išimtis ir architektūra veikia globalizacijos procesas, kuris kuria kosmopolitinę kultūrą. Šiandien vietos charakterį žymi ekstremali / ikoninė architektūra, tačiau ji nieko bendro neturi su tauta.

2.3.3. Visuomenės ir ekspertų apklausų lyginamoji analizė

Atlikus sociologinę visuomenės ir ekspertų apklausą, daroma rezultatų analizė, nes kai kuriuos klausimus nuomonės išsiskyrė. Žemiau pateikta schema (93 pav.), kurioje surašyta tautiškumo bruožai, pagal gautus rezultatus.

93 pav. Sociologinės apklausos apibendrinimas. (Naudojamas žirgelio simbolis)

Tautiškumo sąvoka yra vertima per **istorinę dimenciją** tapatinima su „Tautų pavasario“ XIXa. Revoliucija – nacionalinių judėjimų gimimas, nes iki revoliucijos europoje nebuvo tautinės savimonės. Judėjimas nepasiekė tik carinės Rusijos. Stiprėjant šiai revoliucijai, keitėsi ne tik požiūris

į tautas ir egzistavimo vieta, bet ir kuriamus papročius, tradicijas bei menus, vienas jų **daina**. **Liaudies dainas** pradėjo vertinti kaip reikšmingiausią tautos dvasinio turto dimenciją ir jos prigimties reiškimosi būdą. (**Daina** – viena iš seniausių kultūrinio liaudies meno formų.)

Kosmopolitinėje visuomenėje, **tradicijų tęstinumas** yra unikalus, nes nuolat kintančiam pasaulyje savitumą išsaugoti labai sunku, nepaisant to, tiek ekspertai, tiek visuomenė save tapatina su **etnine kultūra bei tradicijomis**, bet taip pat pabrėžia į „pasaulio piliečio“ galimybes, kad galime laisvai ir nevaržomai perimti kitų šalių patirtis ir inovacijas. Kosmopolitinė kultūra turi ir privalumų ir trūkumų. Privalumai didelė informacijos sklaida, kurios dėka susirenkamos geriausios pasaulio patirtys. Trūkumai, kad pačiam žmogui labai sunku atsirinkti dėl informacijos pertekliaus, kas jam svarbu ar su kuo jis save tapatina. Atsirinkti, indetifikuoti save turėtų padėti švietimo sistema, kuri nuo mažens ugdo sąmoningą patriotišką pilietį, nors tam vis dar skiriamas dėmesys yra nepakankamas, tai patvirtina ir emigracijos skaičiai ir sociologinės apklausos.

Tautinę raiška architektūroje geriausiai iliustruoja Kauno tarpukario architektūra, nes tuo laikotarpiu buvo sąmoningai kuriamas „tautinis stilius“, kuris reiškesi per **kultūrinę** prizmę bei dekoru elementus monumentolioje architektūroje. „Tautinio stiliaus“ vienas iš raiškos bruožų yra tautinis **ornamentas**, kuris gali būti augalinis motyvas, **tautinė juosta** ir k.t. Anot ekspertų, **ornamentas** architektūroje, naivus, bet geriausiai atpažįstamas, ta patvirtina ir visuomenės apklausa. Kaip teigia ekspertai, geriausiai tautiškumą įkunjia, vietos ir jos savitumas, bei esamos **proporcijos, medžiagos**.

Susiklosčius istoriniams įvykiams Kaunas tarpukariu buvo statomas kaip Lietuvos sostinė, ta patvirtina ir valstybės organams reprezentuoti bei veikti projektuoti pastatai, kurie buvo sąmoningai kuriamo „Tautinio stiliaus“. Kauno architektūra tarpukaryje, buvo infantiliai puošiama etnomotyvais, kurie imitavo **medžio** drožyba betone, kuri buvo kritikuojama profesionalų tuo metu, o šiandien šio laikotarpio architektūra įtraukta į preliminarųjį UNESCO sąrašą („Kaunas 1919-1939 m.: sostinė, įkvėpta modernaus judėjimo“). Taigi, galima teigti, kad **Kaunas**, „tautiškiausias“ miestas.

Tautinė raiška architektūroje pasaulyje, o kartu ir Lietuvoje šiandien yra išimtis, tai parodė tiek visuomenės tiek ekspertų apklausos. Nors kaimo vietoviose pastebime daugiau tautiškumo ženklų, nei mieste, ta parodė ir tyrimai, tačiau mieste patys žmonės sąmoningesni tai reiškia labiau patriotiškai. Nepaisant to, apklausose dalyvavę respondentai tautinę architektūrą tapatina tik su tradicine liaudies architektūra. Galime daryti išvadas, kad visuomenei trūksta sąmoningumo, naujo požiūrio ar netikėtų inovatyvių sprendimų apie tautinę raiška šiuolaikinėje architektūroje. Iš atliktų tyrimų, galime teigti vietinis architektas geriau perteiks vietos savitumą, nei užsienio architektas, nes su laiku tautinė raiška įgaus svarbą.

Lietuva neturi ikoninio pastato, kaip pavyzdžiui Paryžius eifelio bokštą, nors keletas respondentų bei ekspertų įvardino Gedimino pilies bokštą. Ikoninė architektūra gali žymėti vietos

charakterį, bet tai neturi nieko bentra su architektūra, taip neatsiejama nuo religijos, kuria geriausiai iliustruoja islamo šalys. Jų architektūra netik įtakota gamtinių sąlygų, šilto klimato, bet ir šventyklų architektūrinės raiškos.

3.4. Tautiškumo raiškos Lietuvos architektūroje koncepcinis modelis

Atlikus teorinius ir empirinius tyrimus bei juos susiteminus, buvo pakoreguotas hipotetinis modelis bei juo remiantis suformuotas tautinės raiškos Lietuvos architektūroje koncepcinis modelis (94 pav.). Jame išryškunami teigiami ir neigiami tautinę raišką architektūroje formuojantys veiksniai.

Neigiami veiksniai tai kosmopolitinės kultūros ženklai, kurie niveliuoja kultūras bei kuria bendra kultūrų visumą, tokie kaip: tautinės savimonės trūkumas; nėra ryšio su kaimo kultūra istorinis netęstinumas; pastatai „be idėjos“; dominavimas prieš gamtą; svetimų madų – tradicijų vaikymasis; žinių trūkumas apie tautinę architektūrą; kraštovaizdžio ignoravimas; netinkamų medžiagų panaudojimas, informacijos sklaida, inovatyvios technologijos.

Teigiami veiksniai tai kurie išsaugo ir pabrėžia tautos identitetą: šalies identitetas (kongnityvinis, kultūrinis, vizualinis, semantinis); gamta (Natūrali, Pakeista žmogaus); architektūros užstatytos aplinkos identitetas (architektūra: **medžiagiškumas**, **ornamentika**, vietos savitumas, planiniai – erdviniai sprendimai, forma, interjeras, eksterjeras, **daina**; urbanistinis kontekstas: kultūros paveldas, nauja architektūra, erdvinė struktūra); kas jungia tautą? (architektūra, teritorija, kalba, tradicijos, jausmai: patriotiškumas, tautinė savimonė). Tautos savitumą pabrėžia ir Ch. Aleksanderio paternų kalba, kurie parinkti atliekant empyrinius tyrimus. Parinkti šie paternai: 102. Įėjimų šeima (family of entrances), 104. Sklypo atkūrimas (site repair), 110. Pagrindinis įėjimas (main entrance), 112. Įėjimo perėjimas (entrance transition), 190. Lubų aukščio įvairovė (ceiling height variety), 249. Ornamentas (ornament), 250. Šiltos spalvos (warm colors). Paternų aprašymai pateikiami prieduose.

Atlikus teorinius ir empyrinius tyrimus galima suformuoti, kad **tautiškumas** labiausiai reikškėsi Kauno tarpukario architektūros **ornamento** elementuose, kurie buvo tarsi **medžio** megdžiojimas ant betono, beto tautos dvasia išryškina laudies **daina**, kuri seniausia kultūrinio meno forma.

Šis koncepcinis modelis (94 pav.) apibrėžia tautinę raišką architektūroje, kaip ji pasireiškia ir kas ja įtakoja. Remiantis šiuo modeliu projektavime, objektas, atspindėtų vietos savitumą ir jos tradicijas, kultūra bei tautos identitetą, kaip tariant taptų objektu su tautine raiška bei žymėtų vietą.

T E I C N H O N V O A L T O Y G V I I J O O S S
 NK ÉA RI AM O R S O I E Š U I L O U N N M É É A S S
 N E T B M I T T A E I R I T I V O T M U A T O U Ū N M S
 DP V I P R Š I P A R T N F
 S N A A A P A I I
 Ž I R K T H
 N A A A P A I I
 I P R Š I P A R T N F
 Ū I C T G N N P E F O
 E H O N E A T K K O
 T I V O T M U A T O R
 R T T A R I E D U Ū N M S
 Ū A E I A N D O T R K A K
 I M K U K Z V K Ž J I I U C L
 I A M C A U T T D I A I I N N R I A
 A I S M I Ū Ž M M A M I I S J I
 D J I A N R I A A G A A A A O D
 Ū Ū S S E Ą O S S Ū S I I I S A

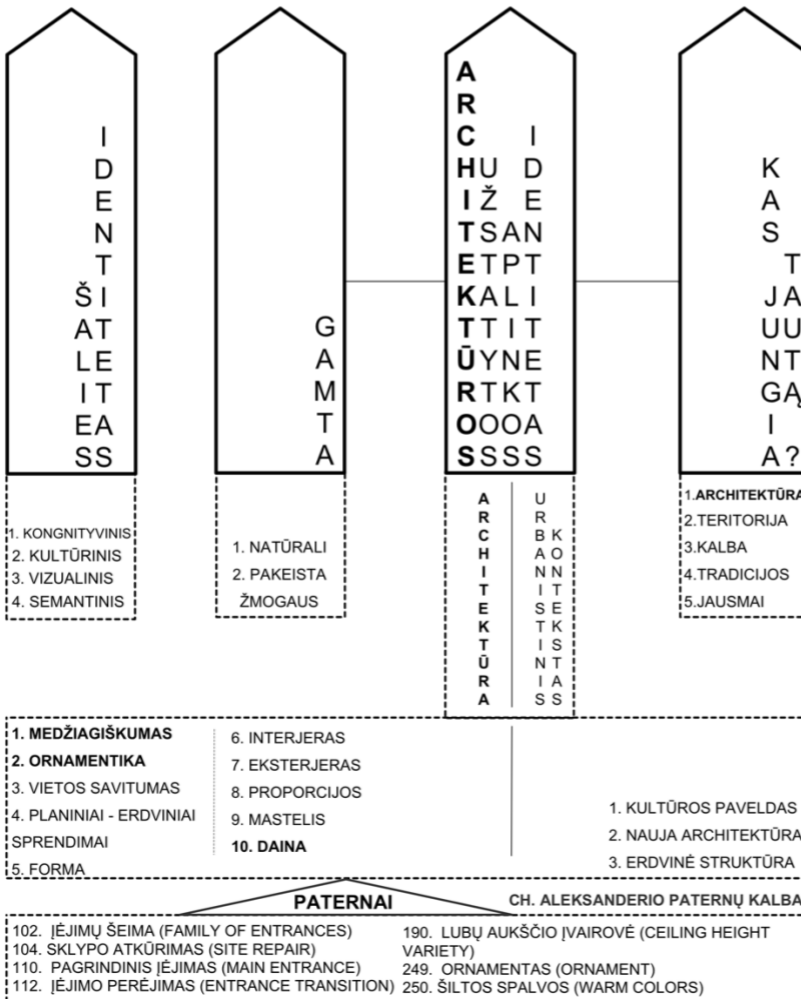
NEIGIAMĖ VEIKSNIAI

ARCHITEKTŪRA

KOSMOPOLITIZMAS

TAUTIŠKUMAS

TEIGIAMĖ VEIKSNIAI

94 pav. Tautiškumo raiškos Lietuvos architektūroje koncepcinis modelis

3. TAUTINĖS RAIŠKOS ARCHITEKTŪRINIS EKSPERIMENTINIS PROJEKTAS

3.1. Tautinės raiškos architektūrinio eksperimentinio projekto programa

Šiandien pasaulio globalizacija vienas iš kontraversiskiausių reiškinių, kuri teikia dideles tarpvalstybines galimybes, bet kartu ir kuria bendra valstybių sistema, kuri niveliuoja tautas, kurios deka ne tik kultūra, bet ir architektūra tampa kosmopolitine. Todėl vis svarbesnis tampa tautos savitumo išsaugojimo klausimas, tam rengiamas šis eksperimentinis projektas, kurios pargringu tampa ankčiau atlikti teoriniai bei empiriniai tyrimai.

Darbo tikslas: parengti tautinės raiškos architektūroje projektą, kuriam reikia parinkti funkciją ir vietą. Parinkus funkciją bei vietą, atlikti sklypo esamos buklės analizę, bei suprojektuoti pastatą pritaikant koncepcinį modelį.

3.2. Pastato funkcijos ir vietos atranka

Kadangi temoje nėra nurodyta nei funkcija nei vieta, todėl prieš rengiant tautinės raiškos projektą, atliekama funkcijos ir vietos atranka, kuri geriausiai įkūnytų temą. Pastato funkcija bus atrenkama, kaip vieta visiems susiburti bendrai veiklai, o vietos atranka bus vykdoma pagal atrankos kriterijus.

Pastato funkcijos atranka

Atlikus teorinius ir empirinius tyrimus galima teigti, kad tradicijos labiausiai puoselėjamos žmonių susibūrimo bendros veiklos metu, pavyzdžiui, liaudies amatų tradicijos tasai, meno puoselėjimui, ar dainavimui. Tai projekto funkcija turėtų būti visuomenės susirinkimo vieta, kurioje puoselėjamos tautinės tradicijos ir kiekvienas apsilankęs, galėtų pasijausti Lietuviu.

Remiantis tyrimais „Tautos pažinimo centras“ būtų geriausia funkcija. Nors Lietuvoje yra su panašiomis funkcijomis pastatų, pavyzdžiui, „Valstybės pažinimo centras“ (Totorių g. 28, Vilnius), kuria šalį per istorija, ar Kauno kultūros centras „Tautos namai“ (Vytauto pr. 79, Kaunas), kuris apjungia įvairias edukacines veiklas.

Tautos pažinimo centro projekto vienas iš tikslų suburti žmonės, bendrai veiklai, kuri apimtų tiek edukaciją, amatus ar kitą kultūrinę veiklą. Kurti bei plėtoti socio platformai plėtoti, bus projektuojama: koncertų bei konferencijų salė, kavinės ir ekspozicijų erdvė.

Pastato vietos atranka

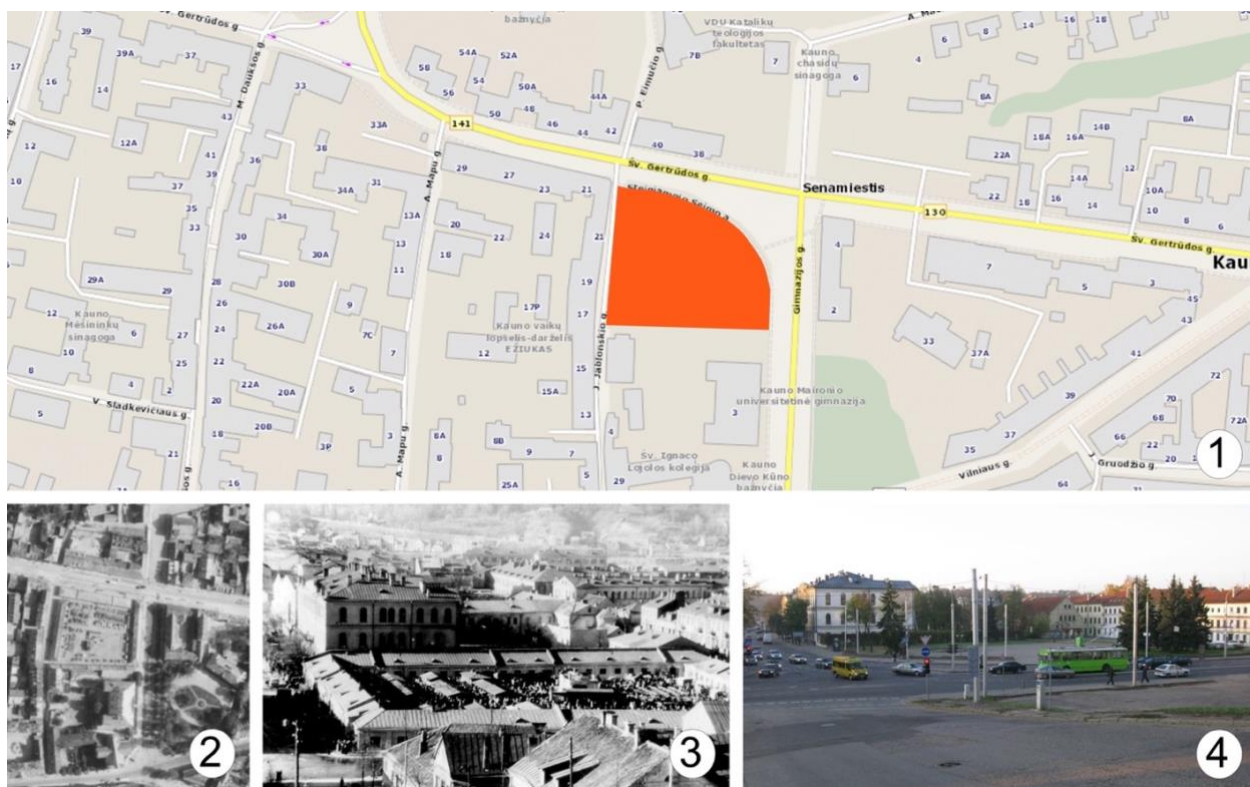
Teoriniai ir empiriniai tyrimai parodė, kad labiausiai jaučiamas ir puoselėjamas tautiškumas Kaune, nes tarpukariu šis miestas buvo statomas kaip sostinė, kas įtakojo architektūrą. Tuo laikotarpiu Kaune buvo pradėti statyti pirmieji valstybės valdymo organams pastatai, kurie reprezentavo valstybę, bei buvo su tautine simbolika, nes tuo metu buvo sąmoningai kuriamas „Tautinis stilius“.

Ekperimentiniui projektui, rementis tyrimais pasirinktas Kauno miestas, kuriame pagal kriterijus parenktos trys galimos vietos: 1. Seigiamojo seimo aikštė, 2. Buvusi „Merkurijaus” (Laisvės al. 60) vieta, 3. Vizbaro pilaitė / kauko restoranas (Radastų g. 2 Kaunas).

Galimos vietos „Tautos pažinimo centrui”

1. Vieta: Seigiamojo seimo aikštė; **Adresas:** Seigiamojo seimo aikštė (Šv. Gertrūdės g. ir Birštono g. sankryžos kampas, Kaunas); **Sklypo plotas:** 4745 m²; **Atstumas nuo miesto centro:** 531 m.

Kauno senamiestyje yra vienas didesnių be pastatų sklypų tai Seigiamojo seimo aikštės. Žvelgiant per istorinę dimencija šiame sklype egzistavo perimetrinis užstatymas, o vidinis kiemas prieinamas visiems, nes buvo turgus. Sklypas vertinamas kontraversiškai, nes yra Kauno senamiestyje, bet kartu teritoriją riboja dvi Kauno arterijos – Šv. Gertrudos g. ir Birštono g. Dėl šių priežasčių, projektuojamas pastatas galėtų teikti naują kokybę miestui ir jo svečiams.

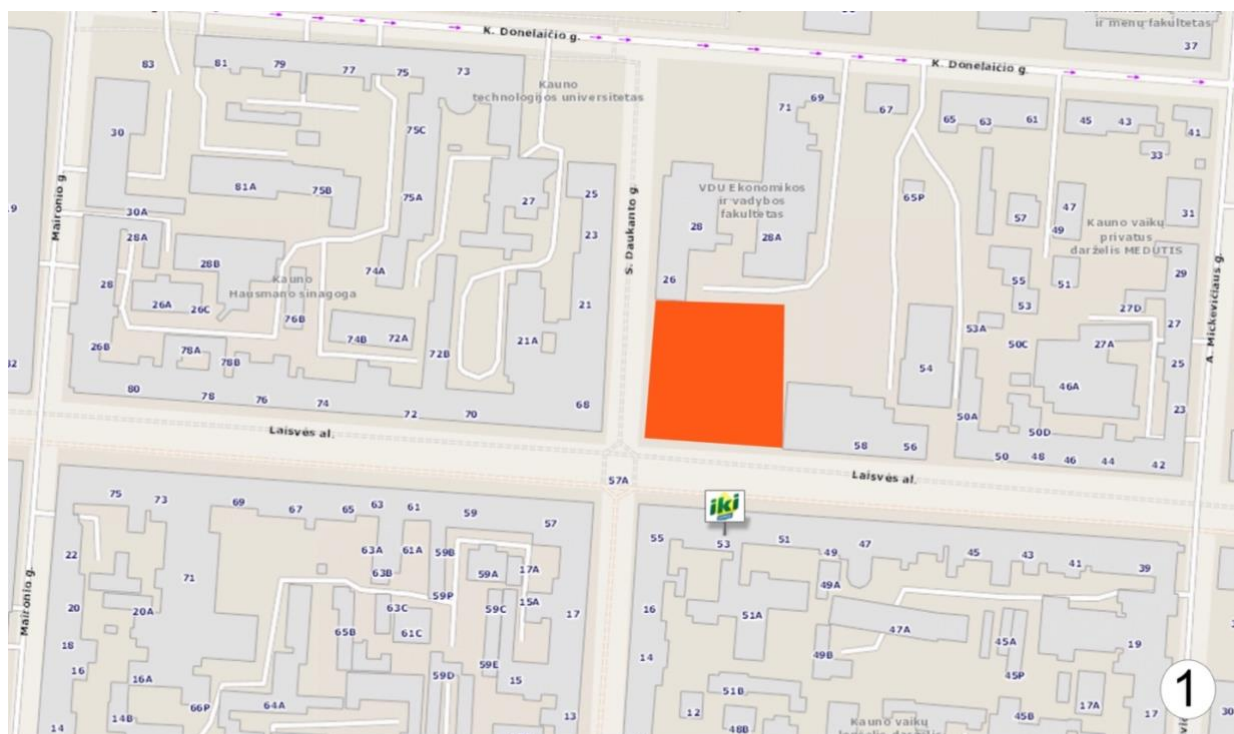

95 pav. Seigiamojo seimo aikštė. 1 - Seigiamojo seimo aikštės schema. 2 - Seigiamojo seimo aikštės (turgaus) aeronuotrauka (1939m.). Dešinėje – Prezidentūra (nuotrauka iš pilotas.lt archyvo.) 3 - Seigiamojo seimo aikštės (turgaus) panorama (1939m.. nuotrauka iš pilotas.lt archyvo.) 4 - Seigiamojo seimo aikštė šiandien. (nuotrauka iš pilotas.lt archyvo.) (Skulptoriai nutarė netylėti: Stabdyti A.Mackevičiaus paminklo konkursą būtina 2011)

2. Vieta: Laisvės al. 60, Kaunas (buvusi „Merkurijaus” universalinė parduotuvė) **Adresas:** Laisvės al. 60, Kaunas; **Sklypo plotas:** 3736 m²; **Atstumas nuo miesto centro:** 613 m.

Sklypas yra miesto centre pagrindinėje pėsčiųjų ašyje, nepaisant to istoriškai sklypas yra patyręs du visiškų pastatų grovimus – 1970 m. nugriautas kino teatras „Triumf“ ir 2009 m. nugriauta

„Merkurijaus” universalinė parduotuvė. Šiandien sklypas dar vis neradęs savo paskirties, todėl viena iš galimybių įkurdinti – Tautos pažinimo centrą.

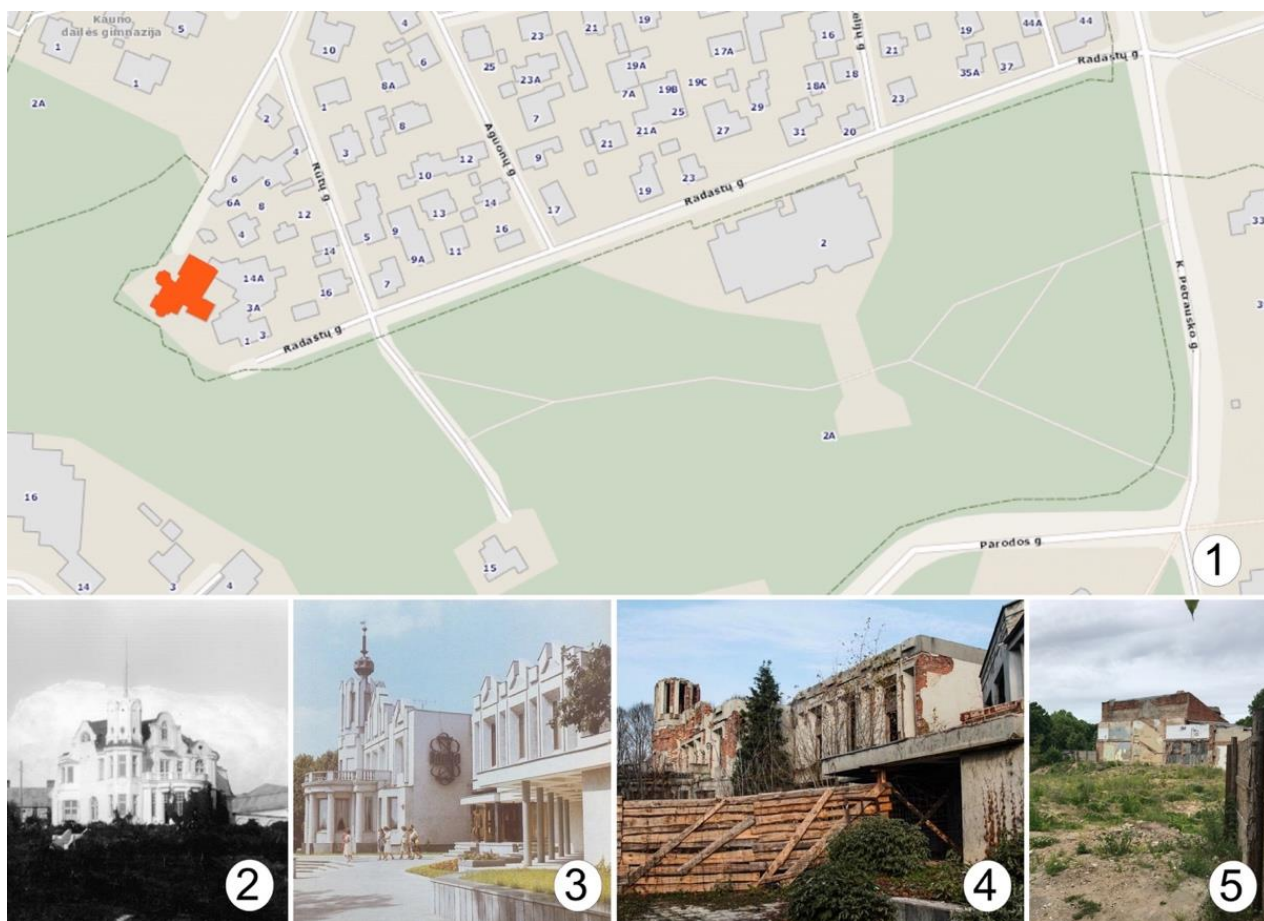

96 pav. Laisvės al. 60 Kaunas. 1 - Laisvės al. 60 Kaune teritorijos schema. 2 - Buvęs kino teatras "Triumf" 1956 m. (Nuotrauka iš KTU ASI archyvo Pk-1676.) (Petruelis n. d. Universalinė parduotuvė „Merkurijus” (Neišlikęs) iš AUTC) 3 - 2009 m. nugriautas „Merkurijaus” universalinė parduotuvė. (Merkurijus (prekybos centras) (n.d.).) 4 - Laisvės al. 60 Kaune fotofiksacija šiandien. (Povilaitis 2016)

3. Vieta: Vizbaro pilaitė / Kauko restoranas; **Adresas:** Radastų g. 2, Kaunas; **Sklypo plotas:** 1421 m²; **Atstumas nuo miesto centro:** 2957m.

Sklypas vertinant istoriškai gyvavo didybės ir nuopolių laikus. Tarpukarij - Lietuvos vyriausiojo architekto, inžinieriaus Felikso Vizbaro Baltoji vila, dažnai vadinta tiesiog Vizbaro pilaite, o sovietmečiu įgijusi „Kauko“ kavinės pavadinimą. Sklypas yra geroje vietoje tai patvirtina buvę pastatai, nes žinant, kur žiūrėti, iš bet kurios Laisvės al. vietos buvo galima pro medžius ant

kalno pastebėti baltą vilos bokštą. Tačiau šiandien šis pastatas nugriautas, o sklypas atgauna vėl gyvenamąją funkciją, nes vykdomas projektas „stebėtojas“.

97 pav. Radastų g. 2 Kaunas sklypo, gyvavimo laikotarpis. 1 - Radastų g. 2 Kaune vietos schema. (Petrulis (n.d.) Architekto Felikso Vizbaro namas Kaune (Neišlikęs) iš AUTC); 2 - Architekto F. Vizbaro gyvenamasis namas. (Nuotraukos autorius nežinomas, XX a. III deš., iš ČDM fondų.); 3 - Pastato eksterjeras. (Iš: "Kaunas", 1988) (Petkevičius n.d. „Kauko“ kavinė Kaune (perstatyta ir pritaikyta kavinei Felikso Vizbaro „pilaite“) iš AUTC); 4 - Kauko kavinės griuvėsiai (Garnienė 2016); 5 - 2017 m. pastatas nugriautas, o sklypas stovi tuščias. (Nuotrauka autoriaus)

Vietos atrankos kriterijai Tautos pažinimo centrui:

1. Teritorijos apžėlgiamumas, svarbu, kad pastatas būtų matomas bei kviečiantis miestiečius ir miesto svečius.

2. Istorinė aplinka. Pasirinkti sklypai savo istorija yra svarbus ne tik miestui, bet Lietuvai, todėl būtų puiki terpė Lietuvybės puoselėjimui.

3. Urbanizacijos lygis. Atrinkus funkciją, kad vieta geriausiai būtų miesto centre, tam kad kvieštų užteiti eilinius praeivius bei miesto svečius.

4. Aplinkos poveikis projektuojamam pastatui, kuris atsisžvelgia į vieta, jos savitumą, mąstelių, proporcijas, nes pagal pasirinkta funkciją, pastatas turėtų būti solidaus dydžio, kad reprezentuotų šalį.

5. Atstumas nuo miesto centro. Kuo vieta arčiau miesto centro, tuo geriau pačiam pastatui, nes nereiks specialiai į jį vykti, bei savo buvimu praturtis jau esamas viešąsias erdves.

6. Išvystyta infrastruktūra. Išvystyta infrastruktūra, lemia objekto lankomumą, kuo ji labiau išvystyta, tuo daugiau lankytojų sulaukiama.

7. Aplinkinės teritorijos funkcinė įvairovė. Kuo didesnė funkcinė įvairovė tuo darnesnis aplinka, nes žmogus viską gali rasti vienoje vietoje.

8. Sklypo plotas, (m²) remiantis pasirinkta funkcija, sklypas turi būti kuo didesnis, nes taip bus sukuriama didesnė pridėtinė vertė kultūrai.

Tautos pažinimo centro Kaune antrankos vietos įvertintos pagal anksčiau įvardytus kriterijus ir susisteminti pateikti lentelėje Nr. 2.

Lentelė Nr. 2. Tautos pažinimo centro vietos atranka.

PASTATO VIETOS ATRANKA										
VERTINIMO KRITERIJAI	LYGINAMASIS SVORIS, %	KRITERIJŲ APIBŪDINIMAS			NAUDINGUMO VERTĖ (0 – 10)			NAUDINGUMAS KRITERIJŲ POŽIŪRIU		
		1	2	3	1	2	3	1	2	3
1. Teritorijos apžvelgiamumas	20 %	gerai	gerai	l.gerai	9	9	10	180	180	200
2. Istorinė aplinka	20 %	gerai	l.gerai	l.gerai	8	10	9	160	200	180
3. Urbanizacijos lygis	15 %	l.didelis	didelis	vidutinis	9	10	7	135	150	105
4. Aplinkos poveikis projektuojamam pastatui.	15 %	didelis	l.didelis	didelis	9	10	9	135	150	135
5. Atstumas nuo miesto centro	10 %	531 m	613 m	2957 m.	10	9	5	100	90	50
6. Išvystyta infrastruktūra	10 %	l.gerai	gerai	gerai	9	10	8	90	100	80
7. Aplinkinės teritorijos funkcinė įvairovė	5 %	gerai	gerai	l.gerai	9	9	10	45	45	50
8. Sklypo plotas, m ²	5 %	4745	7156,25	1421	6	10	5	30	50	25
NAUDINGUMO VERTĖ:	100 %	-	-	-	-	-	-	875	1015	825

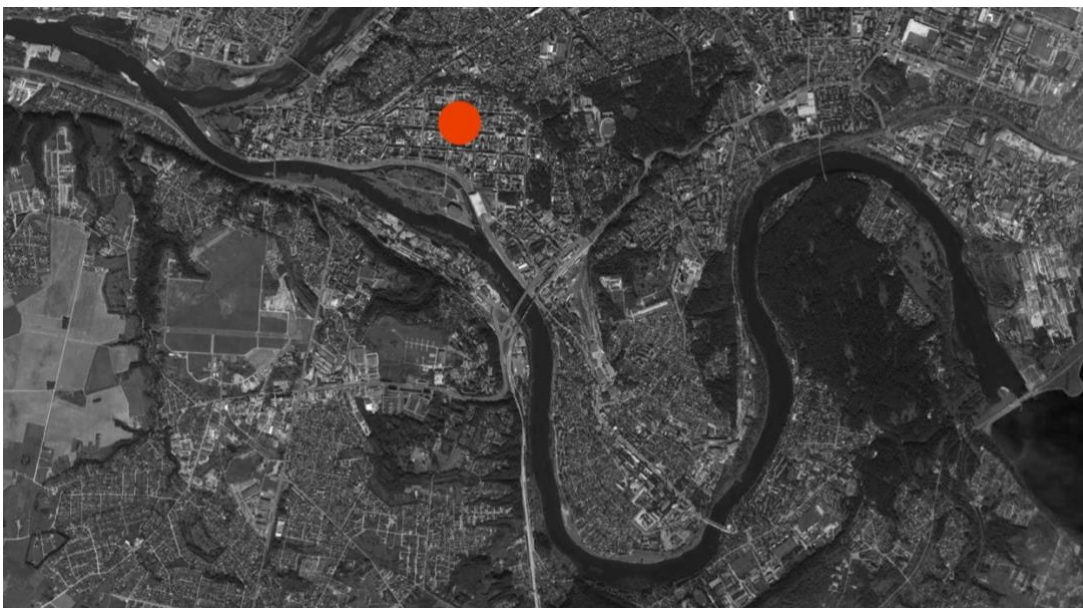
Lentelėje Nr. 2. pateikti „Tautos pažinimo centro“ vietos atrankos rezultatai ir matome, kad daugiausiai įvertinimo taškų surinko sklypas adresu: **Laisvės al. 60, Kaunas** (buvusi „Merkurijaus“ universalinė parduotuvė), o tai reiškia, kad eksperimentinis projektas bus rengiamas šiai vietai.

3.2.1. Esamos būklės analizė

Lietuvos antras pagal dydį miestas yra Kaunas, kuris įsikūręs unikaliaje vietoje t.y. santakoje – Nemuno ir Neris upių. Kaip ir kiekvienas miestas, taip ir Kaunas turi savo istoriją, vienas lemiamų įvykių tai tapimas laikinąja sostine. Iš situacija palanki Kauno miesto plėtrai, nes tuo metu suklestėjo pramonė, bei pradėjo plisti vakarietiška kultūra kartu su sąmoningai kuriamu „tautiniu stiliumi“.

Iš atliktų tyrimų rezultatų buvo pasirinkta pastato funkcija „Tautos pažinimo centras“ bei vieta Laisvės al. 60, Kaunas (buvusi „Merkurijaus“ universalinė parduotuvė). Ši parduotuvė, vienas iš buvusių simbolių Kauno miesto, dėl savo išskirtinės architektūros. „Merkurijaus“ universalinę parduotuvė nugriauta 2009 m. ir toje reikšmingoje miesto vietoje nieko nestovi. Kadangi, sklypas Kauno Laisvės al. , kuri pagrindinė miesto pėsčiųjų arterija, tai būtų puiki vieta Tautos pažinimo centrui.

Įvykdžius vietos atranka, toliau buvo daroma esamos būklės analizė. Esamos būklės analizė pateikta schemose.

Schema Nr. 1. Situacijos schema, kurioje pažymėtas projektuojamas sklypas.

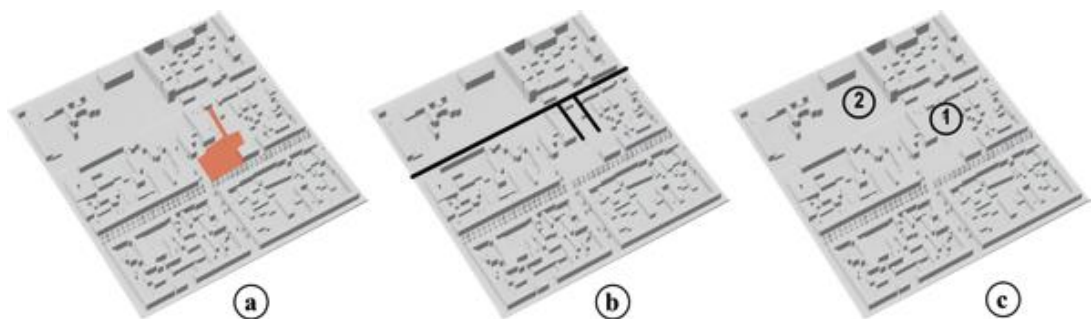
Schema Nr. 2. Schemoje pažymėtos pagrindinės miesto ašys su analizuojama teritorija.

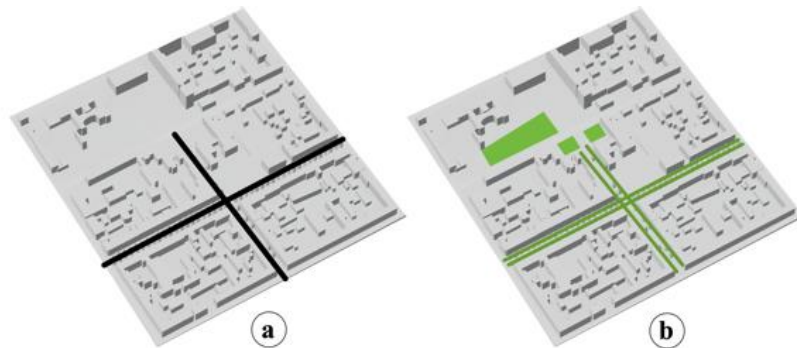
Schema Nr. 3. Pateiktoje schemoje sužymėtos esamos salės. Dižiausia salė Kauno valstybinio muzikinio teatro, kurioje telpa virš 700 žmonių.

Schema Nr. 4. Schemoje sužymėtos apgyvendinimo vietos, kurios galėtų priimti žmonių srautus, vykstant renginiams.

98 pav. Teritorijos analizė. a – projektuojamas sklypas; b – patekimas į sklypą; c – projektuojami naujos automobilių stovėjimo vietos. 1 – šalia projektuojamo sklypo kauno miesto planas numato daugiaaukštę automobilių stovėjimo aikštelę; 2 – vienybės aikštėje, numatomas po žeminę automobilių stovėjimo aikštelė.

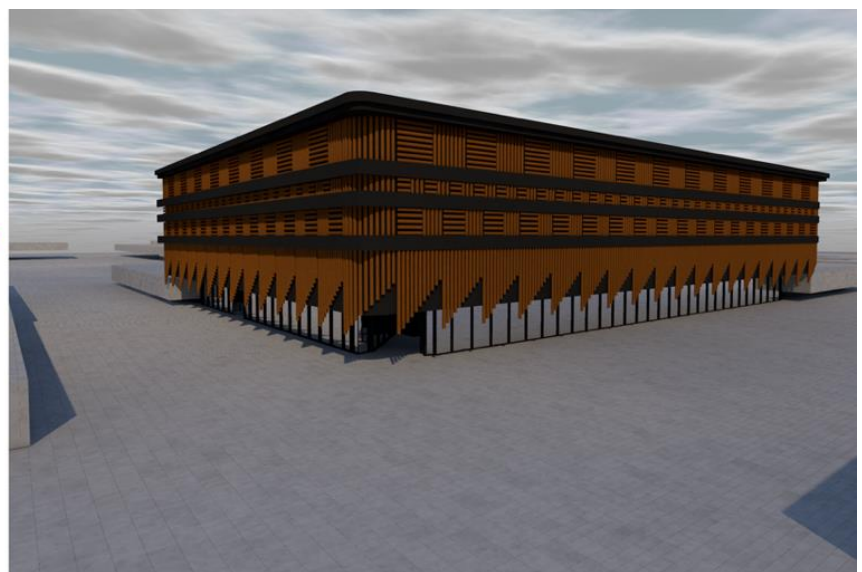

99 pav. Teritorijos analizė. a – pagrindiniai pėsčiųjų srautai analizuojamoje teritorijoje; b – žaliosios zonos analizuojamoje teritorijoje;

Iš esamos teritorijos buklės analizės matome, kad situacija visiais tirtais sluoksniais palanki „Tautos pažinimo centrai“, nes išvystyta transporto ir pėsčiųjų infrastruktūra, numatomi kelios naujos automobilių stovėjimo aikštelės, netoli žaliosios erdvės.

3.2.1. Pasirinktos vietos sprendinių variantai

Vieta labai unikali, nes yra pasirinktas sklypas yra miesto centre bei turi savo gyvavimo istorija, tada yra tikras iššūkis suprojektuoti šiai vietai pastatą. Iš atliktų tyrimų galima teigti, kad tautiškumas geriausiai reiškiasi per **dainą**, **ornamentą** bei **medį** ar jo imitaciją, kuria mėginama įkūnyti projekte. Projekto koncepcija buvo atsirenkama iš keletos variantų, žemiau pateikiamos kelios koncepcijos.

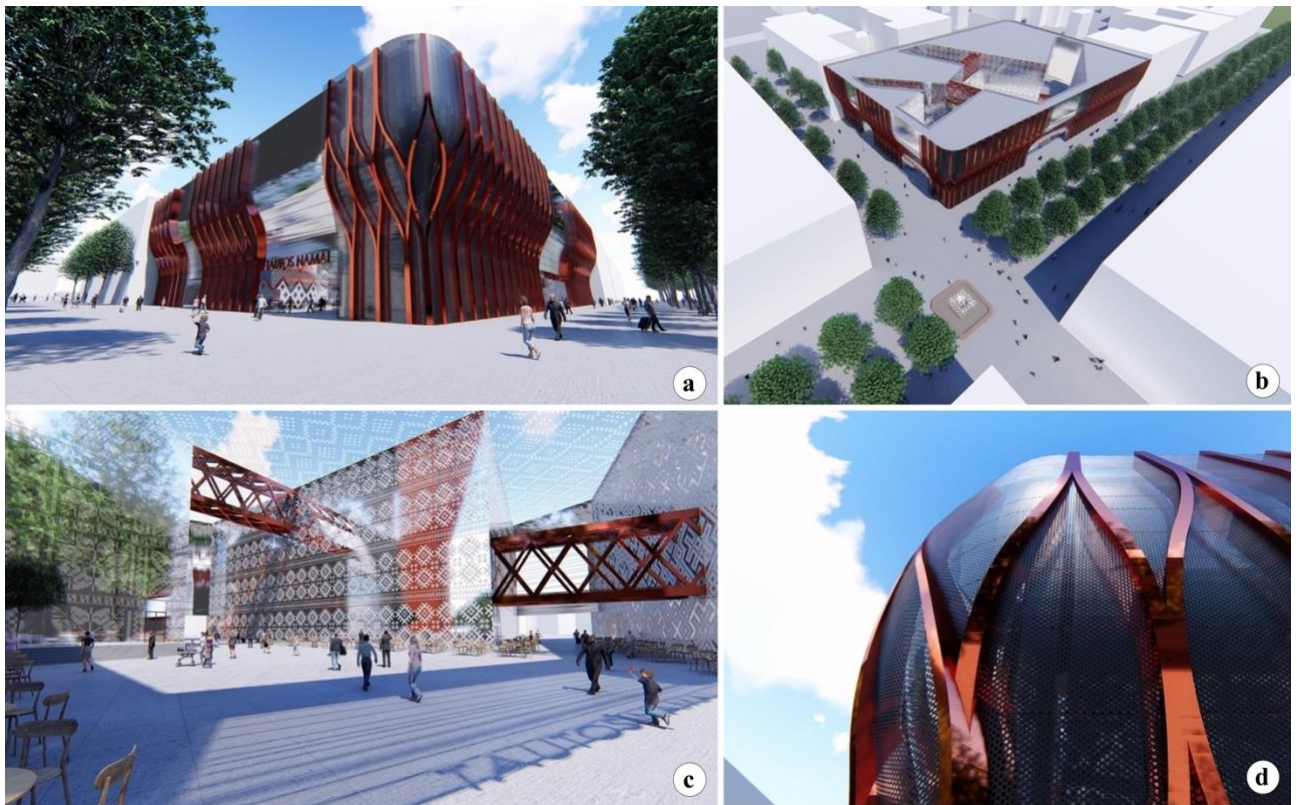
Variantas Nr. 1. Lietuvių liaudies instrumento skudučių fragmentą sujungti su tautinio audinio ornamentu. (Skudučio nuotrauka iš Milgreta n.d.) (Audinio nuotrauka iš Atspindys Australija n.d.)

Variantas Nr. 2. Skambantis fasadas. Projektuojamo fasado dekorumui pabrėžti naudojama metalo segmentų užuolaidos, kuri vėjui papūtus suskamba tarytum daina. a - „Kriskadecor” metalinis elementas (nuotrauka iš Kriskadecor.com); b – tautinis taudinys (Audinio nuotrauka iš Atspindys Australija n.d.) c - pastatas

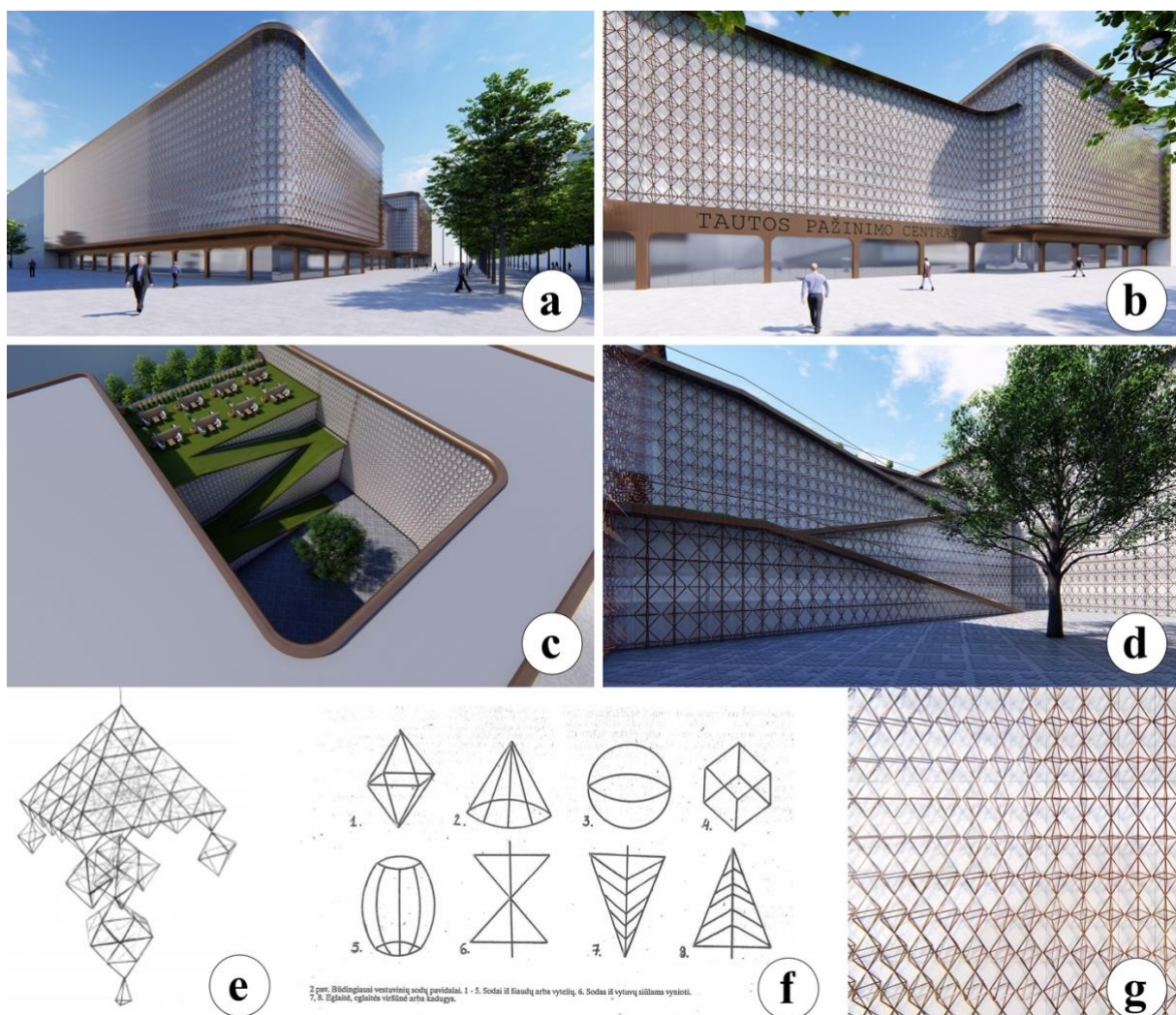

(Žemėlapis iš Etninės kultūros globos taryba siūlo 2014-uosius paskelbti Etnografinių regionų metais 2013)

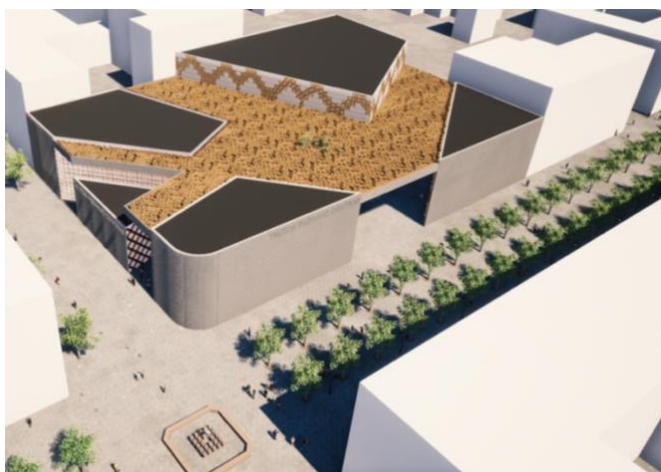

Variantas Nr. 3. Pastata sudalinti į 5 regionus: žemaitija, aukštaitija, suvalkija, dzūkija, mažoji Lietuva, kurių stilizavimo eiga pateikiama viršuje. Pastatas iš išorės modernus su stilizuotu

medžio motyvu, lenkta fasado linija simbolizuoja koplytstulpį, o vidinis kiemas puoštas regionų ornamentais, taip sukūriamas kontrastas, tarp išorės ir vidaus, kuris būdingas Lietuvių liaudies architektūrai. a – eksterjeras; b – iš paukščio skrydžio; c – vidinis kiemas; d - fasado fragmentas.

Variantas Nr. 4. Pastatas nuosaikių formų, kurios derinamos prie analizuotų Kauno tarpukario architektūros pavidalų t.y. su akcentuojamu įėjimu, kuris yra įgilintas. Pastato fasadu dekorui pasirinktas šiaudinių sodų motyvas. a, b – pastato eksterjeras; c, d – vidinio kiemo fragmentai; e – šiaudinis sodas (Kaišiadorių muziejus n.d.) f - Galimi šiaudinių sodų motyvai, pasirinktas 1. (Protėvių palikimas – sodnai (sodai) n.d.); g – fasado fragmentas.

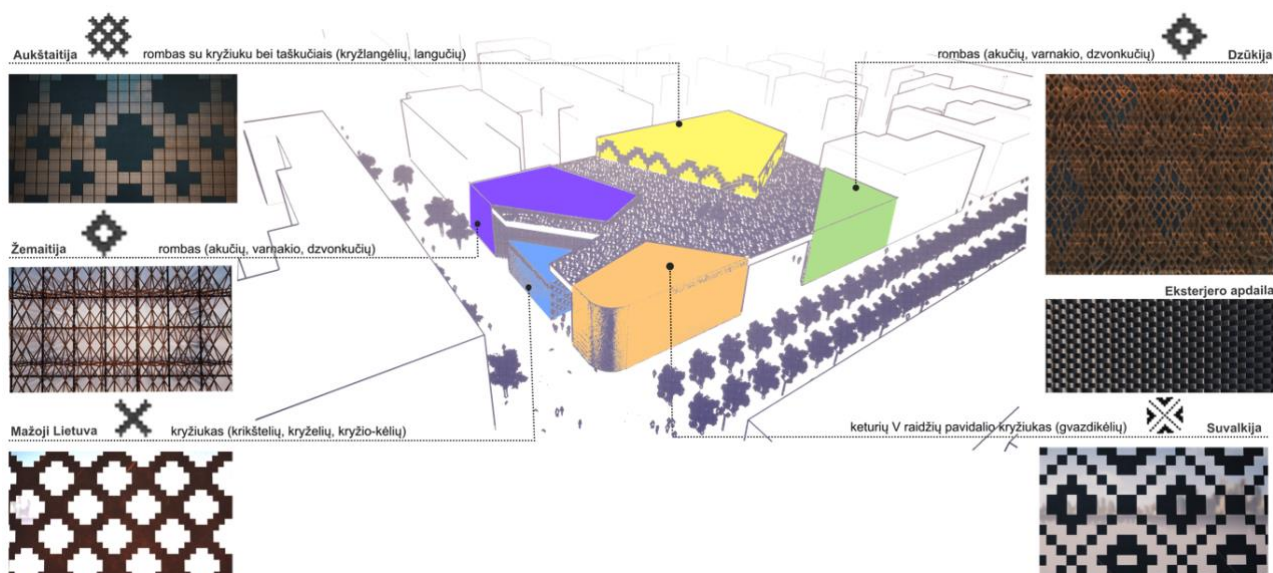
Variantas Nr. 5. Pagrindinė pastato idėja kontrastas tarp išorės ir vidaus, kuri būdinga, liaudies architektūrai. Eksterjeras simbolizuoja šiuolaikiška tuštumą, o vidinėje erdvėje matome įvairių Lietuvos regionų tautinius raštus. Kompleksą sudaro penki pastai, kurie įkūnija Lietuvos regionus.

Apibendrinimas. Įvertinus visas galimas koncepcijas ir jų raiška, buvo pasirinktas, toliau vystyti **variantas Nr. 5**. Pastato koncepcija yra raiškus kontrastas, tarp eksterjero ir interjero (vidinio kiemo), kuris būdingas liaudies architektūrai. Eksterjeras šiuolaikiškai monotoniškas, o vidinio kiemo fasadai puošti tautiniais ornamentais.

3.3. Projekto sprendinių aprašymas ir jų vertinimas

Erdvinė struktūra projektuojama neprieštarauja J. Minkevičiaus ir J. Baršausko minčiai „kompoziciniai principai ilgą laiką išlieka vertingi ir yra pagrindinis jungiamasis ryšys tarp senosios ir naujosios architektūros“ (Minkevičius, Baršauskas 1960: 304). Pagrindinė pastato idėja ir buvo sukurti santykį tarp naujų ir senų pavidalų bei atspindėtų vietos dvasių tradicijas. Kaip yra pasakęs G. Le Bon: „Tauta yra praeities sukurtas organizmas. Kaip ir kiekvienas organizmas ji kinta lėtai pagal paveldėtą programą. Tikrieji tautų vadovai yra tradicijos, ir, kaip jau minėjau, lengvai kinta tik išorinė tradicijos forma. Be tradicijų, t.y. be tautos sielos, neįmanoma jokia civilizacija.“ (Le Bon 2011:84). Pastate tradicijas perteikia **ornamentas**, kuris tarsi tiltas tarp naujosios ir senosios architektūros.

Projektuojamas pastatas turėjo įkūnyti tris dėmenis, kurie perteikia tautinę raišką architektūroje, tai: **ornamentas**, **medis** ir **daina**. Projekte **ornamentas** pritaikytas, vidinio kiemo fasaduose. Medis naudojamas kaip fasadų ir vidinio kiemo stogo apdaila. O daina projekte perteikiama netiesiogiai, kaip vieta žmonėms susiburti bendrai veiklai.

100 pav. Tautos pažinimo centro koncepcinė schema ir ornamentų reikšmės.

Kompleksas sudarytas iš penkių pastatų, kurie simbolizuoja lietuvių regionus: aukštaitiją, žemaitiją, mažąją Lietuvą, dzūkiją ir suvalkiją, kurie savo išdėstymu, atkuria Laisvės al. būdingą perimetrinę užstatymą. Pastatus apjungiantis vidinio kiemo ažūrinis stogas, žymi Lietuvos ribą. Eksterjero apdaila padaryta iš kampu sudėtų pilkų standartinių plytų (250x120x88 mm) (100 pav).

Pastatui ornamentų simboliai parinkti remiantis V. Tumėno tyrimais, kurie aprašyti potėmėje „Lietuvių liaudies audinių ornamentas ir jo reikšmė“ (p.17). Pastatas, kuris žymi aukštaitiją, dekoruotas rombo su kryžiu bei taškučiais simboliu (naudotos medžiagos: medis, betonas, stiklas su veidrodiniu atspindžiu.). Žemaitijos, dzūkijos pastatai bei vidinio kiemo stogas, puošti rombo (akučių, varnakių, dzonkučių) stilizuotu ornamentu (medžiagos, medis, metalas). Žemaitijos ornamentas sukurtas trimatis, kuris atvaizduoja šiaudinius sodus. Viena iš seniausių Lietuvių paprotinės dailės rūšių – šiaudinių sodų rišimas, kurie griežtų geometrinių, dažniausiai oktaedro formos, kuri ir panaudota žemaitijos pastato ornamente. Pastatas, kuris skirtas mažajai Lietuvai, fasadams panaudotas kryžiuko (krykštelių, kryželių, kryžiaus – kelių.) simbolis (medžiagos, surūdijusi geležis, stiklas). O Suvalkija žymintis pastatas, projektuotas su keturių V raidžių pavidalo kryžiu (gvazdikėlių) ornamentu (medžiagos).

Projektuojamas pastatas, taip pat remiasi darbe atliktais Ch. Aleksanderio patėnų kalbos metodo tyrimais. Atrinkti šie patėnai: 102. Įėjimų šeima (family of entrances), 104. Sklypo atkūrimas (site repair), 110. Pagrindinis įėjimas (main entrance), 112. Įėjimo perėjimas (entrance transition), 190. Lubų aukščio įvairovė (ceiling height variety), 249. Ornamentas (ornament), 250. Šiltos spalvos (warm colors). Patėnų aprašymai pateikiami prieduose.

102. Įėjimų šeima (family of entrances). Ne tik kiekvienas komplekso pastatas turi atskirus įėjimus, bet kelis patekimus į vidinį kiemą. Įėjimai akcentuoti, kad žmogus nesunkiai galėtų patekti ten kur jam reikia, nes pastatų funkcijos skirtingos.

104. Sklypo atkūrimas (site repair). Projektuojami pastatai atkuria perimetrinį užstatymą, būdingą Kauno Laisvės al. bei sukuria vidinį kiemą (naują viešąją erdvę), kurio viduryje pasodintas medis būdingas Liaudies architektūrai.

110. Pagrindinis įėjimas (main entrance). Iš pirmo žvilgsnio, tarytum nėra pagrindinio įėjimo, nes atrodo visi svarbūs, bet jis yra iš Laisvės al. o tai pagrindinė Kauno miesto pėsčiųjų arterija.

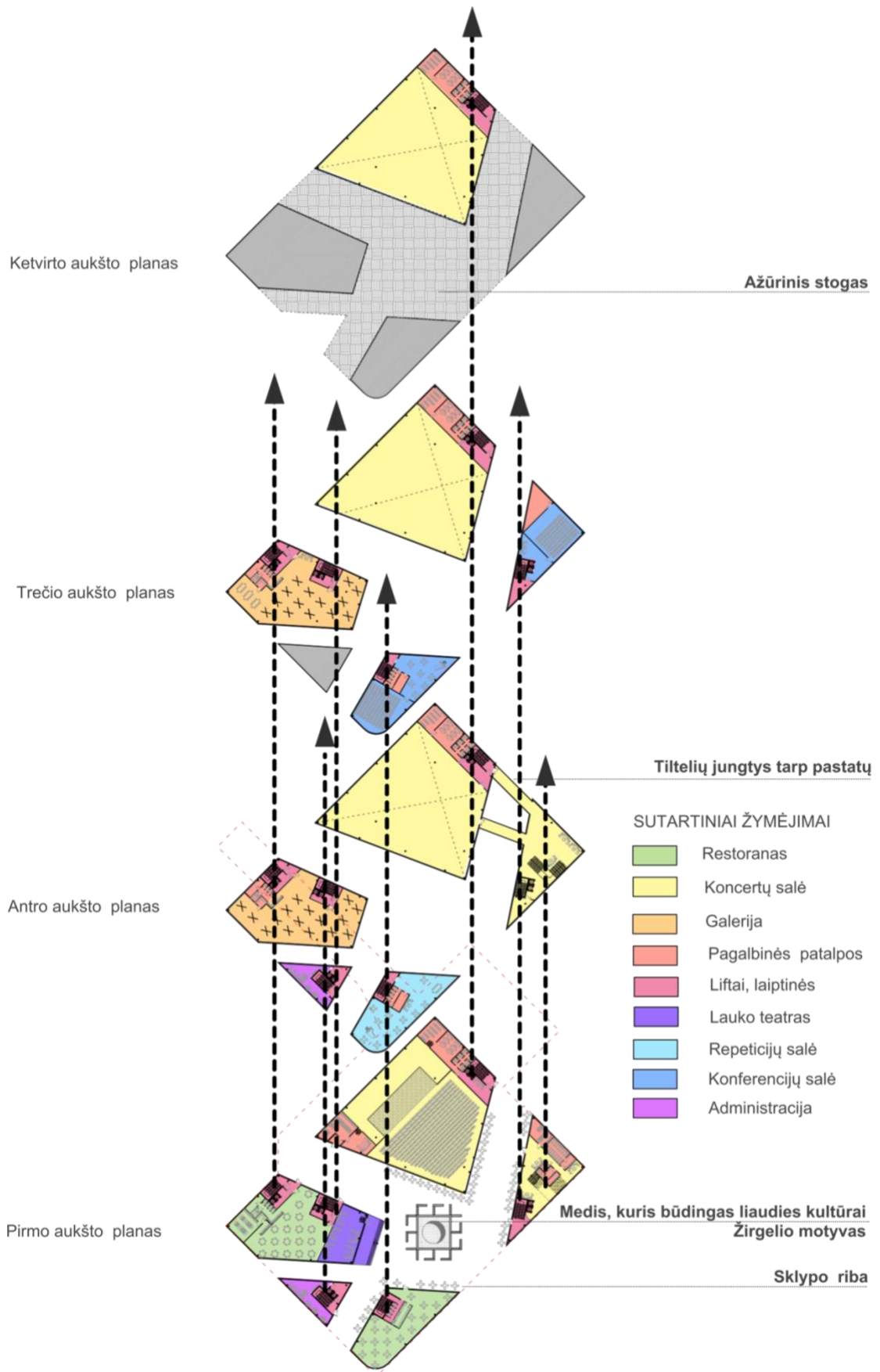
112. Įėjimo perėjimas (entrance transition). Pastatas toliau nuo transporto gatvių, todėl sukurs naują kokybę bei erdvę pėstiesiems taip pat gerai įsilies į miesto audinį, nes pastatų komplekso užstatymas yra būdingas Kauno Laisvės al.

190. Lubų aukščio įvairovė (ceiling height variety). Lubų aukščio matoma ne tik iš pastatų skirtingų aukščių, bet ir iš funkcijų. Pastate kuris žymi aukštaitija suprojektuota universali koncertų salė (15m. aukščio), o pavyzdžiui galerijų aukštis sieki tik 5 m.

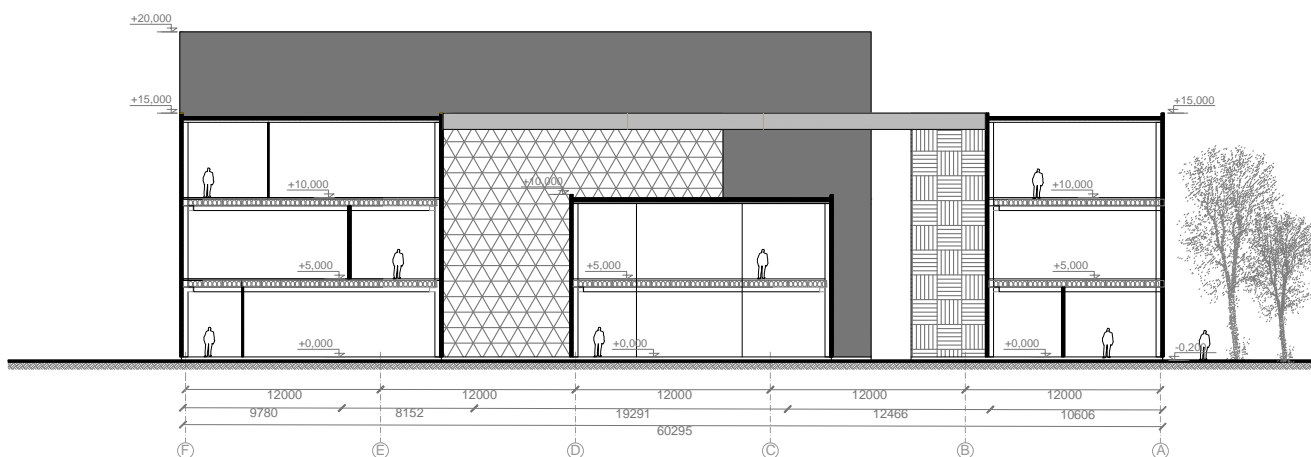
249. Ornamentas (ornament). Projektuojamo pastato eksterjeras šiuolaikiškai minimalistinis. O vidiniame kieme ornameto pagalba išryškinama pastato Lietuvos regionų koncepcija.

250. Šiltos spalvos (warm colors). Šiltos spalvos erdvėse atsiskleidžia per parintas medžiagas. Onamentams kuri projekte naudojama medžio žaliava.

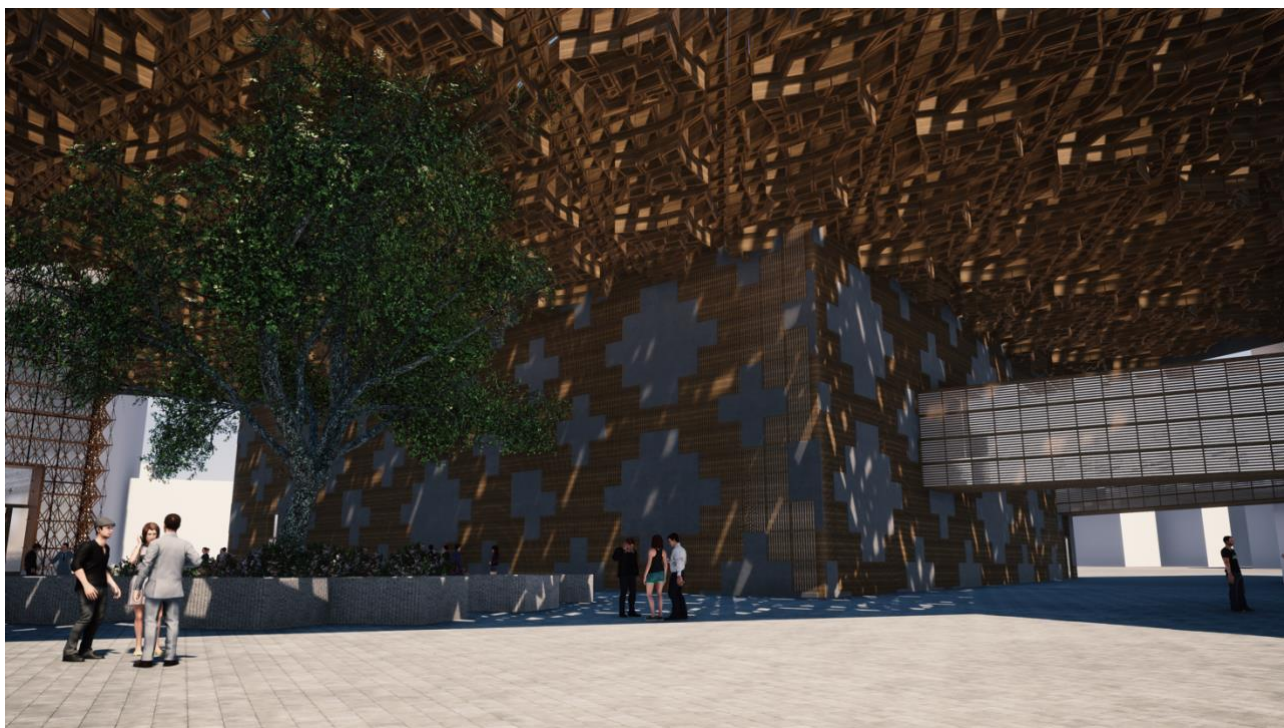

101 pav. Tautos pažinimo centro vertikaliniai ryšiai.

102 pav. Tautos pažinimo centro pjūvis.

Tautos pažinimo centro pastatų kompleksas keturių aukštų. Projektuojami pastatai skirtingų aukščių žemiausias dešimties metų aukščio, aukščiausias dvidešimties. Tautos pažinimo centre perisipina sentynios funkcijos: koncertų salė, restoranas, galerija, lauko teatras, repeticijų salė, administracija, konferencijų salės. Iš viso suprojektuota devyni patekimai į pastatą bei šešios laiptinės. (102 pav.) Tautos pažinimo centro idėja geriau atsikleidžia vizualizacijose ir grafinėje dalyje, kurios pateikiamos žemiau.

103 pav. Tautos pažinimo centro vidinis kiemas su medžiu, kuris būdingas tradicinei Lietuvių kultūrai.

104 pav. Tautos pažinimo centro pagrindinis fasadas nuo Kauno Laisvės al. Pastato eksterjeras „šiuruliškai tuščias“, vidinė pastato erdvė savo raiška kviečianti pažinti.

105 pav. Tautos pažinimo centras. Šiaudinių sodų motyvas.

IŠVADOS

- I. Atlikti tautinės raiškos Lietuvos architektūroje teoriniai tyrimai, kurie buvo suskaidyti į keturis laikotarpius: iki XX amžiaus – tradicinė Lietuvos etnoarchitektūra (Liaudies architektūra); tarpukaris – Kauno modernizmas, kuris kuriamas su sąmoninga tautine simbolika („Tautinis stilius“); po Antrojo pasaulinio karo – masinė statyba; nepriklausomos Lietuvos architektūra – tautinė simbolika šiandienos architektūroje. Teorinių tyrimų metu paaiškėjo, kad tautinė raiška architektūroje labiausiai reišksis tarpukario laikotarpiu.
- II. Iš atliktų teorinių tyrimų rezultatų buvo suformuotas Tautinės raiškos architektūroje hipotetinis modelis, kuriame išskirti veiksniai: neigiami - tie kurie niveliuoja tautas vienas pagrindinių globalizacijos procesas, kuris pasireiškia per gausią informacijos sklaidą bei bendros kultūros kūrimą ir teigiami – kurie kuria tautos individualumą: ornamentas, medis, daina ir kt.
- III. Darbo eigoje buvo atlikti empiriniai tyrimai: sociologiniai, kurių metu atliktos visuomenės ir ekspertų apklausos bei vietos tyrimai, kurių metu „tautinio stiliaus“ pastatams taikomas Ch. Aleksanderio paternų kalbos metodas. Iš tyrimų rezultatų galima teigti, kad Kaunas yra miestas, kurio tarpukario architektūroje labiausiai jaučiamos bei regimos „tautinio stiliaus“ idėjos.
- IV. Apibendrinus visų tyrimų rezultatus sudarytas koncepcinis modelis, kuris įkūnija architektūros santykį tarp kosmopolitinės ir tautinės kultūros, nurodyti veiksniai, kurie veikia architektūrą bei įtraukti Ch. Aleksanderio paternų kalbos paternai, kurie geriausiai apibūdina architektūrą.
- V. Tautinė raiška architektūroje geriausiai skaitoma per **ornamentą**, nors tai ir naivu. Atlikus tyrimus galima apibrezti, kad tautiškumas („tautinis stilius“) labiausiai reišksis Kauno tarpukario architektūros **ornamento** elementuose, kurie buvo tarsi **medžio** megdžiojimas ant betono, taip pat **daina**, kuri yra seniausia Liaudies meno forma ir kurios dėka žmonės susirenka bendrai veiklai.
- VI. Šiandieniniame pasaulyje tautinė raiška architektūroje išimtis. Tai parodo ne tik teoriniai tyrimai, kuriuose pateikti pavieniai bandymai, bet tai patvirtino ir sociologinės visuomenės bei ekspertų apklausos. Taip pat galime teigti, kad ekstremali ar ikoninė architektūra žymi tik vietos charakterį, bet ne tautą. Tačiau nepaisant to, yra šalių, kurios išsaugojo architektūros savitumą, pavyzdžiui Japonija, Skandinavų ar Islamo šalys.
- VII. Remiantis tyrimų rezultatais parengtas eksperimentinis projektas, kuriam parinkta funkcija – „Tautos pažinimo centras“. Pagal tyrimuose paaiškėjusius kriterijus atrinkta vieta - Laisvės al. 60, Kaunas (buvusios „Merkurijaus“ universalinės parduotuvės vieta). Pagal atliktus tyrimus pastatas įkūnija tris neatskiriamus tautinės architektūros dėmenis – ornamentą, medį, bei dainą. Taigi, atlikti tyrimai turėjo įtakos pastato estetikai: naudoti tautinės ornamentikos motyvai, neatsitiktinių apdailos medžiagų pasirinkimas. O daina pastate atsiskleidžia per funkciją, nes „Tautos pažinimo centre“ bus koncertų salė.

LITERATŪROS SĄRAŠAS IR ŠALTINIAI

1. Andriušytė Aistė 2010. Tradicijos perėmimo gairės: etninės architektūros kompozicija straipsnis, Vilniaus Gedimino technikos universitetas. p. 116 – 138.
2. Archas (n.d.). Daugiabutis gyvenamasis namas, Lietuvių g., Kaunas. [žiūrėta 2016.11.19] Prieiga per internetą: <http://archas.lt/2017/08/04/en-daugiabutis-lietuviu-g/>
3. Architectural heritage in Norway (n.d.). [žiūrėta 2016.11.15] Prieiga per internetą: <http://www.olavsrosa.no/en/redaksjonelt.aspx?id=145997>
4. Architecture is a public art 2014.Wader. Estija. [žiūrėta 2016.12.13] Prieiga per internetą: <https://www.muurileht.ee/en/architecture-is-a-public-art/>
5. Archspektras (n.d.). Vila kopose. [žiūrėta 2016.12.13] Prieiga per internetą: <http://archispektras.lt/projektai/vila-kopose/>
6. Atspindys Australija (n.d.) Galerija [žiūrėta 2016.12.13] Prieiga per internetą: <https://atspindysaustralija.wordpress.com/galerija/>
7. Barakauskaitė S. 2011. Medinio paveldo apsauga Lietuvoje: problemos ir praktika. Bakalauro darbas. Šiauliai. p. 11 [žiūrėta 2016.11.15] Prieiga per internetą: <http://www.archimede.lt/sites/default/files/puslapiai/1/barakauskaite-su-bbd-2011.pdf>
8. Bertašiūtė Rasa 2007. Lietuvos sodyba, Vilnius.
9. Bertašiūtė Rasa, Karvelytė – Balberienė Vilma, Petrulis Vaidas, Rudokas Kastytis 2015. „Lietuvos tarpukario architektūrinis materialumo: nematerialumo dermė.“
10. Biennale di Architettura 2014. [žiūrėta 2016.12.13] Prieiga per internetą: <http://hicarquitectura.com/2014/04/biennale-di-architettura-2014-fundamentals/>
11. Butkevičius Izidorius 1971. Lietuvos valstiečių gyvenvietės ir sodybos, Vilnius.
12. Christopher Alexander, Sara Ishikawa, Murray Silverstein 1977. A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction, University of California, Berkeley
13. Dobužinskis, Miroslavas 1938. Dėl lietuviško stiliaus. Naujoji Romuva, nr. 33–34, p. 641–643
14. Drėmaitė M., Petrulis V., Tutlytė J., 2012 Architektūra sovietinėje Lietuvoje, Vilniaus dailės akademijos leidykla, Vilnius, 161p.
15. Dyčmonas J. Nauja ekonomiškų namų projektų serija Nr. 1-318. In *Statyba ir architektūra*, 1958m., nr. 3.
16. Etninės kultūros globos taryba siūlo 2014-uosius paskelbti Etnografinių regionų metais 2013 iš alkas.lt [žiūrėta 2017.11.19] Prieiga per internetą: <http://alkas.lt/2013/03/22/etnines-kulturos-globos-taryba-siulo-2014-uosius-paskelbti-etnografiniu-regionu-metais/>
17. Garnienė Aušra 2016. Liūdna istorija: vietoj nugriauto „Kauko“ iškilis nuosavi namai? Iš Kaunodiena.lt [žiūrėta 2016.11.19] Prieiga per internetą:

- <http://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/liudna-istorija-vietoj-nugriauto-kauko-iskils-nuosavi-namai-731278>
18. Garnytė-Sapranavičienė I. (n.d.). Kolumbariumas Kaune iš archmap.lt lt [žiūrėta 2016.11.19] Prieiga per internetą: <http://archmap.lt/lt/objektai/kolumbariumas-kaune/>
  19. Gedinimo pilies bokštas. [žiūrėta 2017.10.10] Prieiga per internetą: <http://www.vilnius-tourism.lt/ka-pamatyti/muziejai/gedimino-pilies-bokstas/>
  20. Gimbutas Jurgis (n.d.). Lietuviškos architektūros klausimu. [žiūrėta 2016.10.21]. Prieiga per internetą http://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=111&Itemid=57
  21. Gimbutienė Marija 1994. Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene, Vilnius (SSLLM)
  22. Guggenheimo muziejaus Vilniuje konkursą laimėjo Z. Hadid. (n.d.). Iš Lietuvos architektų sąjungos. [žiūrėta 2016.10.18] Prieiga per internetą: <http://old.architektusajunga.lt/naujienos/guggenheimo-muziejaus-vilniuje-konkursa-laimejo-zhadid>
  23. Hill G. 2011. The Aesthetics of Architectural Consumption. In Sang Lee (Eds.), *Aesthetics of Sustainable Architecture*, (pp. 26-40). Rotterdam, The Netherlands: 010 Publishers.
  24. Inž. B. Ramovės rūmai 1937. Kardas, nr. 8, p. 187.
  25. Ito N. "Authenticity" inherent in cultural heritage in Asia and Japan 1995. iš Nara conference on Authenticity ir relation to the World Heritage Convention, Published by UNESCO World Heritage Centre, p. 40.
  26. Jaunieji amatininkai įrengė Valst. Prezidentui kambarį 1937. Amatininkas, balandžio 15 d., p. 99.
  27. Jokimas Antanas 1940. Apie Kauno miesto statybą, Technika ir ūkis nr.3 p. 43
  28. J. E. Lietuvos Respublikos Prezidentas rašto 1937. Technika ir ūkis, nr. 2 (19), p. 41- 42.
  29. KAA, f. 218, ap. 2, b. 3933, l. 8
  30. Kaišiadorių muziejus n.d. iš Sodas. [žiūrėta 2017.11.19] Prieiga per internetą: <http://www.kaisiadoriumuziejus.lt/enciklopedija/index.php?title=Sodas>
  31. Kalm M. 2012. *Baltic Modernism*. In *Soviet modernism 1955-1991*, Zurich: Park books, 33p.
  32. Kappeler A. 2012. *The Soviet union and Its Nations*. In *Soviet modernism 1955-1991*, Zurich: Park books, 14p.
  33. Karalius A. 2013. Tyliai stovintis://menų inkubatorius rupert vilniaus valakampiuose iš pilotas.lt [žiūrėta 2016.11.19] Prieiga per internetą: <http://pilotas.lt/2013/08/06/archyvas/2013/tyliai-stovintismenu-inkubatorius-rupert-vilniaus-valakampiuose/>
  34. Kauno architektūra 1991. Vilnius: Mokslas, p. 230, 231, 292-293
  35. Kriskadecor (n.d.). [žiūrėta 2017.11.19] Prieiga per internetą: <http://www.kriskadecor.com/en/chain>
  36. Kovalskis, J. 1939. Architektūros problema Lietuvoje. Naujoji Romuva, Nr. 6, p. 122.

37. Kuzmickas B. 2014. Tautiškumas sampratos kaita iš mokslo Lietuva [žiūrėta 2016.11.18] Prieiga per internetą: <http://mokslolietuva.lt/2014/07/tautiskumas-sampratos-kaita/>
38. KVR KPD 1993. Kauno valstybinis muzikinis teatras. [žiūrėta 2016.12.21] Prieiga per internetą: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>
39. LCVA, f. 6, ap. 1, b. 20, l. 3
40. Le Bon Gustave 2011. Minios psichologija, Vilnius. Vaga. p.199, 84
41. Lietuvos architektūra 2014. Paroda, esantis šlaite. [žiūrėta 2017.12.13] Prieiga per internetą: http://www.lietuvosarchitektura.lt/2014/index.php?lang=lt&pid=3&obj_id=113&obj_search=&order=
42. Lietuvos karininkų ramovės seniūnų tarybos ir vadybos posėdžių protokolai. 1934–1936. LCVA, f. 6, b. 11.
43. Lietuvos respublikos architektūros įstatymas 2017 m. birželio 8 d. Nr. XIII-425 Vilnius. [žiūrėta 2016.11.18] Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ea80d52054f211e7846ef01bfff9b64>
44. Lietuvos respublikos architektūros politikos kryptių aprašas 2005. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 18 d. nutarimu Nr. 554. [žiūrėta 2016.11.18] Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC1FFB5925D6>
45. LLMA R87, Ap.1, b. 97, 5p.
46. Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, Hilversum (n.d.). Archined. [žiūrėta 2016.11.13] Prieiga per internetą: <https://www.archined.nl/projecten/item/nederlands-instituut-voor-beeld-en-geluid-hilversum>
47. Nežinomas (n.d.). Lietuvių liaudies architektūra Wikipedia [žiūrėta 2016.12.10] prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Lietuvių_liaudies_architektūra (1-3 pav.)
48. Mannhardt Wilhelm 1936. Letto-Preussische Götterlehre, Riga
49. Merkurijus (prekybos centras) (n.d.). Iš Vikipedija.org [žiūrėta 2017.02.10] prieiga per internetą: [https://lt.wikipedia.org/wiki/Merkurijus_\(prekybos_centras\)](https://lt.wikipedia.org/wiki/Merkurijus_(prekybos_centras))
50. Milgreta (n.d.). 700255 Skudučiai 8 C-DUR. [žiūrėta 2017.02.10] prieiga per internetą: <https://milgreta.lt/Muzikos-instrumentai/Puciamieji/Skuduciai/700255-skuduciai-8-C-DUR>
51. Minkevičius Jonas, Baršauskas Juozas 1960. Kompoziciniai principai ir kompozicinės priemonės lietuvių liaudies architektūroje, kn.: Lietuvos TSR architektūros klausimai, [t.] I, p. 295–310.
52. Minkevičius Jonas 1960. Lietuvos kaimo senųjų medinių ūkinių trobesių architektūra, Valstybinės LTSR architektūros paminklų apsaugos inspekcijos metraštis, [t.] II, p. 81–101.
53. Miškinis, A. 1991. Lietuvos urbanistika: istorija, dabartis, ateitis. Vilnius: Mintis. 82 p.

54. Mokslo populiarinimo centro Kaune koncepcija padedant kuriama užsienio ekspertams 2017. Iš Statyba ir architektūra. [žiūrėta 2017.10.17] Prieiga per internetą: <http://sa.lt/mokslo-populiarinimo-centro-kaune-koncepcija-kuriama-padedant-uzsienio-ekspertams/>
55. Opernhaus von Sydney, Australien (n.d.). [žiūrėta 2016.11.13] Prieiga per internetą: <https://franks-travelbox.com/ozeanien/australien/opernhaus-von-sydney-australien/>
56. Paaishkėjo multifunkcinio komplekso Konstitucijos prospekte konkurso laimėtojas 2016. Iš Statybų naujienos. [žiūrėta 2016.10.16] Prieiga per internetą: <http://www.statybunaujienos.lt/naujiena/Paaiskejo-multifunkcinio-komplekso-Konstitucijos-prospekte-konkurso-laimetojas/7516>
57. Pakštalis Arvydas 2018. Administraciniai pastatai: derinanant valstybės ir savivaldybės reikalus Iš leidinio Optimizmo architektūra Kauno fenomenas, Leidykla Lapas p. 177
58. Palanga (n.d.). „Melt guest house“ Melt Ištirpk pramogų jūroje! [žiūrėta 2017.12.19] Prieiga per internetą: <http://www.palangatic.lt/apgyvendinimas/melt/>
59. Peras J. 1958. Daugiabutis gyvenamasis namas, Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, Vilnius, 6p.
60. Petkevičius Tomas (n.d.). „Kauko“ kavinė Kaune (perstatyta ir pritaikyta kavinei Felikso Vizbaro „pilaite“) iš AUTC [žiūrėta 2017.12.21] Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/579?id=579&oe=5>
61. Petrulis Vaidas (n.d.) Architekto Felikso Vizbaro namas Kaune (Neišlikęs) iš AUTC. [žiūrėta 2016.12.21] Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1771?rt=3&oe=4>
62. Petrulis Vaidas 2009. Architektūros politikos apraiškos Lietuvos tarpukario (1918–1940 m.) periodikoje: tarp reprezentacijos ir socialinio teisingumo. Urbanistika ir architektūra, 33(2), p. 130. ISSN 1392-1630
63. Petrulis Vaidas (n.d.). Buvę „Pažangos“ bendrovės rūmai, AUTC [žiūrėta 2016.12.19] Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/171>
64. Petrulis Vaidas (n.d.). Buvusio „Tulpės“ kooperatyvo namas, AUTC [žiūrėta 2016.12.19] Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1294?id=1294>
65. Petrulis Vaidas (n.d.). Fabriko "Ragutis" gyvenamasis namas, AUTC [žiūrėta 2016.12.21] Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/961?id=961>
66. Petrulis Vaidas (n.d.). Karininkų ramovė Kaune, AUTC [žiūrėta 2016.12.21] Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/881>
67. Petrulis Vaidas (n.d.). Kauno centrinis paštas, AUTC [žiūrėta 2016.12.21] Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/64>
68. Petrulis Vaidas 2005. Nacionalinio savitumo strategijos sovietmečio Lietuvos architektūroje. Urbanistika ir Architektūra. XXIX tomas, Nr. 1. 3-12 p. 5. ISSN 1392-1630

69. Petrulis Vaidas n. d. Universalinė parduotuvė „Mercurijus” (Neišlikęs) iš AUTC [žiūrėta 2017.03.21] Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/69>
70. Pinigų muziejus (n.d.) iš Tarpukario litų banknotai. 1922 – 1940 m. [žiūrėta 2016.11.19] Prieiga per internetą: <http://www.pinigumuziejus.lt/lt/pirmieji-litai-1922-1926-m/>
71. Prisikėlimo bažnyčia (n.d.). [žiūrėta 2016.10.10] Prieiga per internetą: <https://www.yit.lt/portfolio/komerciniai-pastatai>
72. Povilaitis Nerijus 2016. Vietoje gėdingo Laisvės alėjos vaiduoklio – įspūdingi planai iš delfi.lt. [žiūrėta 2017.10.10] Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/nekilnojamasturtas/vietoje-gedingo-laisves-alejos-vaiduoklio-ispudingi-planai.d?id=70395608>
73. Protėvių palikimas – sodnai (sodai) n.d. [žiūrėta 2017.10.10] Prieiga per internetą: <https://raimundasbakutis.blogspot.lt/2014/07/proteviu-palikimas-sodnai-sodai.html>
74. Rastėnienė Dalia (n.d.). Lietuvos Dainų švenčių tradicija ir simbolizmas. [žiūrėta 2016.12.14]. Prieiga per internetą <http://www.dainusvente.lt/lt/apie-dainu-svente/unesco-pripazinimas/>
75. Rinkšelis Žilvinas (n.d.). Lietuvos Teisingumo ir Seimo rūmai (dab. Kauno valstybinė filharmonija) AUTC [žiūrėta 2016.12.20] prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/983?id=983>
76. Rūkštelė, A. 1931. Lietuvių liaudies menas. Naujoji Romuva, Nr. 11, p. 265.
77. Skulptoriai nutarė netylėti: Stabdyti A.Mackevičiaus paminklo konkursą būtina 2011. Iš alkas.lt [žiūrėta 2017.03.19] Prieiga per internetą: <http://alkas.lt/2011/10/27/skulptoriai-nutare-netyleti-stabdyti-a-mackeviciaus-paminklo-konkursa-butina/>
78. „Shmutke” kolekcija „Litai” 2014 m. [žiūrėta 2016.12.19] Prieiga per internetą: <http://www.shmutke.eu/kolekcija-litai>
79. „Shmutke” kolekcija „Valdovai” 2016 m. [žiūrėta 2016.12.19] Prieiga per internetą: <http://www.shmutke.eu/valdovai>
80. Smith Anthony D. 1991. National Identity p. 11 ISBN 0-14-012565-5
81. Statkevičius J. ir Sabaliauskaitė K.: tautinis kostiumas, kaip ir šalies tapatybė, negali įstrigti laike, iš 15min. [žiūrėta 2016.12.19] Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/mada/juozas-statkevicius-ir-kristina-sabaliauskaite-tautinis-kostiumas-kaip-ir-salies-tapatybe-negali-istrigti-laike-1032-715553#>
82. Statyba ir architektūra, 1963 m. spalis, 2p.
83. „Swedbank“ būstinė Vilniuje – tarp geriausių pasaulio architektūros pavyzdžių 2010. Iš diena.lt. [žiūrėta 2016.10.10] Prieiga per internetą: <http://www.diena.lt/naujienos/miestopulsas/swedbank-bustine-vilniuje-tarp-geriausiu-pasaulio-architekturos-pavyzdziu>
84. Šalkauskis, A. 1935. Lietuvių architektūros raida. Naujoji Romuva, Nr. 10–11, p. 265.

85. Šatavičiūtė Lijana 2007. Niekada nepalikęs Lietuvos. Antano Tamošaičio veikla emigracijoje. p. 39-49.
86. Šešelgis Kazys [ir kt.] 1965. Lietuvių liaudies architektūra I dalis, (LLA I)
87. Šešelgis Kazys [ir kt.] 1968. Lietuvių liaudies architektūra II dalis, (LLA II)
88. Šešelgis Kazys 1974. Zervynų kaimas, Vilnius.
89. Šešelgis Kazys 1996a. Pietryčių Lietuvos gatviniai kaimai, Vilnius.
90. Štelbienė A. 2015. Architektūros kokybė. Etika, estetika ir tapatybė iš Architektūros kokybės kriterijai, mokslo straipsnių rinkinys. VGTU leidykla TECHNIKA, Vilnius. ISSN 2424-3884 [žiūrėta 2017.10.10] Prieiga per internetą: http://dspace.vgtu.lt/bitstream/1/1881/3/2330-M_Architekturos_kriterijai.pdf
91. Štelbienė A. (n.d.) Vila „Jūra. Smėlis. Vėjas“ iš archmap.lt [žiūrėta 2016.11.19] Prieiga per internetą: <http://archmap.lt/lt/objektai/vila-jura-smelis-vejas/>
92. Tamošaitis Antanas 1982. Lietuvių margučiai (16 pav.)
93. Tarkhanov, A. 1992. Architecture of the Stalin Era. New York: Rizzoli, p. 49
94. Technika ir ūkis 1933. nr. 5, p. 148
95. Trakų salos pilis (n.d.). [žiūrėta 2016.10.10] Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Trakų_salos_pilis
96. TSKP CK ir TSRS MT nutarimas 1955. Dėl projektavimo ir statybos nesaikingumo pašalinimo. Literatūra ir menas, lapkričio 12 d.
97. Tumėnas Vytautas 2002. Lietuvos entologija, Lietuvių tradicinių rinktinių juostų ornamentas tipologija ir semantika, Vilnius (LELTRJOTIS)
98. Užupelkis M. Norvegijos patirtis medinio paveldo apsaugos ir panaudojimo srityje; paveldo pridėtinės vertės aspektai. [žiūrėta 2016.11.17] Prieiga per internetą: <http://www.kultur.lt/?id=1270>
99. Valdovų rūmai (n.d.). [žiūrėta 2016.10.10] Prieiga per internetą: http://v1.valdovurumai.lt/Bylos/Iliustracijos/Naujienos/DSC_6724.jpg
100. Varanauskaitė Viktorija 2016. Etniškumas Lietuvos architektūroje. [žiūrėta 2016.12.12]. Prieiga per internetą http://www.litlogos.eu/L87/Logos_87_185_193_Varanauskaite.pdf
101. Veinberga I., Rudovska M. 2012. The Architectresses. In *Soviet modernism 1955-1991*, Zurich: Park books, 67p.
102. Veleška, A. 1937. Lietuvių tautos meno charakteris. Lietuvos viduramžio menas. Naujoji Romuva, Nr. 4–5, p. 103.
103. Verslo centras „1000“ (n.d.) [žiūrėta 2016.11.19] Prieiga per internetą: <http://www.1000lt.com/lt/apie-mus>

104. Vienos memorandumas 2005. tema „Pasaulio paveldas ir šiuolaikinė architektūra — istorinio urbanistinio kraštovaizdžio valdymas" [žiūrėta 2016.11.17] Prieiga per internetą: http://www.heritage.lt/t_aktai/konvencijos/vienos_memorandumas.htm
105. Vizbaras Feliksas 1933. Kauno pašto rūmai. Technika ir Ūkis nr. 5. p. 148
106. Zaha Hadid Architects (n.d.). [žiūrėta 2016.11.14] Prieiga per internetą: <http://www.zaha-hadid.com/archive>
107. Жуков, А. Ф. 1955. Архитектура всесоюзной сельскохозяйственной выставки. Москва: Государственное издательство по строительству и архитектуре.

Priedas NR. 1 Ch. Aleksanderio paternų kalbos aprašymai

Tyrimui panaudoti 27 paternai, kadangi visi pastatai vieno laikotarpio XX a. pirmos pusės, kurie apibūdina bendra stilistika, todėl dauguma pattern'ų persidengia. Atrinkti pattern'ai kurie geriausiai apibūdina pasirinktus pastatus, bus panaudoti kaip projektavimo principai eksperimentiniame projekte. Žemiau pateikti Ch. Aleksanderio paternų aprašymas.

Lentelė nr. 2. Ch. Aleksanderio paternų aprašymai.

CHRISTOPHER ALEXANDER PATTERN LANGUAGE TYRIMO METODAS
<p>2. PASTATAI (Buildings). Dabar pradėsime nuo tos kalbos dalies, kuri suteikia formą ant žemės esantiems individualiems pastatams bei pastatų grupėms trijose dimensijose. Tai yra paternai, kurie gali būti „suprojektuoti“ arba „pastatyti“ - paternai, kurie apibūdina individualius pastatus ir erdves tarp pastatų; kai pirmą kartą susiduriame su paternais, kurie yra kontroliuojami individualių arba mažų grupių, sudarytų iš individualių, galinčių sukurti visus paternus vienu metu.</p> <p><i>Sudėkite bendrą pastatų grupės išdėstymą: aukštį ir pastatų skaičių, įėjimus į sklypą, pagrindines parkingo vietas, judėjimo komplekse kryptis.</i></p>
<p>95. PASTATŲ KOMPLEKSAS (BUILDING COMPLEX)</p> <p>Problema. Pastatas negali būti žmogiškas, nebent tai yra mežesnių pastatų arba dalių kompleksas, kurio sudedamosios dalys atstovauja atskirus socialinius faktus.</p> <p>Sprendimas. Niekomet neprojektuokite masyvių monolitinių pastatų. Kai tik yra galimybė, perkelkite savo pastato programą į statinių kompleksą, kurio atskiros dalys atstovauja tam tikros situacijos socialinius faktus. Mažo tankio pastatų kompleksas gali būti sudarytas iš grupės atskirų nedidelių pastatų, sujungtų arkadomis, takais, tiltais, bendrais sodais ir/ar sienomis. Esant didesniai tankiui vienas pastatas gali būti laikomas pastatų kompleksu, jeigu svarbiausios jo dalys yra surušiotos ir atpažįstamos atskirai, nors ir priklauso tam pačiam trijų dimensijų audiniui. Net ir mažas pastatas, pavyzdžiui namas, gali būti suvokiamas kaip pastatų kompleksas - galbūt viena jo dalis yra didesnė už kitas, jis turi sparnus bei priestatus.</p>
<p>98. SFERŲ CIRKULIACIJA (CIRCULATION REALMS)</p> <p>Problema. Daugelyje modernių pastatų kompleksų yra aktuali disorientacijos problema. Žmonės nesuvokia, kur jie yra ir todėl patiria didelį stresą.</p> <p>Sprendimas. Išdėstykite didelius pastatus ir mažų pastatų grupes taip, kad tam tikras vidinis taškas būtų pasiekiamas per eilę sferų, kurių kiekviena pažymėta tam tikrais „vartais“ ir kuo toliau, tuo mažesnės jos tampa. Pasirinkite sferas taip, kad kiekviena jų galėtų būti lengvai pavadinta, tam, jog galėtumėte pranešti žmonėms, kur jiems eiti vien pasakius sferos pavadinimą.</p>
<p>99. PAGRINDINIS PASTATAS (MAIN BUILDING)</p> <p>Problema. Pastatų kompleksas be centro yra kaip žmogus be galvos.</p> <p>Sprendimas. Kiekvienai pastatų grupei numatykite, kuris iš pastatų skirtas pačiai svarbiausiai funkcijai. Tuomet suformuokite šį pastatą kaip pagrindinį, su centrine pozicija, aukštesniu stogu. Net jeigu pastatų kompleksas yra toks tankus, jog jis yra vienas pastatas, suprojektuokite vieną jo dalį aukštesnę ir labiau pastebimą už kitas, kad žmogaus akis iškart atkreiptų dėmesį į pačią svarbiausią pastato vietą.</p>
<p>102. ĮĖJIMŲ ŠEIMA (FAMILY OF ENTRANCES)</p> <p>Problema. Kai asmuo atvyksta į biurų, paslaugų, dirbtuvių ar bet kurį kitą kompleksą, yra didelė galimybė, jog jis patirs sumišimą, nebent visa statinių grupė bus išdėstyta tiesiai priešais jį ir jis galės matyti reikalingą įėjimą.</p> <p>Sprendimas. Išdėstykite įėjimus taip, kad suformuotumėte šeimą. Tai reiškia: Jie suformuoja grupę, yra matomi visumoje ir kiekvienas yra matomas iš bet kurio kito;   Jie visi yra dalinai panašūs, pavyzdžiui, visi yra verandos, vartai arba panašiai pažymėti įėjimai.</p> <p><i>Nustatykite individualių pastatų vietą sklype, komplekso viduje, vieną po kito, remiantis esama sklypo gamtine padėtimi, medžiais, saulės kryptimi: tai yra vienas svarbiausių momentų kalboje.</i></p>
<p>104. SKLYPO ATKŪRIMAS (SITE REPAIR)</p> <p>Problema. Statiniai visuomet turi būti statomi blogiausios, o ne geriausios būklės sklypo vietoje.</p> <p>Sprendimas. Niekomet neprojektuokite pastatų pačiose gražiausiose vietose. Tiesa sakant, darykite atvirkščiai. Laikykite sklypą ir jame esančius pastatus kaip vientisą gyvą ekosistemą. Palikite tas teritorijas, kurios yra pačios</p>

brangiausias, gražiausias, patogiausias ir sveikiausias tokias, kokios jos yra, o naujas struktūras projektuokite tose sklypo dalyse, kurios šiuo metu yra mažiausiai patrauklios.
<p>105. Į PIETUS ATSUKTA LAUKO ERDVĖ (SOUTH FACING OUTDOORS)</p> <p>Problema. Žmonės dažniausiai naudojami atviromis erdvėmis, jeigu jos yra saulėtos, o ne tamsios, visose (išskyrus dykumų) klimato zonos.</p> <p>Sprendimas. Visuomet projektuokite pastatus šiaurinėje pusėje nuo šalia esančios atviros lauko erdvės, kurią numatykite pietinėje sklypo dalyje. Niekuomet nepalikite didelio, šešėlyje esančio ploto tarp pastato ir saulėtos lauko erdvės.</p>
<p>106. POZITYVI LAUKO ERDVĖ (POSITIVE OUTDOOR SPACE)</p> <p>Problema. Lauko erdvės, kurios yra tiesiog nereikšmingi „likučiai“ tarp pastatų, nebus naudojamos.</p> <p>Sprendimas. Padarykite visas erdves, esančias aplink ar tarp jūsų pastatų, teigiamomis. Kiekvienai jų suteikite tam tikrą uždarumą, apsupkite jas pastatų sparnais, medžiais, gyvatvorėmis, tvoromis, arkadomis arba takais, kol jos taps erdve, turinčia pozityvią kokybę ir neatsiveriančia į visas puses.</p>
<p>107. ŠVIESOS SPARNAI (WINGS OF LIGHT)</p> <p>Problema. Modernūs pastatai dažniausiai suformuoti visai nesirūpinant natūralia šviesa, todėl yra visiškai priklausomi nuo dirbtinio apšvietimo. Tačiau tokie pastatai, kuriuose nėra pakankamai natūralaus apšvietimo, nėra pritaikyti praleisti ilgesnį laiką.</p> <p>Sprendimas. Sudėliokite kiekvieną statinį taip, kad jis lūžtų į atskirus sparnus, pritaikytus skirtingoms natūralioms socialinėms grupėms, būnančioms tame pastate. Kiekvienas toks sparnas turi būti kaip galima ilgesnis ir kaip galima siauresnis - neprojektuokite platesnių, nei 7,5m pločio.</p>
<p>109. ILGAS SIAURAS PASTATAS (LONG THIN HOUSE)</p> <p>Problema. Pastato forma turi didelį efektą pastato privatumo lygiui ir perpildymo galimybei, o tai sąlygoja jame esančių žmonių komfortą ir gerovę.</p> <p>Sprendimas. Mažuose pastatuose nesugrupuokite visų kambarių aplink vienas kitą, o vietoj to, išstokite juos vieną po kito taip, kad atstumai tarp kambarių būtų kaip galima didesni. Tai galima daryti horizontaliai (taip pastato planas tampa ilgas, siauras stačiakampis) arba vertikaliai (taip pastatas tampa aukštu, siauru bokštu). Kiekvienu atveju, pastatas gali būti stebėtinai siauras (2,5 m, 3m, 3,5m) ir vis tiek tinkamai funkcionuoti.</p> <p><i>Pastato sparnuose išdėstykite įėjimus, sodus, vidinius kiemus, stogus ir terasas: formuokite tiek pastato tūrį, tiek ir erdvės tarp pastatų tūrį tuo pat metu - prisimenant, jog vidinė erdvė ir išorinė erdvė, jin ir jang, visuomet savo formą įgauti turi kartu.</i></p>
<p>110. PAGRINDINIS ĮĖJIMAS (MAIN ENTRANCE)</p> <p>Problema. Pagrindinio įėjimo (arba įėjimų) tinkama vieta nustatymas tikriausiai yra svarbiausias žingsnis vystant pastato planą.</p> <p>Sprendimas. Numatykite pagrindinį įėjimą į pastatą tokioje vietoje, kuri matoma iš visų pagrindinių gatvių, esančių šalia pastato, taip pat suteikite jam ryškia, pastebimą formą, išsiskiriančią iš pastato fasado.</p>
<p>112. ĮĖJIMO PERĖJIMAS (ENTRANCE TRANSITION)</p> <p>Problema. Pastatai, o ypač namai, turintys grakštų perėjimą iš gatvės į pastato vidų, yra ramesni nei tie, kurie atsiveria tiesiai į gatvę.</p> <p>Sprendimas. Sukurkite pereinamą erdvę tarp gatvės ir pagrindinių durų. Pažymėkite pagrindinį taką, einantį nuo gatvės iki pagrindinių durų, pasikeičiančia šviesa, garsu, kryptimi, paviršiumi, aukščiu, galbūt įrenkite tam tikrus vartus, sukuriančius uždarumą.</p> <p><i>Kai didžiosios pastatų dalys ir išorės erdvės įgauna savo pradines formas, tuomet yra tinkamas laikas skirti daugiau dėmesio takams ir aikštėms tarp pastatų.</i></p>
<p>119. ARKADOS (ARCADES)</p> <p>Problema. Arkados - tai uždengti praėjimai pastato kraštuose, kurie yra dalinai viduje, dalinai išorėje. Arkados atlieka svarbų vaidmenį žmonių sąveikoje su pastatu.</p> <p>Sprendimas. Numatykite arkadas vietose, kur takai eina šalia pastato krašto, o ypač sujungiant pastatus tarpusavyje tam, kad žmogus galėtų keliauti iš vienos vietos į vietą po stogu.</p>
<p>122. PASTATŲ PRIEKIAI (BUILDING FRONTS)</p> <p>Problema. Pastatų atitraukimas toliau nuo gatvės, atsiradęs apsaugoti žmonių gerovę suteikiant kiekvienam pastatui daugiau šviesos ir oro, prisidėjo prie gatvės, kaip socialinės erdvės, sugriovimo.</p> <p>Sprendimas. Niekuomet neatitraukite pastatų nuo takų ar gatvių. Atitraukimai nesukuria nieko vertingo, tačiau beveik visuomet sugriauna atviros erdvės tarp pastatų vertę. Projektuokite prie pat takų ir leiskite pastatų priekiniams fasadams įgauti šiek tiek skirtingų kampų, kad jie prisidėtų prie gatvės formavimo.</p> <p><i>Dabar, kai suplanuoti takai, grįžtame prie pastatų: skirtinguose bet kurio pastato sparnuose sukurkite esminių erdvių sekas ir nuspręskite kaip judėjimas pastate sujungs šias erdves.</i></p>
<p>127. INTYMUO GRADIENTAS (INTIMACY GRADIENT)</p> <p>Problema. Nebent erdvės pastate yra išdėstytos pagal jų privatumo lygį, svetimų žmonių, draugų, svečių, klientų, šeimos narių vizitai visuomet bus neįdomūs.</p> <p>Sprendimas. Išdėliokite pastato erdves seka, prasidedančia nuo labiausiai viešų bendrųjų erdvių, kurios veda į šiek tiek labiau privačias, o galiausiai į pačias privačiausias erdves.</p>
<p>130. ĮĖJIMO PATALPA (ENTRANCE ROOM)</p>

<p>Problema. Atvykstant į pastatą ar iš jo išvykstant, reikalinga pereinamoji patalpa tiek pastato viduje, tiek išorėje. Tai yra įėjimo patalpa.</p> <p>Sprendimas. Šalia pagrindinio įėjimo į pastatą suprojektuokite šviesos pripildytą patalpą, žyminčią įėjimą ir kertančią ribą tarp vidaus ir išorės bei apimančią tiek vidinę, tiek lauko erdvę. Išorinė erdvė gali būti lyg senamadiška veranda, o vidinė - kaip holas arba laukiamasis.</p>
<p>131. JUDĖJIMAS PER PATALPAS (THE FLOW THROUGH ROOMS)</p> <p>Problema. Judėjimas tarp patalpų yra nemažiau svarbus, nei pačios patalpos, o judėjimo kryptys socialiniams sąveikoms patalpose yra tiek pat svarbios, kiek ir patalpų interjerai.</p> <p>Sprendimas. Kaip įmanoma ilgiau ir toliau venkite koridorių ir pasažų. Vietoje jų judėjimui ir susibūrimams naudokite viešąsias ir bendrąsias patalpas. Kad tai būtų įmanoma, įrengite viešąsias patalpas taip, jog šios suformuotų grandinę arba kilpą ir suteiktų galimybę pereiti iš vienos patalpos į kitą, o privačios patalpos atsivertę tiesiai į viešąsias. Visais atvejais, suteikite šiai judėjimo cirkuliacijai tarp patalpų didelio dosnumo įspūdį, pereinant per plačias ir erdves patalpas name, su vaizdais į židinius ar didelius langus.</p>
<p>132. TRUMPI PASAŽAI (SHORT PASSAGES)</p> <p>Problema. „...ilgi sterilūs koridoriai sukuria sceną viskam, kas negerai su moderniaja architektūra.”</p> <p>Sprendimas. Numatykite pasažus trumpus. Suprojektuokite juos kaip įmanoma panašesnius į kambarius, su kilimais arba medinėmis grindimis, baldais, knygų lentynomis, gražiais langais. Suteikite jiems įdomią formą ir visuomet numatykite pakankamai šviesos - geriausi koridoriai ir pasažai yra tokie, kuriuose įrengti langai, einantys per visą jų ilgį.</p>
<p>133. LAIPTAI KAIP SCENA (STAIRCASE AS A STAGE)</p> <p>Problema. Laiptai nėra tiesiog būdas patekti iš vieno aukšto į kitą. Laiptai patys yra erdvė, tūris, pastato dalis. Ir jeigu ši erdvė nebus pritaikyta gyvenimui, laiptai taps negyva erdve ir dirbs atskiriant pastatą ir išardant jame esančius ryšius.</p> <p>Sprendimas. Suprojektuokite pagrindinius laiptus esminėje vietoje, centre ir gerai matomus. Elkitės su laiptais lyg su kambariu. Sudėliokite juos taip, lyg laiptai ir patalpa yra viena, įrengiant laiptus palei vieną ar dvi patalpų sienas. Laiptų apačioje įrengkite langus, laiptus praplatinkite taip, kad žmonės, besileidžiantys laiptais, taptų patalpoje vykstančio veiksmo dalimi dar būdami ant laiptų, o žmonės apačioje naudotų laiptus prisėdimui.</p> <p><i>Kiekvienoje pagrindinėje sparnų ir jų vidinių erdvių ir judėjimo grandyse nustatykite svarbiausias erdves ir patalpas. Pirmiausia gyvenamajam namui.</i></p>
<p>145. DAIKTŲ SAUGOJIMAS (BULK STORAGE)</p> <p>Problema. Namuose ir darbo vietose visuomet yra poreikis daiktų saugojimo patalpoms, susidėti lagaminus, senus baldus, bylas, dėžes - visus tuos daiktus, kurių neprisirošame išmesti, tačiau kasdien taip pat nenaudojame.</p> <p>Sprendimas. Nepalikite daiktų saugojimo patalpų pabaigai ir nepamirškite apie jas. Įskaičiuokite daiktų saugojimo patalpos plotą į pastatą: šios patalpos plotas turėtų būti apie 15-20% viso pastato ploto - ne mažiau. Numatykite šią patalpą kur nors, kur ji kainuotų mažiau, nei kitos patalpos, kadangi jai nereikia apdailos.</p> <p><i>Tuomet tą patį padarykite biurams, dirbtuvėms ir visuomeniniams pastatams.</i></p>
<p>149. VESTIBIULIS PASITINKA JUS (RECEPTION WELCOMES YOU)</p> <p>Problema. Ar esate kada nors atėję į viešąjį pastatą ir vestibulyje pasitikti lyg esante siuntinys?</p> <p>Sprendimas. Vestibulyje įrengkite maloniai pasitinkančių daiktų, tokių kaip minkštų kėdžių, židinį, užkandžių ir kavos. Pastatykite priimamojo stalą taip, kad jis neatsidurtų tarp vestibulio ir priimančio personalo, o pastatykite į viename šone kampu, kad atėjus lankytojui jis galėtų būti pasitiktas ir apkviestas prisėsti.</p>
<p>150. VIETA LAUKTI (A PLACE TO WAIT)</p> <p>Problema. Laukimo veiksmas turi jam būdingų konfliktų.</p> <p>Sprendimas. Vietose, kuriose žmonės ateina laukti (autobuso, susitikimo, lėktuvo), sukurkite situaciją, kuri padarytų laukimą malonų. Į laukimo procesą įtraukite kitų veiklų - laikraščių, kavos, stalo žaidimų, bet ko, kas žmones paverstų ne tik laukiančiais. Tačiau taip pat numatykite ir tokių vietų, kuriose žmonės galėtų laukti ramumoj, susikaupe, netrukdomi.</p> <p><i>Kruopščiai nustatykite patalpų bei erdvių formą ir dydį, kad jos taptų tikslios ir pastatomos.</i></p>
<p>190. LUBŲ AUKŠČIO ĮVAIROVĖ (CEILING HEIGHT VARIETY)</p> <p>Problema. Pastate, kuriame visos lubos yra vienodame aukštyje, žmonės beveik niekuomet nepajėgs jaustis komfortabiliai.</p> <p>Sprendimas. Varijuokite lubų aukščiais pastate, ypač tarp patalpų, atsiveriančių viena kitai taip, kad jaustųsi sąlyginis skirtingų patalpų intymumas. Numatykite aukštas lubas viešosiose patalpose arba skirtose dideliems susibūrimams ir žemas tose, kuriose vienu metu būna nuo 1 iki 2 žmonių.</p>
<p>193. PUSIAU ATVIRA SIENA (HALF-OPEN WALL)</p> <p>Problema. Patalpos, kurios yra per daug uždarnos, neleidžia natūralių procesų tekmės iš vienos patalpos į kitą, o patalpos, kurios yra per daug atviros, nesukurs diferenciacijos, reikalingos socialiniam gyvenimui.</p> <p>Sprendimas. Pritaikykite sienas, ertmes ir langus kiekvienoje vidinėje patalpoje, kol pasieksite reikalingą balansą tarp atviros, tekančios erdvės ir uždarnos, kapsulę primenančios erdvės. Negalvokite, kad kiekviena erdvė savaime yra patalpa arba kad kiekviena erdvė turi jungtis tarpusavyje. Teisingas balansas visuomet yra tarp šių kraštutinių: nei vienas kambarys neturi būti visiškai uždaras ir nei viena erdvė neturi būti visiškai sujungta su kita. Naudokite kolonas, pusiau atviras sienas, verandas, vidinius langus, slankiojančias duris, žemas palanges, prancūziškas duris, sėdimas sienas ir kitas priemones tinkamam balansui pasiekti.</p>

194. VIDINIAI LANGAI (INTERIOR WINDOWS)

Problema. Langai dažniausiai yra naudojami sukurti ryšį tarp vidaus erdvės ir lauko. Tačiau yra daugybė atvejų, kai vidinei erdvei reikalingas langas ryšiui su kita vidine erdve.

Sprendimas. Įstatykite įstiklintus neatsidarąčius langus tarp kambarių, kuriuose trūksta gyvybės ir natūralios šviesos.

3. KONSTRUKCIJOS (CONSTRUCTION). Paskutinė kalbos dalis nurodo, kaip sukurti pastatomą pastatą tiesiai iš šios bendrinės erdvių schemos bei detalai nurodo, kaip jį pastatyti.

Prieš rengiant konstrukcines detales, sukurkite struktūros filosofiją, kuri leistų struktūrai augti tiesiai iš planų bei jūsų pastatų koncepcijos.

205. STRUKTŪRA SEKA SOCIALINES ERDVES (STRUCTURE FOLLOWS SOCIAL SPACES)

Problema. Nei vienas pastatas jame esantiems žmonėms neatrodo teisingas, nebent jo fizinės erdvės (apribotos kolonomis, sienomis ir lubomis) sutampa su socialinėmis erdvėmis (apribotomis veiklomis ir žmonių grupėmis).

Sprendimas. Pirmas konstrukcijų principas: niekuomet neleiskite inžinieriui diktuoti pastato formos. Išdėliokite laikančiąsias pastato konstrukcijas - kolonas, sienas ir grindis - pagal pastato socialines erdves; niekada nekoreguokite socialinių erdvių dėl patogesnės pastato inžinerinės struktūros.

Pabaikite pastatus ornamentais, šviesomis, spalvomis ir kitais jūsų dizaino sprendimais.

249. ORNAMENTAS (ORNAMENT)

Problema. Visi žmonės turi instinktą dekoruoti savo aplinką.

Sprendimas. Paieškokite aplink pastatą ir suraskite tas kraštines ir perėjimus, kurie reikalauja paryškavimo ar daugiau energijos. Kampai, vietos, kuriose susijungia skirtingos medžiagos, durų rėmai, langai, pagrindiniai įėjimai, vietos, kuriose viena siena susijungia su kita, sodo vartai, tvora - tai natūralios vietos, kurios prašosi ornamento.

Suraskite paprastą temą ir pritaikykite jos elementus dar ir dar kartą palei kraštus ar ribas, kurias nusprendėte pažymėti.

Priverskite ornamentą veikti lyg siūlei, einančiai palei kraštus ar ribas, ir sujungiančiai dvi puses į vieną.

250. ŠILTOS SPALVOS (WARM COLORS)

Problema. Žali ir pilki ligoninių ir ofisų koridorių atspalviai yra depresyvūs ir šalti. Natūralus medis, saulės šviesa, ryškios spalvos yra šiltos. Kai kuriais atvejais, kambario spalvų šiltumas turi didelę įtaką tarp komforto ir diskomforto.

Sprendimas. Pasirinkite tokias paviršių spalvas, kurios, kartu su natūralia saulės šviesa, atspindėta šviesa ir dirbtiniu apšvietimu sukuria šiltą spalvą kambaryje.

Priedas NR. 2. Sociologinė visuomeninės apklausos anketa

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS STATYBOS IR ARCHITEKTŪROS FAKULTETAS ARCHITEKTŪROS IR URBANISTIKOS KATEDRA

Tiriamasis projektas 2 (M000M018)

Magistro darbas

VISUOMENINĖ APKLAUSA

Tema: Tautiškumo paieškos Lietuvos architektūroje

Laba diena, esu Karolina Jakimavičiūtė, Kauno Technologijos Universiteto architektūros magistrantūros studentė. Rašau magistrinį darbą tema „Tautiškumo paieškos Lietuvos architektūroje“. Šio tyrimo metu siekiama išsiaiškinti tautinės architektūros svarbą. Gauta informacija bus panaudota kuriant tautinio pastato koncepcinį modelį.

Ši anketa garantuoja Jūsų anonimiškumą, todėl prašau būti Jūsų nuoširdžiais. Jūsų atsakymai man labai svarbūs.

Dėkoju už laiką.

APIE RESPONDENTĄ (*Atsakymus pažymėkite „x“ ženklų*):

1. Lytis:

- Moteris
- Vyras

2. Jūsų amžius:

- <18 m.
- 19 – 25 m.
- 26 – 40 m.
- 41 – 60 m.
- > 60 m.

TAUTIŠKUMAS (*Atsakymus pažymėkite „x“ ženklų*):

3. Mokslo Lietuva straipsnyje „Tautiškumo sampratos kaita“ pateikiamos dvi sampratos. Kuri samprata Jums artimiausia?

- Modernioji - tapatumas su etnine kultūra bei tradicijomis;
- Postmodernistinė - žmogus tai pasaulio pilietis.

4. Kaip manote, ar šių dienų globaliame pasaulyje tautiškumo problema apskritai dar tebėra aktuali?

- Taip
- Galbūt
- Ne
- Nežinau

ŠVIETIMAS IR TAUTIŠKUMAS (*Atsakymus pažymėkite „x“ ženklų*):

5. Jaunas žmogus ir tautiškumo paieškos jo aplinkoje. Ar švietimas pakankamai tam skiria dėmesio?

- Taip
- Galbūt
- Ne
- Nežinau

6. Ar reikia švietimui skatinti tautiškumą rengiant būsimus specialistus?

- Taip
- Galbūt
- Ne
- Nežinau

TAUTINIAI ŽENKLAI / SIMBOLIAI ARCHITEKTŪROJE

(Atsakymus pažymėkite „x“ ženklu):

7. Tautiškumas šiuolaikinėje pasaulio architektūroje. Tendencija ar išimtis?

- Tendencija
- Išimtis
- Nežinau
- Kita (parašyti)

8. Ar kosmopolitiniame pasaulyje vis dar aktuali tautinė architektūra?

- Taip
- Galbūt
- Ne
- Nežinau

9. Tautiškumas Lietuvos architektūroje. Tendencija ar išimtis?

- Tendencija
- Išimtis
- Nežinau
- Kita (parašyti)

10. Kuris Lietuvos miestas / gyvenvietė Jums „tautiškiausia“?

- Vilnius
- Kaunas
- Klaipėda
- Rumšiškės
- Kuršių Nerija
- Nežinau
- Kita (parašyti)

11. Kuri iš nurodytų iliustracijų labiausiai atspindi Lietuvos tautinę architektūrą?

- 1. XVIII–XIX a. sąvartos troba (*Erlėnai, Kretingos rajonas*)
- 2. 1930 – 1932 m. Kauno centrinio pašto rūmai (*Laisvės al. 102, Kaunas, arch. Feliksas Vizbaras*)
- 3. 2008 m. pastatytas verslo centras „1000“ (*Taikos ir Pramonės prospektų sankirtoje Kaune, arch. Rimas Adomaitis*)

12. Lietuvos liaudies ir buities muziejus Rumšiškėse – architektūra ar statybos tradicija?

- Architektūra
- Statybos tradicija
- Architektūra ir Statybos tradicija
- Nežinau
- Kita (parašyti)

13. Tautiškumas Lietuvos architektūroje. Kur labiausiai reiškiasi?

- Planiniuose - erdviniuose sprendimuose
- Formoje
- Vietoje
- Medžiagiškume
- Ornamentuose
- Interjere
- Eksterjere
- Nežinau
- Kita (parašyti)

14. Tautiškumo paieškos šiuolaikiniame Lietuvos mieste ir kaime. Kur galima to rasti daugiau?

- Mieste
- Kaime
- Nežinau

15. Ar pastebite tautiškumo ženklų / simbolių šiuolaikinėje Lietuvos architektūroje, urbanistiniame peizaže?

- Taip
- Galbūt
- Ne
- Nežinau

16. Ar tautiškumą galima / įmanoma perteikti inovatyviomis priemonėmis?

- Taip
- Galbūt
- Ne
- Nežinau

17. Ar Lietuvos architektų darbuose pastebite tautiškumo ženklų?

- Taip
- Galbūt
- Ne
- Nežinau

18. Architektūra apima daugelį kūrybos procesų, drauge ji reprezentuoja šalį, miestą, vietą, ji tampa svarbi ne tik kūrėjui, bet ir vartotojui. Tačiau šiandien Lietuvos architektūrinius konkursus, paradoksalu, bet laimi užsienio architektai (1. 2009 metais įvykęs tarptautinis architektūrinis Guggenheimo-Ermitažo konkursas Vilniuje, kurį laimėjo Z. Hadid; 2. 2016 metais įvykęs multifunkcinio komplekso k18B Konstitucijos prospekte Vilniuje tarptautinį architektūrinį konkursą laimėjo - Daniel Libeskind studija „Studio Libeskind“. 3. 2016 metais įvykęs Mokslo salos konkursas, kurį laimėjo architektas Fernando Jerez, SMAR architektūros studija). Ar netapsime vienodi?

- Taip
- Galbūt
- Ne
- Nežinau

19. Architektūros kokybė. Etika, estetika ir tapatybė. Anot architekto W. J. Neutelingsas, šiandien ornamentas gali padėti kurti tapatybę – tiek naują, tiek nutiesiant tiltą į istoriją. Kuris Jums artimiausias?

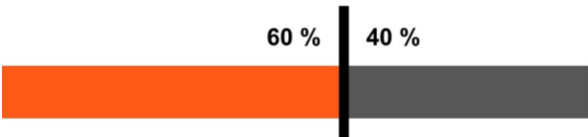
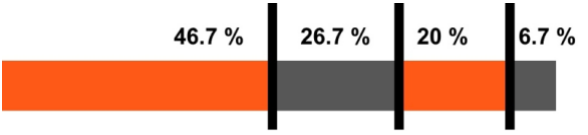
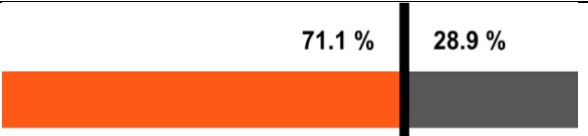
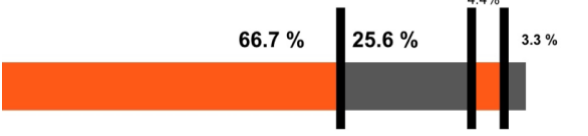
- 1. Estetika gali stiprinti istorinę tapatybę (pavyzdžiui, Antverpeno miesto muziejaus (archit. Neutelings Riedijk Architecten) fasadus puošia iš metalo išlietos plaštakos, „atkeliavusios“ iš miesto herbo, archit. Neutelings Riedijk Architecten)
- 2. Estetika gali talkinti kuriant naujų laikų tapatybę – pritaikant šalies mokslo pasiekimus (pavyzdžiui, Nyderlandų garso ir vaizdo instituto (archit. Neutelings Riedijk Architecten) pastato)

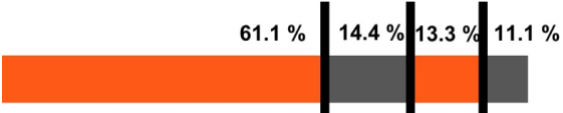
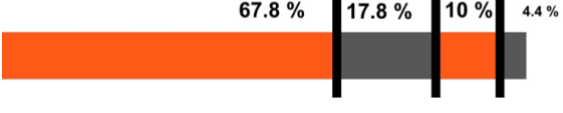
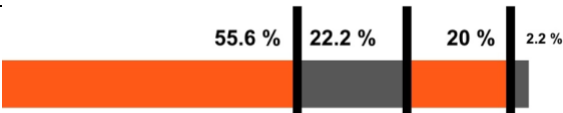
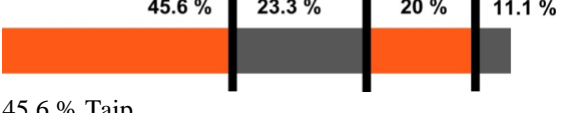
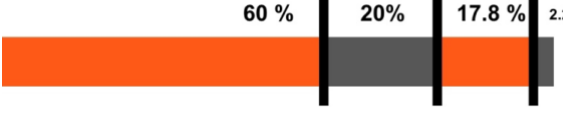
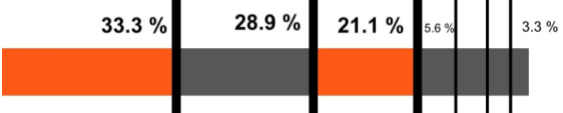
fasadai apdailinti stiklo plokštėmis, kurioms pagaminti taikyta sudėtinga, hologramai artima technologija – plokštėse tai išryškėja, tai pranyksta minios vaizdai)

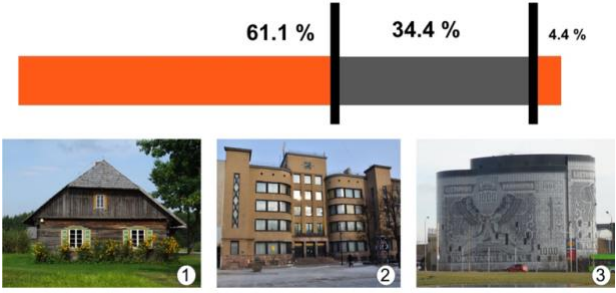
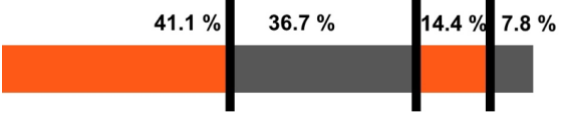
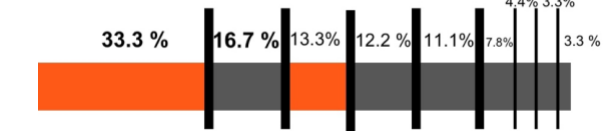
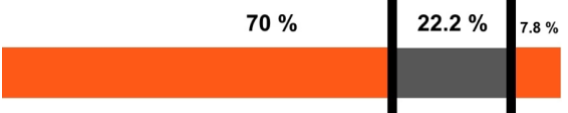
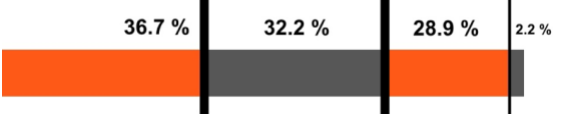
- 3. Ikoninės architektūros kūrimas kaip naujo vietoženklis / vietos tapatybės.** (pavyzdžiui, Sidnėjaus Opera (archit. Jørnas Utzonas))
- 20. Ar „ekstremali“ / ikoninė** (pavyzdžiui, Sidnėjaus Opera (archit. Jørnas Utzonas), Lloyd pastatas Londone (archit. Richardas Rogersas), Eifelio bokštas (archit. Stephen Sauvestre);) **architektūra gali tapti tautos simboliu?**
- Taip
  - Galbūt
  - Ne
  - Nežinau
- 21. Ar Lietuvoje turime ikoninę architektūrą ?**
- Taip
  - Galbūt
  - Ne
  - Nežinau
- 22. Kuris Lietuvoje esantis pastatas Jums asocijuojasi su Lietuva šiandien?** (Ivardinkite)
- 23. Ar Lietuvai reikia ikoninių pastatų?**
- Taip
  - Galbūt
  - Ne
  - Nežinau
- 24. Žvelgiant į ateities perspektyvą, didesnė tikimybė, kad tautiškumas vis labiau blės, o gal atvirkščiai, vėl įgaus svarbą / svorį?**
- Blės
  - Įgaus svarbą / svorį
  - Nežinau
  - Kita (parašyti)
- 25. Kaip sakė Gustave le Bon “Tauta sekdamas idealą iš barbarybės pereina į civilizaciją, o idealui išblėsus nusensta ir miršta - tai tautos gyvenimo ciklas”. Taigi, jeigu tautiškumo simbolių neliks mene / architektūroje, ar šis ciklas nepasibaigs anksčiau nei derėtų?**
- Taip
  - Galbūt
  - Ne
  - Nežinau

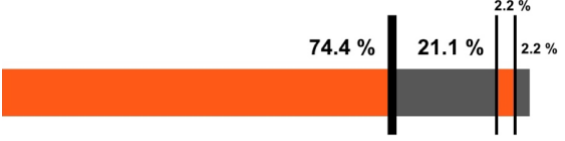
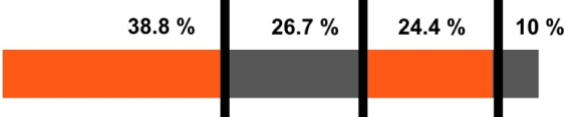
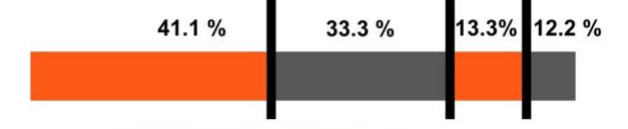

Priedas NR. 3. Sociologinės visuomeninės apklausos rezultatai

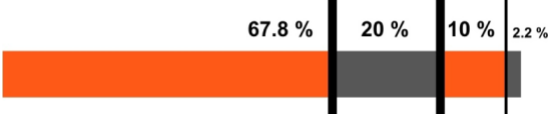
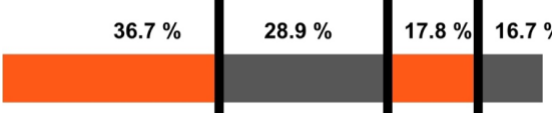
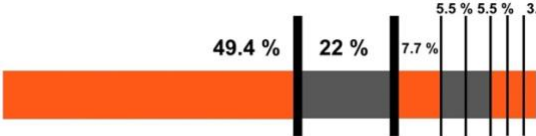

Lentelė nr. 3. Visuomeninės apklausos rezultatai, kurioje dalyvavo 97 respondentai.

TAUTIŠKUMO PAIEŠKOS LIETUVOS ARCHITEKTŪROJE VISUOMENINĖS APKLAUSOS REZULTATAI	
KLAUSIMAI	ATSAKYMAI / APIBENDRINIMAS
APIE RESPONDENTĄ:	
1. Lytis: ☐ Moteris ☐ Vyras	 <p style="text-align: center;">60 % 40 %</p> <p>60 % Moterys 40 % Vyras</p> <p>Išvada: apklausoje dalyvavo daugiau moterų nei vyrų.</p>
2. Jūsų amžius: ☐ <18 m. ☐ 19 – 25 m. ☐ 26 – 40 m. ☐ 41 – 60 m. ☐ > 60 m.	 <p style="text-align: center;">46.7 % 26.7 % 20 % 6.7 %</p> <p>0 % <18 m. 46.7 % 19 – 25 m. 26.7 % 26 – 40 m. 20 % 41 – 60 m. 6.7 % > 60 m.</p> <p>Išvada: daugiausiai respondent buvo 19-25 amžiaus grupės.</p>
TAUTIŠKUMAS	
3. Mokslo Lietuva straipsnyje „Tautiškumo sampratos kaita” pateikiamos dvi sampratos. Kuri samprata Jums artimiausia? ☐ Modernioji - tapatumas su etnine kultūra bei tradicijomis; ☐ Postmodernistinė - žmogus tai pasaulio pilietis.	 <p style="text-align: center;">71.1 % 28.9 %</p> <p>71.1 % Modernioji - tapatumas su etnine kultūra bei tradicijomis; 28.9 % Postmodernistinė - žmogus tai pasaulio pilietis.</p> <p>Išvada: Dauguma respondentų save patatina su moderniaja kultūra.</p>
4. Kaip manote, ar šių dienų globaliame pasaulyje tautiškumo problema apskritai dar tebėra aktuali? ☐ Taip ☐ Galbūt ☐ Ne ☐ Nežinau	 <p style="text-align: center;">66.7 % 25.6 % 4.4 % 3.3 %</p> <p>66.7 % Taip 25.6 % Galbūt 4.4 % Ne 3.3 % Nežinau</p> <p>Išvada: Dauguma dalyvavusių respondentų tautiškumo problema aktuali.</p>

TAUTIŠKUMAS IR ŠVIETIMAS	
<p>5. Jaunas žmogus ir tautiškumo paieškos jo aplinkoje. Ar švietimas pakankamai tam skiria dėmesio?</p> <p>☐ Taip ☐ Galbūt ☐ Ne ☐ Nežinau</p>	 <p>61.1 % 14.4 % 13.3 % 11.1 %</p> <p>11.1 % Taip 14.4 % Galbūt 61.1 % Ne 13.3 % Nežinau</p> <p>Išvada: Dauguma apklausoje dalyvavusių respondent mano, kad švietimas nepakankamai skiria tam dėmesio.</p>
<p>6. Ar reikia švietimui skatinti tautiškumą rengiant būsimus specialistus?</p> <p>☐ Taip ☐ Galbūt ☐ Ne ☐ Nežinau</p>	 <p>67.8 % 17.8 % 10 % 4.4 %</p> <p>67.8 % Taip 17.8 % Galbūt 10 % Ne 4.4 % Nežinau</p>
TAUTINIAI ŽENKLAI / SIMBOLIAI ARCHITEKTŪROJE	
<p>7. Tautiškumas šiuolaikinėje pasaulio architektūroje. Tendencija ar išimtis?</p> <p>☐ Tendencija ☐ Išimtis ☐ Nežinau ☐ Kita (<i>parašyti</i>)</p>	 <p>55.6 % 22.2 % 20 % 2.2 %</p> <p>20 % Tendencija 55.6 % Išimtis 22.2 % Nežinau 2.2 % Kita</p>
<p>8. Ar kosmopolitiniame pasaulyje vis dar aktuali tautinė architektūra?</p> <p>☐ Taip ☐ Galbūt ☐ Ne ☐ Nežinau</p>	 <p>45.6 % 23.3 % 20 % 11.1 %</p> <p>45.6 % Taip 23.3 % Galbūt 20 % Ne 11.1 % Nežinau</p>
<p>9. Tautiškumas Lietuvos architektūroje. Tendencija ar išimtis?</p> <p>☐ Tendencija ☐ Išimtis ☐ Nežinau ☐ Kita (<i>parašyti</i>)</p>	 <p>60 % 20 % 17.8 % 2.2 %</p> <p>20 % Tendencija 60 % Išimtis 17.8 % Nežinau 2.2 % Kita</p>
<p>10. Kuris Lietuvos miestas / gyvenvietė Jums „tautiškiausia“?</p> <p>☐ Vilnius ☐ Kaunas ☐ Klaipėda ☐ Rumšiškės ☐ Kuršių Nerija ☐ Nežinau</p>	 <p>33.3 % 28.9 % 21.1 % 5.6 % 4.4 % 3.3 % 3.3 %</p> <p>4.4 % Vilnius 33.3 % Kaunas 3.3 % Klaipėda 28.9 % Rumšiškės 21.1 % Kuršių Nerija</p>

☐ Kita (<i>parašyti</i>)	5.6 % Nežinau 3.3 % Kita
11. Kuri iš nurodytų iliustracijų labiausiai atspindi Lietuvos tautinė architektūra? <ul style="list-style-type: none"> ☐ 1. XVIII–XIX a. sąvartos troba (<i>Erlėnai, Kretingos rajonas</i>) ☐ 2. 1930 – 1932 m. Kauno centrinio pašto rūmai (<i>Laisvės al. 102, Kaunas, arch. Feliksas Vizbaras</i>) ☐ 3. 2008 m. pastatytas verslo centras „1000“ (<i>Taikos ir Pramonės prospektų sankirtoje Kaune, arch. Rimas Adomaitis</i>) 	 <p>61.1 % 1. XVIII–XIX a. sąvartos troba (<i>Erlėnai, Kretingos rajonas</i>) 34.4 % 2. 1930 – 1932 m. Kauno centrinio pašto rūmai (<i>Laisvės al. 102, Kaunas, arch. Feliksas Vizbaras</i>) 4.4 % 3. 2008 m. pastatytas verslo centras „1000“ (<i>Taikos ir Pramonės prospektų sankirtoje Kaune, arch. Rimas Adomaitis</i>)</p>
12. Lietuvos liaudies ir buities muziejus Rumšiškėse – architektūra ar statybos tradicija? <ul style="list-style-type: none"> ☐ Architektūra ☐ Statybos tradicija ☐ Architektūra ir Statybos tradicija ☐ Nežinau ☐ Kita (<i>parašyti</i>) 	 <p>7.8 % Architektūra 41.1 % Statybos tradicija 36.7 % Architektūra ir Statybos tradicija 14.4 % Nežinau 0 % Kita</p>
13. Tautiškumas Lietuvos architektūroje. Kur labiausiai reiškiasi? <ul style="list-style-type: none"> ☐ Planiniuose - erdviniuose sprendimuose ☐ Formoje ☐ Vietoje ☐ Medžiagiškume ☐ Ornamentuose ☐ Interjere ☐ Eksterjere ☐ Nežinau ☐ Kita (<i>parašyti</i>) 	 <p>3.3 % Planiniuose - erdviniuose sprendimuose 12.2 % Formoje 7.8 % Vietoje 11.1 % Medžiagiškume 33.3 % Ornamentuose 4.4 % Interjere 16.7 % Eksterjere 13.3 % Nežinau 3.3 % Kita</p>
14. Tautiškumo paieškos šiuolaikiniame Lietuvos mieste ir kaime. Kur galima to rasti daugiau? <ul style="list-style-type: none"> ☐ Mieste ☐ Kaime ☐ Nežinau 	 <p>22.2 % Mieste 70 % Kaime 7.8 % Nežinau</p>
15. Ar pastebite tautiškumo ženklų / simbolių šiuolaikiniame Lietuvos architektūroje, urbanistiniame peizaže? <ul style="list-style-type: none"> ☐ Taip ☐ Galbūt ☐ Ne 	 <p>28.9 % Taip</p>

☐ Nežinau	32.2 % Galbūt 36.7 % Ne 2.2 % Nežinau
<p>16. Ar tautiškumą galima / įmanoma perteikti inovatyviomis priemonėmis?</p> ☐ Taip ☐ Galbūt ☐ Ne ☐ Nežinau	 <p>74.4 % Taip 21.1 % Galbūt 2.2 % Ne 2.2 % Nežinau</p>
<p>17. Ar Lietuvos architektų darbuose pastebite tautiškumo ženklų?</p> ☐ Taip ☐ Galbūt ☐ Ne ☐ Nežinau	 <p>38.9 % Taip 26.7 % Galbūt 24.4 % Ne 10 % Nežinau</p>
<p>18. Architektūra apima daugelį kūrybos procesų, drauge ji reprezentuoja šalį, miestą, vietą, ji tampa svarbi ne tik kūrėjui, bet ir vartotojui. Tačiau šiandien Lietuvos architektūrinius konkursus, paradoksalu, bet laimi užsienio architektai (1. 2009 metais įvykęs tarptautinis architektūrinis Guggenheimo-Ermitažo konkursas Vilniuje, kurį laimėjo Z. Hadid; 2. 2016 metais įvykęs multifunkcinio komplekso k18B Konstitucijos prospekte Vilniuje tarptautinį architektūrinį konkursą laimėjo - Daniel Libeskind studija „Studio Libeskind“. 3. 2016 metais įvykęs Mokslo salos konkursas, kurį laimėjo architektas Fernando Jerez, SMAR architektūros studija). Ar netapsime vienodi?</p> ☐ Taip ☐ Galbūt ☐ Ne ☐ Nežinau	 <p>41.1 % Taip 33.3 % Galbūt 13.3 % Ne 12.2 % Nežinau</p>
<p>19. Architektūros kokybė. Etika, estetika ir tapatybė. Anot architekto W. J. Neutelingsas, šiandien ornamentas gali padėti kurti tapatybę – tiek naują, tiek nutiesiant tiltą į istoriją. Kuris Jums artimiausias?</p> ☐ 1. Estetika gali stiprinti istorinę tapatybę (pavyzdžiui, Antverpeno miesto muziejaus (archit. Neutelings Riedijk Architecten) fasadus puošia iš metalo išlietos plaštakos, „atkeliavusios“ iš miesto herbo, archit. Neutelings Riedijk Architecten)	 <p>26.7 % 1. Estetika gali stiprinti istorinę tapatybę (pavyzdžiui, Antverpeno miesto muziejaus (archit. Neutelings Riedijk Architecten) fasadus puošia iš metalo išlietos plaštakos, „atkeliavusios“ iš miesto herbo, archit. Neutelings Riedijk Architecten)</p>

<ul style="list-style-type: none"> ☐ 2. Estetika gali talkinti kuriant naujų laikų tapatybę – pritaikant šalies mokslo pasiekimus (pavyzdžiui, Nyderlandų garso ir vaizdo instituto (archit. Neutelings Riedijk Architecten) pastato fasadai apdailinti stiklo plokštėmis, kurioms pagaminti taikyta sudėtinga, hologramai artima technologija – plokštėse tai išryškėja, tai pranyksta minios vaizdai) ☐ 3. Ikoninės architektūros kūrimas kaip naujo vietoženklis / vietos tapatybės. (pavyzdžiui, Sidnėjaus Opera (archit. Jørnas Utzonas)) 	<p>25.6 % 2. Estetika gali talkinti kuriant naujų laikų tapatybę – pritaikant šalies mokslo pasiekimus (pavyzdžiui, Nyderlandų garso ir vaizdo instituto (archit. Neutelings Riedijk Architecten) pastato fasadai apdailinti stiklo plokštėmis, kurioms pagaminti taikyta sudėtinga, hologramai artima technologija – plokštėse tai išryškėja, tai pranyksta minios vaizdai)</p> <p>47.8 % 3. Ikoninės architektūros kūrimas kaip naujo vietoženklis / vietos tapatybės. (pavyzdžiui, Sidnėjaus Opera (archit. Jørnas Utzonas))</p>
<p>20. Ar „ekstremali“ / ikoninė (pavyzdžiui, Sidnėjaus Opera (archit. Jørnas Utzonas), Lloyd pastatas Londone (archit. Richardas Rogersas), Eifelio bokštas (archit. Stephen Sauvestre);) architektūra gali tapti tautos simboliu?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Taip ☐ Galbūt ☐ Ne ☐ Nežinau 	 <p>67.8 % Taip 20 % Galbūt 10 % Ne 2.2 % Nežinau</p>
<p>21. Ar Lietuvoje turime ikoninę architektūrą ?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Taip ☐ Galbūt ☐ Ne ☐ Nežinau 	 <p>28.9 % Taip 16.7 % Galbūt 36.7 % Ne 17.8 % Nežinau</p>
<p>22. Kuris Lietuvoje esantis pastatas Jums asocijuojasi su Lietuva šiandien? (Ivardinkite)</p>	 <div style="display: flex; flex-wrap: wrap; justify-content: space-around;"> </div> <p>7.7 % 2. „Swedbank“ administracinis pastatas, Vilniuje 2009m. 5.5 % 5.5 % 3. Trakų salos pilis XIV a. 5.5 % 4. Kauno mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Prisikėlimo bazilika (Prisikėlimo bažnyčia), Kaune 1940 m. 3.3 % 5. 2008 m. pastatytas verslo centras „1000“ Taikos ir Pramonės prospektų sankirtoje Kaune 3.3 % 6. Lietuvos valdovų rūmai, Vilniuje atstatyti 2002 - 2009 m. pagal 1520 - 1530 m. šioje vietoje statytus renesanso rūmų stilių. 3.3 % 7. 1930 – 1932 m. Kauno centrinio pašto rūmai,</p>

	Laisvės al. 102, Kaunas
<p>23. Ar Lietuvai reikia ikoninių pastatų?</p> <p>☐ Taip</p> <p>☐ Galbūt</p> <p>☐ Ne</p> <p>☐ Nežinau</p>	<p>49.4 % Nežinau</p> <p>71.1 % 20 % 5.6 % 3.3 %</p> <p>71.1 % Taip 20 % Galbūt 3.3 % Ne 5.6 % Nežinau</p>
<p>24. Žvelgiant į ateities perspektyvą, didesnė tikimybė, kad tautiškumas vis labiau blės, o gal atvirkščiai, vėl įgaus svarbą / svorį?</p> <p>☐ Blės</p> <p>☐ Įgaus svarbą / svorį</p> <p>☐ Nežinau</p> <p>☐ Kita (<i>parašyti</i>)</p>	<p>41.1 % 41.1 % 13.3 % 4.4 %</p> <p>41.1 % Blės 41.1 % Įgaus svarbą / svorį 13.3 % Nežinau 4.4 % Kita</p>
<p>25. Kaip sakė Gustave le Bon “Tauta sekama idealą iš barbarybės pereina į civilizaciją, o idealui išblėsus nusensta ir miršta - tai tautos gyvenimo ciklas”. Taigi, jeigu tautiškumo simbolių neliks mene / architektūroje, ar šis ciklas nepasibaigs anksčiau nei derėtų?</p> <p>☐ Taip</p> <p>☐ Galbūt</p> <p>☐ Ne</p> <p>☐ Nežinau</p>	<p>36.7 % 36.7 % 13.3 % 13.3 %</p> <p>36.7 % Taip 36.7 % Galbūt 13.3 % Ne 13.3 % Nežinau</p>

Priedas NR. 4. Sociologinės apklausos ekspertų anketos klausimai

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
STATYBOS IR ARCHITEKTŪROS FAKULTETAS
ARCHITEKTŪROS IR URBANISTIKOS KATEDRA

Tiriamasis projektas 2 (M000M018)

Magistro darbas

EKSPERTŲ APKLAUSA

Tema: **Tautiškumo paieškos Lietuvos architektūroje**

Labą dieną, esu Karolina Jakimavičiūtė, Kauno Technologijos Universiteto architektūros magistrantūros studentė. Rašau magistrinį darbą „Tautiškumo paieškos Lietuvos architektūroje“. Šio tyrimo metu siekiama išsiaiškinti Tautinės architektūros svarbą. Gauta informacija bus panaudota kuriant tautinio pastato koncepcinį modelį.

Dėkoju už laiką.

TAUTIŠKUMAS:

3. Kaip apibūdintumėt sąvoką „tautiškumas“?
4. Mokslo Lietuva straipsnyje „Tautiškumo sampratos kaita“ pateikiamos trys sampratos: 1.modernioji - tapatumas su etnine kultūra bei tradicijomis; 2. Socialistinė - tik tautybė pase; 3.Postmodernistinė - žmogus tai pasaulio pilietis. Kuri samprata Jums artimiausia ir kodėl? Koks jūsų asmeninis santykis su tautiškumu? Svarbus jis ar ne? Ar jūsų aplinkos žmonėms rūpi šis klausimas?
5. Kaip manote, ar šių dienų globaliame pasaulyje tautiškumo problema apskritai dar tebėra aktuali? O gal kaip tik būtų naivu to tikėtis? Jei ne aktuali, tai dėl kokių priežasčių?
6. Kaip manote, kokiai žmonių grupei / auditorijai tautiškumas tiek šiandien, tiek visais laikais buvo svarbiausias?

ŠVIETIMAS IR TAUTIŠKUMAS:

7. Tautiškumas architektūros / meno studijų programose. Ar tam skiriamas pakankamas dėmesys? O gal kaip tik dėstytojai / švietimas labiau skiepija globalius aspektus?
8. Jaunas žmogus ir tautiškumo paieškos jo aplinkoje. Kokiomis priemonėmis galima skatinti / šviesti žmones, jaunos specialistus? Ir ar išvis to reikia?

TAUTINĖ ARCHITEKTŪRA:

9. Tautiškumas šiuolaikinėje pasaulio architektūroje. Tendencija ar išimtis? Kaip kitos šalys puoselėja bei saugo tautinę architektūrą? Kokia tautinės architektūros padėtis šiandien pasaulio mastu? Koks jos likimas laukia? Ar kosmopolitiniame pasaulyje vis dar aktuali tautinė architektūra? O gal žmogus visur jausis pasaulio piliečiu?
10. Kaip apibūdintumėte sąvokas „Tautinė architektūra“ „Lietuvos tautinė architektūra“ ? Lietuvos liaudies ir buities muziejus Rumšiškėse – architektūra ar statybos tradiciją?
11. Tautiškumas Lietuvos architektūroje. Tendencija ar išimtis? Tautiškumas Lietuvos architektūroje - forma/stilistika ar tik idėja? O gal tik forma, bet pati idėja labai sekli?
12. Tautiškumas kaip vyraujanti ideologija. Koks santykis tarp jų yra ir koks turėtų būti? Kokio laikotarpio Lietuvos statiniuose tautiškumo ženklų pastebite daugiausiai?
13. Tautiškumo paieškos šiuolaikiniame Lietuvos mieste ir kaime. Kur galima to rasti daugiau? Kokios priežastys, kas tai lėmė?
14. Ar pastebite tautiškumo ženklų / simbolių šiuolaikinėje Lietuvos architektūroje, urbanistiniame peizaže? Jei jų nėra, tai teigiamas ar neigiamas dalykas? Jei jie yra kaip išvengti perspaudimo / patetikos norint architektūroje perteikti tautos dvasią, tačiau jos nesubanalinti ir neprimesti kitiems? Tautiškumo, kaip estetikos ir funkcionalumo sampyna. Ar vienas kitam netrukdo? Ar tautiškumą galima / įmanoma perteikti inovatyviomis priemonėmis?
15. Kokio Lietuvos architekto (dabartinio) darbuose pastebite daugiausiai tautiškumo ženklų? Kuris jūsų manymu, į tai gilinasi labiausiai?

16. Architektūra apima daugelį kūrybos procesų, drauge ji reprezentuoja šalį, miestą, vietą, ji tampa svarbi ne tik kūrėjui, bet ir vartotojui. Tačiau šiandien Lietuvos architektūrinius konkursus, paradoksalu, bet laimi užsienio architektai (2009 metais įvykęs tarptautinis architektūrinis Guggenheimo-Ermitažo konkursas Vilniuje, kurį laimėjo Z. Hadid; 2016 metais įvykęs multifunkcinio komplekso k18B Konstitucijos prospekte Vilniuje tarptautinį architektūrinį konkursą laimėjo - Daniel Libeskind studija „Studio Libeskind“. 2016 metais įvykęs Mokslo salos konkursas, kurį laimėjo architektas Fernando Jerez, SMAR architektūros studija). Ar neatrodo, kad mes patys, norėdami prilygti pasaulinėmis architektūros tendencijoms, tarsi ignoruojame / neįvertiname Lietuvos konteksto skelbdami tarptautinius konkursus? Koks Jūsų požiūris į architektūrinius konkursus? Ar gali užsienio architektas taip pat kurti kaip vietinis? Ar reikia niveliuoti kultūras? Ar netapsime vienodi?

17. Žvelgiant į ateities perspektyvą, didesnė tikimybė, kad tautiškumas vis labiau blės, o gal atvirkščiai, vėl įgaus svarbą / svorį? Ar verta saugoti ir puoselėti tautinę architektūrą? Jei taip tai kokiomis priemonėmis?
18. Architektūros kokybė. Etika, estetika ir tapatybė. Anot architekto W. J. Neutelingsas, ornamentas gali padėti kurti tapatybę – tiek naują, tiek nutiesiant tiltą į istoriją: **1. Estetika gali stiprinti istorinę tapatybę** (pavyzdžiui, Antverpeno miesto muziejaus (archit. Neutelings Riedijk Architecten) fasadus puošia iš metalo išlietos plaštakos, „atkeliaavusios“ iš miesto herbo, archit. Neutelings Riedijk Architecten); **2. Estetika gali talkinti kuriant naujų laikų tapatybę – pritaikant šalies mokslo pasiekimus** (pavyzdžiui, Nyderlandų garso ir vaizdo instituto (archit. Neutelings Riedijk Architecten) pastato fasadai apdailinti stiklo plokštėmis, kurioms pagaminti taikyta sudėtinga, hologramai artima technologija – plokštėse tai išryškėja, tai pranyksta minios vaizdai) **3. Ikoninės architektūros kūrimas kaip naujo vietoženklis / vietos tapatybės.** (pavyzdžiui, Sidnėjaus Opera (archit. Jørnas Utzonas), Lloyd pastatas Londone (archit. Richardas Rogersas), Eifelio bokštas (archit. Stephen Sauvestre);) **Ar Jums toks tapatumas primimtinas? Ar „ekstremali“ / ikoninė architektūra gali tapti tautos simboliu? Ar mes turime ikoninę architektūrą Lietuvoje? Jei ne ar reikėtų sukurti?**

19. Kaip sakė Gustave le Bon “Tauta sekdamą idealą iš barbarybės pereina į civilizaciją, o idealui išblėsus nusensta ir miršta - tai tautos gyvenimo ciklas”. Taigi, jeigu tautiškumo simbolių neliks mene / architektūroje, ar šis ciklas nepasibaigs anksčiau nei derėtų? Kas jungs tautas ateityje? Tik kalba? Ar..?

Priedas NR. 5. Sociologinės apklausos ekspertų interviu

1. Ekspertas

Tautiškumas. Tautiškumą vertina per istorinę dimensiją, nuo Tautų pavasario, kai šalys vienijasi tautiškumo koncepcija t.y. tauta gyvena savo teritorijoje, kur pirmiausia yra tauta ir teritorija, jos etninis regionas. Jeigu kalbėti apie šiandieninę pasaulį, kuris yra pliuralistinis, identitetai kinta, nėra tų stabilių identitetų kiekvienas juos prisiima save gali tapatinti vienas su tuo, kad jis yra lietuvis, kitą dieną jam yra svarbiau, kad jis yra dviratininkas, trečią dieną, kad jis yra savo profesijos atstovas ir tas sakysim šiek tiek tautiškumo niuansas šiek tiek gal ir ištirpsta tam visame kontekste. Bet vėlgi jis dar galioja, jei prisiminsim aišku 20a., bet pabaiga tarkim Lietuva dabar atsikūrė, tai buvo ta jų ideologija, kuri suvienijo lietuvius ir sugebėjo tą nepriklausomybę iškovoti ir Baltijos kelias, tai tarsi buvo kaip veikianti ideologija. Iš tiesų tai yra ideologija, kuri duoda pagrindą susivienyti tam tikrai žmonių grupei siekti kažkokių tai bendrų tikslų manant, kad jie turi bendrą kultūrinį, socialinį, teritorinį, politinį pagrindą.

Šiandien tautinė architektūra išimtis tiek Lietuvoje ir pasaulyje, tačiau išsiskiria skandinavų šalių architektūra. Lietuvoje tautiškumas reikšėsi per kultūrinę dimensiją. Kauno tarpukario architektūroje matome sąmoningai kuriamo „Tautinio stiliaus“ pavyzdžius.

Baltijos jūros kontekste Lietuvoj, Latvijoje tai yra tas tautinis stilius tam tikri ornamentikos elementai, kurie buvo sąmoningai taikomi pridėti o visi ieškojimai vietos dvasios tai man labiau priimtinas terminas tas kritinis regionalizmas arba tiesiog vietos dvasios paieška, kuri vietos dvasios dimensijoje tikrai kultūrinis dėmuo tikrai vienas ir klimatinis diemu labai svarbu ir medžiaginis, medžiagos tradicinis diemu, kuris pavyzdžiui, kaip Afrikoj molis, ar medis, yra su vietos dvasia susiję. Vėlgi grįžkim prie to pačio tautiškumas man yra kultūrinis fenomenas tiek kiek architektūroje yra svarbi ta kultūrinė dimensija tiek joje gali būti to tautiškumo, bet labiau išimtis negu taisyklė, pavyzdžiui Maroko kaimelis, jis tradiciškai pamėgęs intensyvią mėlyną spalvą ar tai yra tautiškumo apraiška, nežinau ar tai yra tautiškumo ar tai yra kultūrinės tradicijos kažkokios.

Jeigu techniškai, nu kaip yra tas „Tūkstantis“ ar ne keistas objektas, galima sakyti kad jame yra tas tautiškumas nacionalinis piniginis vienetas panaudotas, tiesiog aš niekad nemačiau per tą prizmę, taip pat yra G. Prikockio darbai pajūryje.

Va čia reikėtų apibrėžti **du dalykus žyminti šalį ir būti tautišku - tai nėra lygu.** Tai charakterizuoja vietą, o nėra tautinė, pavyzdžiui, Eifelio bokštas ar iš Sidnėjaus operos teatras, Gugenheimo muziejus, bet aš niekaip to nesiečiau su tautiškumu, tai yra tam tikras ženklinis dalykas, kuri pasakoja apie vietą.

2. Ekspertas

Tautiškumas. Šiais laikais labai didelės komunikacijos ir didelės informacijos laikais yra du dalykai kaip elektra pliusas ir minusas teigiamas ir neigiamas polius ta srovė kažkur teka, iš vienos pusės tampa viskas kosmopolitiška tos informacijos yra nekreipiant dėmesio į tautybę, į kalbą, į amžių galbūt priimami žmonių geri ir racionalūs dalykai, nežiūrint tradicijų, lygiai taip pat kaip „blogiečiai“, lygiai taip pat perima nusikaltėlių blogus dalykus. Ta labai sklaida ir kaita yra didelė, bet iš kitos pusės žmonės bando kažkokį tai išlaikyti, individualuma. Savitumą paryškinti, pradedama nuo drabužių, makiažo, mąstymo būdo, bendravimo būdo, maitinimosi įpročių. Bandoma būti kažkokiu tai individualiu ir čia vienas iš pačių svarbiausių ir sunkiausių nuneigiamų dalykų yra būtent tautybė, kuri iš dalies persipina ir su religija, tai yra patys koncervatyviausi ir sunkiausiai išmušami dalykai, man taip atrodo, ar tai instinktyviai, ar per daugybę metų auklėjimo jeigu mes lietuviai ir tai tradicijos jas ko gero sunkiausia sunaikinti, kitas savybes ko gero lengviau, tautiškumą išmušti sunkiau.

Tautiškumas ir architektūra. Čia yra tam tikra prasme ir bėda, ir privalumas, pavydžiui, galingas automobilis, tai kvailio rankoje tai yra labai pavojingas daiktas, protingo žmogaus rankose tai yra reto komforto ir dizaino daiktas. Taip labai sunku pasakyti, viskas yra architektūroje, tautiškumas yra kokioj nors svarbioj vietoj, architektūroj jis visiškai, nesvarbus. Kalbant apie architektūrą, galbūt iš viso gal net menus, per mažai kalbama apie **estetiką**. Kalbama tik apie kontekstualumą, kažkoks santykis su gamta, santykis su kažkuo, bet niekas nekalba apie **estetiką**. Mano nuomone visų pirma turi būti estetiška, gražu, funkcionalu ka bekurtum. Jei tie dalykai yra pasiekti ir geri, tada jei tu dar sugebi žiupsnelį įdėti į tą estetiką ar tai tautinio motyvo, nesuprimityvinant, ar tai lietuviškų tradicijų, **nebūtinai tai ornamentas**, gali būti tai funkcinės tradicijos kažkokios, sveikintina. Lietuva neturi labai didelių tradicijų statybos, tai nejučiom lietuviai priversti kopijuoti, gerąja to žodžio prasme, kas vyksta pasaulyje, kokios yra tendencijos, tačiau jos neturi nieko bendra su tautiškumu. Bet vus dėl to architektūra ir tautiškumas skamba keistai, nes ne tai yra svarbiausia, dažnai suvokiu, kad nemokšos architektai, neįvykę menininkai, jie bando tokiu būdu kritikuoti ir kvestionuoti menininkų veiklą, gal tai yra ne tautiška, gal ne kontekstualu, aš manau daugiau yra tai bėda negu pliusas.

Rusijoje visada nesuklysi, kad esi Rusijoje, nes tai yra balaganas, bet visi jau vaduojasi po truputį. Tačiau tai yra nėra tautiškumas. Tautiškumas architektūroje šiek tiek primesta. Be jokios abejonės Bangladeše viską ką daro iš lapų, bus tautiška, nebus betono, gal iš smėlio darys. Savaiame nėra tautiškumo. Jį nulemia statybos tradicijos, kaina, valstybės išsivystymo lygis, ir t. t. Ryškiausias pavyzdys šiuolaikinė Japonija, jų estetika, nors ji kosmopolitinė, ji nėra japonų, ir dar minimalistinė. Bruožas tradicijų, bet ir vietos nebuvimo. Suomiai skandinavai turi kažko kio tai tam tikro racionalumo, bet gali visada tai suklysti vertindamas kieno tai kurta. **Tautiškumas sugalvota teorija.**

Ilustruoti pavyzdžiui, kažkada bažnyčios buvo vienos navos, nes tik taip sugebėdavo sukrauti akmenis, po kiek laiko sugalvojo, kad jos pasidaro trijų navų, nes sugalvojo kaip perduoti tas apkrovas, o kokiame nors Vatikane yra salė metaline santvara perdengta, ten keli šimtai kvadratų tūkstančiai, nėra navų, už tai, kad technologiškai atsirado patogesnių dalykų. Lietuva, kuri didžiąja dalimi, buvo kaimas medinis, kuris logiška, kad kaimas supuvo ir jo nebėra. Dabar yra

statomi mūriniai, betoniniai, metaliniai pastatai ir tos tradicijos po truputėlį nunyksta. Tas tautiškumas, kuris yra įsivaizduojamas, mano nuomone lieka kur nors parkuose, kur labai „prievertaujama” Kuršių Nerijoje, etnografiniam muziejuje, kokiose Zervynuose. Senos architektūros lieka tiek, kad pažiūrėt kaip buvo, nes laikas negrįžtamai nuėjo, negali gyventi medinėj trobelėj, kai Tavo visas gyvenimas telefone jau telpa.

Kuršių Nerijoj, jis suvaidino ir gerą vaidmenį, ir blogą, gerą kai visuomenė buvo dar nekultūringa ir visą laiką bandė apgauti valstybę vienaip sakyti, o statyt kitaip, tai pasisekė išsaugoti tą mastelį tų medinių namų dvišlaičiais stogais, kurie vis dar vaizduoja žvejų namelius, tai čia buvo teigiami veiksniai. Tautiškumą išnaudoję apsaugai, bet šiuo metu įgavę karikatūriškas formas koks nors tai milžiniškas viešbutis, salė, ji iš visų jėgų bando apsimest kad tai yra žvejo namelis, su dvišlaičiais stogeliais ir žirgeliais, jis įgavo grotesko.

Aš tai pastebiu yra, yra geriausi Lietuvos architektai Ambrasas, Palekas yra kažkokio tai prieskonio jų architektūroje, kuri man jina lietuviška, nors jie nenaudoja kažkokių tai atvirų simbolių, jie yra toki kosmopolitiški, man atrodo kad jie turi kažkokių tai giluminių, man taip atrodo.

Kuo labiau blės, tuo labiau bus svarbu, palaikyti balansą. Žmonės labai nori būti, ypač lietuviai, individualistais, nori būti vieninteliais. O tautiškumas, kai jau tu gauni dar vieną žvaigždutę. Nors kol kas bijo rizikuoti lietuviai, tarkim Eurovizijos dainų konkursas „bijo lietuviškai dainuoti” bet tam, kad tu galėtum dainuoti lietuviškai, turi būti išorė (fantastinė estetika) ir tada neliks klausimų, net todėl kad dainuoja latviškai, lietuviškai ar angliškai, o todėl kad nekokybiškos dainos, silpnos dainos, silpi atlikėjai, nėra charakterių, numeris vienas yra estetika. Tikroji vertybė – estetika, ir tas tautiškumas yra žymiai toliau.

3. Ekspertas

Kiekvienu laikotarpiu tas tautiškumo suvokimas, kas yra tas “tautiška” ir “netautiška” labai skiriasi, tik jeigu mes kalbėtume apie tarpukario tautiškumo sąvoką, tai aš manau ieškota labai konkrečių simbolių, kurie išreikštų jų istorijai labai svarbius momentus, pabrėžiančius jų valstybingumą, jų istorijos ypatingumą. Tai būtent tokie faktai, asmenybės, vietovės, pastatai, būtent kaip istorijos liudytojai apie praeities didybę tos valstybės tampa tautiniais simboliais tarpukario laikotarpiu. Šiandien mes vėl kitaip į viską žiūrim. Ir jeigu tarpukariu dar šalia tų istorinių simbolių ėjo ir etninės kultūros simboliai (galbūt jie šiek tiek labiau paviršutiniški, bet jie taip pat buvo labai svarbūs, nes jie rodė ne istorinės svarbos valstybės, bet kultūrinio identiteto saviraišką), tai šiandien mes žiūrim labai atsargiai į tuos tautinius simbolius.

Tautinė architektūra yra pavieniai Lietuvoje atvejai, kurie labai profesionaliai išreiškia tą kultūrinį identitetą ir tą kultūrinį kontekstą. Pavyzdžiui, tikrai nuoširdžiai galiu pasakyti, mane žavėjo G. Prikockio darbai Kuršių Nerijoje. Tikrai pagarba talentui. Ten yra kultūrinis kontekstas. Kiek aš mačiusi jo darbų Neringoje, tai tikrai jie yra kontekstualūs. Būtent kuršių kultūrai Neringoje. Taip, Klaipėdos kraštas, tame tarpe ir Neringa, Lietuvai galima sakyti labai neseniai priklausau ir ten galima sakyti vokiečių kultūros įtaka, bet jeigu mes dar giliau kapstytume, tai ten yra baltų kultūros palikuonys, kurie Antro pasaulinio karo metu galutinai ištaškėti į rytus ir į vakarus, ir kad paskutiniai prūsai nuo viduramžių laikų pralaimėjo kryžiuočiams, kaip atskira tauta Prūsijos praktiškai nustojo egzistuoti tai taip, politiškai, istoriškai, bet etnokultūrinio požiūriu jisai gyvavo iki pat Antrojo pasaulinio karo ir tas etnokultūrinis klotas baltiškąs tame krašte aptinkamas. Aš negaliu pasakyti, kad tautinis tai ne baltiškąs. Mes galim sakyti, kad ir latviai yra baltų šeimai priklausantys. Tarp kitko, man atrodo, kad latviai visad turėjo problemų su savo identifikacija kultūrine. Bet mūsų istorija dėkingas. Mes esame, kaip jie patys sakė, karalių tauta. Tai mūsų istorija dėkinga, nes yra aiškių faktų savo identitetui apibrėžti. O etnis tautiškumas jis tarsi priedas arba šalia to.

Tarpukariu mes išskyrėme tą LDK identitetinį suvokimą nuo tautiško kultūrinio savęs atpažinimo. Bet tai čia vėl istorija – lenkai, dvarų kultūra – komplikuoti dalykai. Bet visumoje tai tas pats. Tai yra Lietuvos kultūros dalis. Paimkime architektūrą, etninę architektūrą. Vakar vaikščiojau po Rumšiškės, po žemaitišką kaimą su kolegomis paveldosaugininkais ir ten yra tvora, pusiau virstinių tvora. Tokia yra tvora, kuri sustatyta pusiau pasvirusiomis puslentėmis. Ir ji būdinga, Lietuvos teritorijoje, tiktai žemaičiams ir šiaurės Europai.

Verslo centras „1000”. Aš kai pirmą kartą pamačiau, aš pasibaisėjau. Galvoju, tai labai tiesmukiškas kapitalistinių poreikių simbolis. Rinkos poreikių simbolis. Nu va pinigas ir mes čia darome pinigą. Bet kai atėjo Euras, aš į šitą pastatą pasižiūrėjau vėl iš kitos pusės ir į tą jo tiesioginę išraišką, tai jau tapo simbolis ir tarsi paminklas litui. Jei žiūrėti vizualinio identiteto prasme, užstatymo struktūros prasme, kaip dominantė, subdominantė ir akcentas – viskas ten gerai. Jis kaip pastatas įsilieja. Bet aš žiūrėjau į jį kaip į labai tiesmukišką pastatą, tačiau situacija pasikeitė ir jis įgavo kitas prasmes. Čia labai įdomi konversija ir labai greita konversija. Gavosi vienintelis paminklas litui. Netyčia.

Tarpukario architektūroje tas daroma buvo tikslingai. Man taip atrodo. Kiek domėjaisi ir kiek rodo tie pavyzdžiai, kurie atrodo naivūs. Nes tarpukario architektūros svarbus pasaulio kontekstas koks buvo – modernizmas, švrios formos, funkcionalizmas, konstruktalizmas, tai čia jau mes matome tokios kosmopolitinės architektūros rimtus pagrindus, kurie atėjo iki šių dienų. O tie naivūs medinės apdailos perkėlimai į mūrą, arba kažkokių dekoratyvių elementų naudojimas fasaduose arba fragmentuose, tai atrodė tikrai naiviai ir aš taip supratau, kad tai buvo daroma tikslingai. Nes poreikis savo kultūros iškėlimo, identifikacijos, buvo labai stiprus, nes Carinės Rusijos 120 metų, nesakysiu prispau, nes lietuviai bujojo, jie gi visur bujojo, bet ta kultūrine prasme, tai jie norėjo labai aiškiai savo apibrėžti tais simboliais, identifikuoti patys savu save pirmiausiai, o kartui ir aplinkai, Europai. Tai aš manau, kad tai buvo daroma tikslingai.

Man tai Kauno Prisikėlimo bažnyčia yra tikrai tarpukario nepriklausomybės ir architektūros modernizmo pastatas-simbolis. Ikoninis simbolis. Tai gal ir yra gerai, kad yra toks laikotarpis atstovaujantis simbolis, architektūros ikona. Aš manau, kad tos dabartinės atgimstančios Lietuvos kažkoks architektūrinis statinys, galintis tapti ikona, gal ir visai būtų įdomu. Bet aš manau, kad dar nesusrpo tas variantas. Nebent tas litas. Jis yra toks, santūrus, ramus stovi ir aš

manau, kad jis su laiku vis labiau ir labiau bus matomas. Bet čia laiko reikia. Tam reikia laiko. Jis ne savo forma, bet savo turiniu turės labai stiprų pareiškimą.

4. Ekspertas

Tautiškumą tapatina su per istorine prizmę, su XX a. istoriniais įvykiais. Tuo laiku tautos namai, kurie vis dar yra tokia fix idėja, kad jie galėtų būti. Tai tam, kad neužgauti valdžios, pradeda vadinti simfoninio orkestro sale ir t.t., reiškia, nes galvoja, kad **tautos namai** tai yra nežinia kaip.

Tautiškumas ir architektūra. Kauno architektūra, Laisvės alėjos architektūra, kurią mes vadiname lietuviškai, tai jeigu taip žiūrėti, tai nėra velnio ji ne lietuviška. Ji yra profesionalių, gerai pasiruošusių architektų, kurie atvažiavo, dauguma iš kitur, ir jie padarė europietiškus darbus. Bet keistas dalykas yra tas, kad jie padarė europietiškus darbus ne taip, kaip paskui mes darėm penkiasdešimt metų – mes irgi stengėmės daryti ne stalinietiškus, kai jau leido be kolonų, be nieko, mes irgi stengėmės iš Europos daryti, bet mes stengėmės iš Europos daryti iš pirmojo du šimtai tūkstantuko, o jie tenais darė iš pirmo šimtuko architektūros lygio. Reiškias valstybė sugebėjo prioritetiškai suprasti architektūros svarbą, sostinės svarbą, nes Kaunas tai miestelis buvo. Ir galiu pasakyti, kai ten liko tas carinis palikimas ir tos kvadratinio būdu gatvės padarytos su mediniais šaligatviais, su konke, tai ten buvo provincijos miestelis kaip reikiant. Ir kas baisiausias dalykas, kad tie dvidešimt metų, kuriuos turėjo Lietuva ir architektūros laisvės metų, tai jeigu ji būtų trukusi nu dar bent dešimt metų, tai Laisvės alėjoje būtų nugriauti visi tiek caristinio palikimo nameliai ir t.t. Nes tada toks paveldosauginis požiūris, koks yra dabar – labai žiaurus – tada tai neegzistavo. Ten vieno aukšto namas, tai nuneštų. Dabar žinoma, aš matau, kad žmonių yra prasmingų – tą vieno aukšto namą galima palikti, bet ant jo užstatyti kitos architektūros daiktą ir tuo pačiu praturtinti tą architektūrą. Ir dabar kaip yra tas tautiškumas, tai tautiškumą aš pradėjau išvelgti jau 1936-1938 metais, kada atsirado **Karo muziejus**. Nežinau kodėl, bet man jis lietuviškas. Gal dėl to, kad tas varpinės bokštas yra netradicinės formos, jis savitas yra. Tas Čiurlionio pusės įėjimo vertikalių langų ritmas. Ir pirmą kartą aš ką pastebėjau, tai buvo to paties Dubeneckio padarytas, pirmoje Čiurlionio galerijoje ažuolų kalvė, kur dabar yra Kauno kolegijos menų fakultetas. Ir buvo pirmas pabandymas, portalas padarytas, su lietuviška augmenija. Tai čia buvo Lietuvoje turbūt lengviausiai pasiekti **tautiškumo**. Tai šitas dalykas, aš įsivaizduoju, kad tą darė subrendę jau architektai.

J. Muloko yra keli darbai irgi padaryti, A. Garbačiausko yra ne pastatai, bet tokios skulptūrinės kompozicijos, kuriose aiškiai matosi išėjimas iš lietuviškos kaimiškos kultūros. Iš medinių bažnyčių, iš stogastulpių daiktai. Jie yra provincialūs, bet mes būtume pasaulyje įdomesni. Jeigu mes būtume eję šita linkme, ypatingai jeigu dar būtume pramokę, kaip naudoti tuos dalykus, kaip juos perteikti į šiuolaikinę kalbą jų nepametant, tai mes būtume išmokę ir sulaukę postmodernizmo.

Architektai šiandien nekelia tautiškumo klausimo. Ir net tokiuose dalykuose, kur įmanoma būtų daryti – individualūs namai, pavyzdžiui kaimo teritorijose, kai kurie individualūs namai po kelis šimtus kvadratinį metrų – tai jie galėtų ten įgyti dvaro stilistiką. Bet šita prasme G. Prikockis kaip regionalistas man labai tinka. Gyvenimas privertė iš kaimų eiti, čia matyti natūrali eiga visame pasaulyje, ir perkelti visą kaimišką stilistiką į miestą beveik neįmanoma. Bet aš matau tuose dalykuose – medžio panaudojime regioninėje architektūroje, spalvinius sprendimus, mastelio išlaikymas. Šitas yra įmanoma.

Tautiškumas architektūroje šiandien - išimtis. Dėl to, kad kai buvo prieš porą metų atvažiavę japonai, jau vienas iš jų naujosios kartos parodė savo darbus, tai visi jo darbai aukštos klasės, bet jie visi europiniai. Ir aš jų paklausiau, ar jūs nepergyvenate, kad jūs prarandate savo tautiškumą? Jis kalbėjo apie kaimą ir kitus dalykus, bet galiausiai atsakė, kad “žinot, negaliu aš jums atsakyti į šitą klausimą”. Tai čia yra išimtis. Yra dabar taip vadinami “signature actors”. Tie, kurie gali daryti ką nori, kur nori. Nu pavyzdžiui Antverpene Z. Hadid paskutinis toks briliantas uždėtas ant kojos. Nu tai ką tu gali padaryti? Jeigu tai yra šedevras, tai jau vien dėl to jis... Nu arba kaip F. Henry Bilbao padarė tą savo namą, taigi ten Bilbao buvo eilinis miestas, o paskui jis truktelėjo tuo. Arba pavyzdžiui tas “agurkas” Londone, tai reiškia tu daryk ką nori, sakyk ką nori, bet jis jokio konteksto neturi su miesto siluetu, bet jis pats savaime yra geras.

5. Ekspertas

Tautiškumas yra savybė tam tikros žmonių bendruomenės, jis visiškai nekinta laike ir laikas neturi jam poveikio taip, kaip neturi poveikio doriems žmonėms ir pasileidusiems. Tai tautiškumas tai labiau yra kultūrinis matmuo. Be abejo jis susijęs yra visų pirma su kalba, su kilme ir su vieta. Tauta yra tam tikroje teritorijoje, tam tikroje apibrėžtoje vietoje gyvenanti, viena kalba kalbanti, vieną kultūrą išpažįstanti žmonių grupė. Tai visai nesvarbu, ar mes čia kalbame apie XXI amžių, ar XV amžių.

Aš ir dabar pastebiu daugybę žmonių, kurie varžosi lietuviškumo. Kurie **dainuodami** kokiose grupėse dainuoja angliškai, nes jiems „sarmata” yra dainuoti lietuviškai. Nes jie dainuoja Lietuvoje lietuviams, bet dainuoja angliškai. Tai vienintelis pateisinimas yra, kad turbūt jie varžosi savo lietuviškos kilmės. Arba atidaro kokią nors kavinę arba klubą ir būtinai jį pavadina angliškai. Tai kas tai yra? Tai yra kažkokie kompleksai. Žmogus turbūt blogai jaučiasi būdamas lietuviu. Tai vėlgi, tarkim tarybiniais laikais tai būdavo greičiau atvirksčiai. Tame pačiame Kaune aš nepamenu nei vieno restorano, nei vienos kavinės, kuri vadintųsi rusiškai. Visi kaip tik stengdavosi pavadinti kažkokiu lietuvišku tinkamu žodžiu arba kaunietiškai, pagal Kauno vietoves, specifiką – “Santaka”, “Trys mergelės” ir t.t.

Niudienų architektūroje tautiškumas - išimtis. Bet aš tą patį pasakysiu apie muziką. Taip pat išimtis. Labai daug grupių dainuoja angliškai, paminėtų Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Suomijoje, Švedijoje, Olandijoje, Brazilijoje ir kt. Bet iš tikro įdomiausias grupės, bent man taip atrodo, arba labiausiai savitumo ir kolorito įgauna tos, kurios nevengia savo kalbos ir savo kultūros, o tiesiog ją natūraliai naudoja. Kokia nors, sakykim, islandų Sigur Ros – štai tauta, kuri yra Kauno dydžio ir jie sau pasaulinio garso, tačiau jie dainuoja islandiškai. Absoliučiai natūraliai. Ir tai yra savastis jų. Taip pat ir architektūroje arba bet kurioje kitoje veikloje. Architektūroje tas tautiškumas, kada ta architektūra yra tokia

industrinė, jis nelengvas. Jis yra nelengvai pasiekiamas ir labai dažnai jis nukrypsta į **ornamentą** kažkokį. Nes tai yra lengviausiai skaitomas dalykas ir juo tarsi gali papuošti tą tautiškumą, arba paryškinti jį. Tai ne blogas kelias, bet tai yra toks nepilnavertis, arba reikėtų galvoti ne tik apie tai.

Tautiškumas ir užsienio architektūroje. Aš tai jaučiu portugalų architektūroje, vėlgi, ne **ornamentikoje**. Kažkada tai suomiai, buvo galima juos apibrėžti, bet jie seniai nuo to nučiuožė į kosmopolitizmą. Ispanus pridėčiau prie tautiškų, kroatai gana neblogi. Aišku rytų, arabų šalys. Arabai net renka savo tokius kaip *nobelius* architektūrinius, yra tikrai neblogų darbų. Arabams gal šiek tiek lengviau, nes jie turi daug mūrinės istorinės architektūros, kuri su labai ryškiais charakteriais. Bet vėlgi, tai gaunasi ne tiek tautiška, kiek islamiška. **Tai reiškia, ne tautiškumas matosi, o religinis tapatumas.** Yra japonų, bet tikrai ne visi. Mažai, bet yra. Tuo pačiu danų, islandų, norvegų yra.

Viena vertus, yra tradicinė architektūra ir yra autorinė architektūra. Tai tradicinė architektūra, kuri mus pasiekia iš XIX a – XX a. pr., ji yra labiausiai tautiška, nes ji neturi autoriaus, nes ji vystėsi kaip tradicija, kaip folkloras, kaip **liaudies daina**. Iš pasakojimo, iš lūpų į lūpas. Ne kaip projektas. O projekcinėje architektūroje, nu ką - Vizbaras, Kudokas yra padarę tarpukariu tokių ryškesnių darbų. Mulokas, Amerikos lietuvis emigrantas. O iš mūsų dabartinių lietuvių – A. Vydžius, G. Prikockis, M. Maziliauskas, D. Malinauskas, pavieniai architektai, kurie savo kuryboje ieško tautiškumo.

Ikoninė architektūra su tautiškumu neturi nieko bendro. Žiūrėkit, aš jūsų kitaip paklausiu: ar laimėtas krepšinio čempionatas Lietuvos rinktinės yra tautiškumo požymis ar ne? Aišku, kad ne. Tai stiprina mūsų patriotinius jausmus ir mūsų tautinį pasitikėjimą savimi. Galbūt net pasauliui siunčia tam tikrus aiškus signalus apie mūsų tapatybę lietuvišką. Bet su tautiškumu tai neturi nieko bendro. Kiekvienas gerai padarytas darbas yra vertingas ir jis gali tapti žinomu ir gali didinti tos vietos žinomumą. Sidnėjus pasistatė tą operą ir jo žinomumas išaugo dešimtimis kartų. Aš kažkada skaičiau tokį straipsnį, kaip paveikė Sidnėjaus opera miesto ekonomiką. Tai pamatuoti tą yra labai sunku. Aišku, galima paskaičiuoti, kiek atvirukų parduota su operos paveikslėliu, kiek ten visokių marškinėlių, bet tai ne esmė. Ten skaičiau, kad šalutinis intelektinis poveikis yra labai didžiulis. Tarkim konferencijų tarptautinių nuo operos pastatymų padaugėjo apie 50 kartų. Tai niekaip nesusiję tiesiogiai su pačiu pastatu, nes tos konferencijos vyksta kitur, ne pastate. Tačiau jo žinomumas, paties Sidnėjaus ir turėjimas tokio ikoninio pastato, jis žmonėms padeda apsispręsti, kai jie svarsto, kur daryti konferencija, kita vertus, daug kas yra nematę to pastato iš arti ir nori tuo pačiu aplankyti tą pastatą. Tai tas savasties stiprinimas ar to tarptautinio identiteto vietos, tai taip. Bet tai čia su tautiškumu jokio ryšio nėra.

6. Ekspertas

Tai išvis tautos samprata susiformavo vėlai, tik XIX amžiuje. O tautiškumas tai labiausiai susijęs su vieta, kur bebūtum. Nes tautiškumo be vietos niekaip negali būti. Ir tai, kas tai vietai visa istorija, visas tas kontekstas, tiek istorinis, tiek gamtinis – jis ir suformuoja tą tautiškumą, tą savitumą. Ir aišku savimone. Nes tautiškumo irgi nebus be žmogaus, tai kaip žmogus interpretuoja, suvokia save toje vietoje, tai tas ir yra tautiškumas tikriausiai.

Reikia atsikratyti to komplekso, kad mes kaimiečiai. Mes to dar neatsikratęs esam. Ir mes ne bijom, mes gėdijamės. Ir tai akivaizdu labai. Mes darėme labai įdomų tyrimą kaip tik, ten materialūs / nematerialūs aspektai tarpukario architektūros, bet mes ėmėme du miestelius ir klausinėjom žmones. Ir tikrai buvo be galo įdomūs jų atsakymai, jų požiūris į paveldą, į vietą, į tai, su kuo jie save tapatina.

Netautinė architektūra, o vietos architektūra. Nes labai svarbu, kad architektūra derėtų kontekste – tiek istoriniame, tiek ir gamtiniame, kultūriniame. Ir mūsų didžiausia bėda architektų, kad jie to konteksto neišmano, jų neišmoko, jo nesupranta ir labai daug yra klaidų daroma. Daugiau reiktų akcentuoti ne tautinę architektūrą, bet architektūros vietos kontekstualumą. Tai tada natūraliai ji ir bus tautiška, ar lietuviška, ar kaunietiška. Tautiškumas nuo kontekstualumo nemanau, kad turi skirtis, manau, kad tai tas pats. Nebent tas tautiškumas tarpukaryje išsiskyrė tos sąvokos tautiškumo. Nes miesto ta valstybinė samprata, tai buvo, kad tautiškumas tai kuri realizuojama architektūros ženklais, ten kokiomis **tulpėmis, raštų motyvais**. O to kaimo žmogaus tai buvo labai natūralus, visiškai kitas kelias tos sampratos tautiškumo. Per praktiškumo prizmę. Bet jis žymiai natūralesnis. Tradicinė kultūra buvo paremta panašumu, kartojimu, netgi visose mokymo sistemose turėjai pasiekti mokytojo lygi, vadinasi turėjai padaryti kopiją kažkokio gero darbo, tik tada tu gali jau pats kurti. O modernizmas atėjo su ta mintimi, kad visa, kas sena, ta tradicija, tai yra blogis, stabdis, trukdis kūrybiniam procesui ir kūrybinei raiškai. Ir už tai tie kriterijai, kad išsiskirti, kontrastuoti, dominuoti, vyrauti, šokiruoti – jie būdingi modernistinei filosofijai ir architektūrai.

7. Ekspertas

Tautiškumas – tai būti savimi. Jokiu būdu ne kaip kažkokį bandymą būti tautišku ar panašiai. Jeigu tu esi gimęs šitoje vietoje ir nuoširdžiai, profesionaliai dirbi, tai tu nori ar nenori, bet atspindėsi savo darbais tą **tautiškumą**. Apskritai tas žodis “tautiškumas” yra nelabai priimtinas, nes jis man atrodo jau šiek tiek yra senstelėjęs. Jau senstelėjęs valstybės, kaip tautinio darinio, samprata. Geriau vartoti žodį regeonalumas.

Kiekvieniame krašte yra susiformavusi vienokia ar kitokia architektūros tradicija. Ji gali būti vos įmatoma, ji galėtų būti stipri ir ryški. Bet kažkas ten yra vis tiek. Kažkokie įpročiai, kai vykdavo statybos ir kildavo architektūra. Tai tuos įpročius, dažniausiai formavo ne viena tauta, o tiesiog gyventojai vienas kitą įtakojo. Na kad ir Vilniaus architektūra, ji yra labai ryškus to pavyzdys. Juk kiek buvo įtakų – ir vakarų Europos italų architektai, ir vietiniai lietuvių architektai savo klasicizmu, ir rusų ortodoksų įtaka su cerkvėmis, lenkiškos architektūros ir kitų sluoksnių įtakos. Tai kokia čia tauta? Ar čia tauta įtaką darė? Tikrai ne. O darė vietinė bendruomenė, tuo metu gyvenusi iš skirtingų tautų.

Tautiška kurti bandymų yra būta. **Kaune** ir apskritai visuose kraštuose apie 1930 metus. Bet tai čia tas dalykas kilo, kaip ir minėjau, XX amžiaus pradžios tautinės valstybės kontekste. Reikėjo kažkaip įtvirtinti savo tautinį identitetą. Lietuvos tautinė architektūra tai yra bandymai apie 1930-1940 metus imituoti tam tikrą **ornamentiką** lietuvių liaudies,

kitus dalykus. Yra **Kaune** tokių pavyzdžių, interjerų ir t.t. Tai va čia sakyčiau yra lietuvių tautinės architektūros pavyzdžiai. Galbūt galima tautine architektūra vadinti ir tą tradicinę architektūrą. Tai vienareikšmis pavyzdys yra Kuršių Nerijos pavyzdys, bet ten vokiška architektūra. Bet jeigu kalbant apie mūsų, tai tą, ką mes matome Rumšiškėse, ta tradicinė lietuviška troba. Zervynų kaimas yra puikus pavyzdys. Bet jis nėra nei naujas, nei šiuolaikinis, jis yra tradiciškai tam regionui, tai vietai būdingais principais, turbūt net ne architektų, o meistrų, kažkada padarytas. Namai atsirado ne vienu metu, o matyt tam tikro dešimtmečio, o gal ir šimtmečio eigoje kito, taip ir išėjo santykių su gamta, su aplinka puiku.

Tautiškumas Lietuvių architektų kūryboje. A. ir G. Prikockių darbuose, kai kuriuose objektuose, ypač Kuršių Nerijoje. Man tai tikrai gražu. Labai reta. Dar gal kažkiek pastebiu G. Vievesio darbuose, bet jis tikrai nesistengia būti kažkoks regionalus ar tautiškas, jis tiesiog yra geras pavyzdys, kaip žmogus gimęs, augęs ir dirbantis Marijampolėje jaučia to regiono mastelį, medžiagiškumą ir per tai kalba. Kažkiek tai “Arches” studijos kai kuriuose darbuose.

Užsieniečių kūryba Lietuvoje. Gali, jeigu jis iš tikrųjų yra įsijautęs į vietą ir jai neabejingas. Jeigu jis štampuoja savo tas klišes kažkokias, sukurtas anksčiau, tai tada negali. O ta kultūrų niveliacija manau, kad turi vykti. Mano supratimu reikia labai įsijausti, pamilti tą vietą, kurioje darai ir labai atsakingai dirbti. Tai kai tai darai, nebe taip svarbu, ar tu vietinis, ar ne vietinis. Vilniaus bažnyčios beveik visos italų. Va tau ir atsakymas. Geriau, kad jų nebūtų? Na, praėjo laiko ir tapo savos. Niekam ir nebesvarbu, ar čia italas projektavo, ar ne.

Regionalumas manau ištikrųjų yra svarbus. Ir kraštas gali būti įdomus kitiems kraštams, jeigu jame yra regionalumo. Niekas turbūt nenori ten atrasti dar vieno “McDonald’o”, nes tada jie nusisuka. O yra įdomu, kas yra ne “McDonald’as” kitame krašte. Tai yra regionalumas. Tai yra tai, ko nėra niekur, o tik čia. Gal subtiliai, gal iš pirmo žvilgsnio nepastebima, gal tai yra paslėpta, reikia atrasti. Bet tai vis tiek kiekviename krašte egzistuoja. Ir aktualumas to krašto individualumo manau nedings. Tai vis tiek bus aktualu, bus įdomu ir toliau. Tai ta prasme svarba irgi nedings. Tai man taip atrodo regionalumas. O tautiškumas, tai man jis atrodo galbūt aktualus senam žmogui, tyrinėjančiam XX amžiaus pirmą pusę.

8. Ekspertas

Tautiškumas tai tos savybės, kur iš esmės nulemtos, kaip ten, istorinės patirties, gyvenimo aplinkos. Nu va pavyzdys, kaip Baltarusijoje, kurioje ta identifikacija/istorija nelabai aiški, jie tarsi LDK traktuoja kaip jų istoriją ir čia lietuviai buvo kaip tokie šiaip tiktai „prisimetę”. Tai mes kaip ir tą turim, per tą identifikaciją ir atsiranda tas kitoniškumas ir galbūt tai, kuo tu nuo kitų skiriesi, ta visa istorinė patirtis, aišku, susikloja ir kai ta mūsų patirtis tokia labai marga, tai jeigu galvoti apie tautiškumą, va tas identitetas, sakykim, iš vienos pusės lietuviams kaip ir aiškus.

Tarpukario „fokusas” buvo į LDK, nors tą tarpukario, reiškia, laikotarpį kai kas vertina tokį labiau kalbiniu pagrindu sudarytą, etnokultūrinį kažkokį darinį. Bet lietuviams, man atrodo, yra tam tikra **identiteto krizė**. Galima žiūrėti per tai - kodėl pavyzdžiui jiems labai įdomios tokios tautos, kaip japonai, nu kad ir gruzinai, kur labai ryšku, aiškiai išreikštas identitetas, tas traukia prie jų. O lietuviai gal iš tos vietos viskas čia taip yra, nes čia iš tų sąlygų, kad prie visko prisitaikyt reikėjo, tai jie tokie, kaip ten žodis angliškas, „flexible”, reiškia gali kažkaip tampytis, taikytis, labai veikia tos įvairios aplinkos įtakos, iš vienos, iš antros, iš trečios pusės, iš tos rusiškos erdvės niekaip išeit negalime. Ypač geras pavyzdys, va čia neseniai buvom Izraelyje, tai kadangi ten daug rusakalbių, kurie nu išvažiavę įvairiu laiku iš tos Tarybų Sąjungos, jie tave iškarto atpažįsta, iškart į tave rusiškai kreipiasi, be jokių ten, nu ten visiškai aišku, nes atpažįsta tą žmogų iš tos pačios sferos. Tai nežinau ką aš čia apie tautiškumą.

Tautinė architektūra geriau, matosi iš šalies, kad tai yra kitokie pastatai. Primygtinis tautiškumo įvedimas atrodo, kad baigiasi koku, nors „**staltiesių raštų klojimas ant grindų**”. Iš tikrųjų, ko gero, tai labai sunkiai nusakomas dalykas, bet jis persiduoda gal kokiom proporcijom pastatų, nu tarkim - aukštis, plotis, kampas stogo, tokie paprasti dalykai. Per juos ir skirias.

Lietuvoje tautinė architektūra išimtis. Pavyzdžiui, kad ir žiūri naujosios architektūros naujienas, nuotraukas, tai aš dažnai galiu atskirti pavyzdžiui slovėnų architektūrą naują, kur ji tarsi ir **internacionali** yra, bet aš taip vartau ir galvoju, kad kažkaip fainas, ne vakarų Europa, bet ir ne rytų ir taip kažkaip atsiskiria.

Galbūt išimtis galėtų būt estų architektūra. Ji išsiskiria, bet ne tai, kad per tautiškumą, ji išsiskiria per savo tokį šmaikštumą, aštrumą, tai jie visuomet tuo išsiskyrė. Tai ar tai tautiškumas, ar ne, aš nežinau. Žiūrint tuos jų, sakykim, paveldo, etnografinius dalykus, tai lyg ir to nėra. Kiek sakykim tą architektūrą Lietuvos kaip paveikė kokia ten italų architektūros meistrai, tai čia tarkim tas barokas, tai kokia čia architektūra? Ji tautinė tampa tiktai tiek, kiek tas „aukštasis barokas” čia vietoj kažkaip tai „pamaigomas” truputį, nu proporcijos biški nevisai geros, gal medžiagos nelabai, gal biški „meistriukas” vietinis buvo ir per tai pasidaro biški tautinė, nors siekta ko gero ir aukštesnių tikslų. Tai sakykim, Kauno tarpukario architektūra - ji tautinė ar ne tautinė? Joje ne ta architektūra vertingesnė, o būtent tie elementai įvairūs, kurie pažiūrėjus bauhauso laikotarpio restauruotų pastatų ten yra saugomi UNESCO tai kažkam čia rodžiau nuotraukas, o sako „Kaunas”. Ta prasme, kad vertinga ta, kuri pataiko į to meto tarptautinę bangą, ta vertinga. O ne ta, kuri yra išdabinta ten rūtom, ramunėm ar **ornamentika**. Tai va tas tautiškumas, mano galva, ten labiau susideda į dekorą, o ne į pačią esmę.

Lietuvą jeigu taip apibūdinti, tai dvi raidės **G ir G - Godumas ir Gudrumas** yra lietuvišką architektūrą apibrėžiantys žodžiai. Daug ir gudriai, nes vat apeit, prastumt, surast, pralįst ir tas apsisuka ir grįžta atgal.

Sunkiausias uždavinys taip užsiduot, kad mes dabar kursim ikoninį pastatą. Ir gali kurti ir nesukurt. Tuo ikoniniu pastatu gali tapt objektas. Gali tapt, bet gali ir netapt. Tai čia kaip su šitom Eurovizijos dainom - tarsi teoriškai visi žino, kaip jas sukurt, bet kodėl viena tampa, kita ne sunku pasakyti. Taip ir su tais pastatais.

9. Ekspertas

Tautiškumas apibūdina tam tikras etnines grupes, tautos etnines bendruomenes, žymių aiškiai matomų, suvokiamų žymių, ieškojimų požymiai. Juk mes skirsime Lietuvius nuo ukrainiečių, elementariausia būtų tautiniai drabužiai, raštai, tautodailė visa, o toliau sudėtingiau, pavyzdžiui, architektūra, literatūra požymiai gali būti tiesiogiai išreikšti aišku jei imsime rašymus apie kaimą, bet miesto kultūroje tie tautiškumo pažymiai sudėtingai išreiškiami, sudėtingai matomi jei nėra deklaruojami, primigtinai į akis kišami.

Šiuo metu yra toks skaudus pavyzdys, kai aukštosios mokyklos palieka paveldinius pastatus KTU, VDU (Pažangos rūmai, Pieno centras), universitetai, kurie ugdo inteligentus, o parodo tokį požiūrį į Architektūros paveldą, istoriją ir pasako kad mum čia neapsimoka. O turėtų būti priešingai, aukštosios mokyklos kaip tik turėtų puoselėti tokius objektus ir kad toje aplinkoje auklėjimas jaunimas turėtų didesnę poveikį nei žodžiai.

Tautiškumas šiuolaikinėje architektūroje išimtis, o jei ir yra tai ji nėra sąmoningai kuriama šiais laikais. Afrikos, azijos, kurie gyvena ir kituose trečiuose šalyse atvažiuoja pasaulio architektūros žvaigždės ir suprojektuoja tokį pastatą, kuris gali stovėti bet kurioje šalyje stovėti tai savaime brandus kūrinys, savaime kaip vienetas vertingas, bet tikrai mažai tokių atvejų, kad paisytų kontekstų, ieškoti tos šalies tautiškumo, nacionalinių bruožų, toje architektūroje, kurie jie atneša. Net tokiuose šalyje kuriuose architektūra charakteringa kaip Kinija, Japonija, Honkongas dabar jau yra visiškai pasaulietiška architektūra, kuri jau retai turi bruožų.

Tautinė architektūra. Pirmiausia mes išsivaizduojame kad tai turėtų būti aiškos žymės, tų ieškojimų arba tų aplikacijos, bet iš tiesų kaip ir Lietuvos architektūroje kaip ir kitose šalyse jaučiasi tam tikros žymės, gal ne visai aiškiai charakterizuojamos žodžiais proporcijų, kaip mes visada skirsime skandinaviška architektūra nuo pietietiškos, kad ir būtų visiškas modernizmas ar kasdieninė / eilinė architektūra. Tyrinėjau tarpukario architektūra tada tie ieškojimai tautiškumo reiškėsi labai iliustratyviai – **tautine ornamentika tiek pastato eksterjere tiek interjere**. Bet kalbant apie Lietuvos architektūra tai pagrindiniai bruožai būtų **proporcijos, mastelis, santūrumas, tradicijų tęstinumas, palaipsniui ėjimas nuo retroperstyvizmo** ir istorizmo iki modernizmo santūrus nėra aiškių avangardizmo žymių, toks per viduriuką, kaip lietuvių charakteris – jis prisirišęs prie žemės, pastovus jis jokias avantiuras nelinkęs. Tautiškumas Lietuvos architektūroje išimtis. Tautinio stiliaus interpretacija namas Lietuvių g. ir Dzukų g. (76 pav.) priešus susimasčiau kokio čia stiliaus uzbekistanas ar tai emiratai, o čia tautinis stiliaus ieškojimų rezultatas.

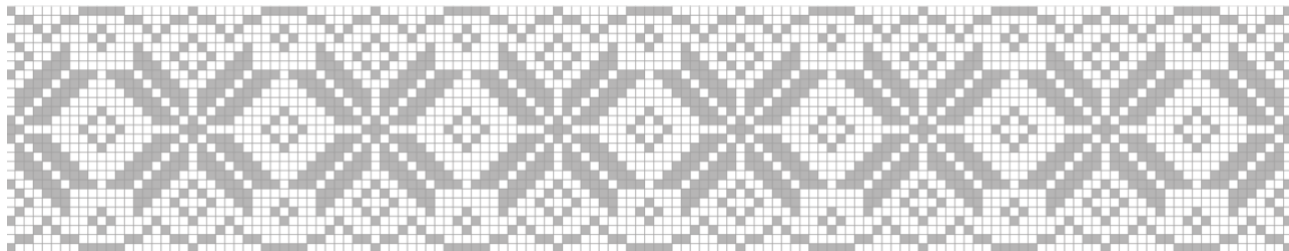
Šiandien kaip pasaulis visas atviras, neturėtų būti vyraujanti ideologija jį dirbtinai askaluoti, nors jei jis yra tai labai sveikintina. Kaip po paskutinių rinkimų Žalieji išsikėlė Tautiškumo šukį – tai yra labai naivu ir primityvu 21a. Tautiškumas turi būti, bet ne kaip vyraujantis ir nustelbentis kitus principus. Tautiškumas labiausiai matomas Vilniaus baroke ir Kauno tarpukaryje. Tautinio stiliaus ieškojimas buvo ne tik architektūroje bet ir mene, bet tai buvo kultūros vystymosi kryptis. Kai Lietuva išsilaisvina iš carinės imperijos buvo poreikis kurti savo Lietuviška kultūra kurti, tai buvo sąmoningas siekis – kurti Lietuviška: architektūra, meną, **muziką** tai reiškėsi ypač 3dešimtmetį dar tautininkams į valdžia atėjus tai buvo pagrindinis valstybės šukis šalia ekonomikos, kurią irgi reikėjo sukurti.

Kaime tautiškumo ženklai suprimityvėję nuėję į kičą. Labai reti atvejai kada tautiškumo jaučiasi dvasia, jei pastato troba iš rastų, apkala plastikinėmis lentelėmis ir uždeda šiaudinį stogą tai dar nieko, bet poilsio namelių prie ežerų architektūra, kuri visiškai neatitinka proporcijų, vietos savitumo – jos tokios rusiškos architektūros, tai reiškia ne medžiagos kuria tautinį vietos indentitetą, bet **proporcijos, mastelis**. Ar kad ir buvo mada kavines interjerą klėčio tipo daryti, kabo šiaudiniai visokie guzai ant lubų, tie raštai, drožiniai. Tarp Tautinės architektūros ir kičo yra labai slidi riba, kur sunku balansuoti. Dažniausiai tokia architektūra, kuria saviveiklininkai, nors žiūrint į etninės architektūros ištakas, kur meistrai buvo savamoksliai – pati Lietuva ir suskirstyta į etninius regionus – Dzukija, aukštaityja, žemaitija, suvalkija – ne tik tas pats namas vis kitos architektūros, bet kitaip vadinasi.

Užsienio architektai Lietuvoje projektuoja be jokio konteksto, ka ir parodė mūsų konkursai. Projektai konceptualus, bet konteksto nepažinimas akivaizdus. Kartais kai kurie objektai gali būti pats sau, kaip paminklas tam kurėjui, iššiūkis kur padarytas drasiai, bet jei daug tokiu atsirastu tai butu katastrofa, bet vienas kitas gali būti. O tai kad laimi užsieniečiai, nes ir komisijos buna tarptautines tai reikksia kad ir komisijos nariai nevertina konteksto, žiuri kaip vienetais estetiniu poziciju . salos konkursas neaišku kuo baigsis nes laimeja projektai nera musu kisenej ir galu gale nepakankamai ivertintas ne tik kontekstas bet ir fiziniai duomenys kad yra sala ir yra vanduo kad tris aukstus i gyli ileisti neimanoma, nes netinkamas gruntas, ir salos visas performatavimas – nieks į tokias „smulkmenas“ nekreipia demesio. Neaišku ar bus igyvendinami. Bet kol kas dar nieko nepastate, tie konkursai kaip treniruotes, pamokos.

Ikonine architektūra gali tapti tautos simboliu, pavyzdžiui Kauno centrinis paštas. Ikoninės architektūros reikia bet ju dirbtinai nesukursi. Tikrasiąs vertybes laikas parodys – buvo kritikuojami Pažangos rūmai ir Karo muziejus, o šiandien jie paveldas.

Priedas NR. 6. Grafinės dalies kopijos

Priedas NR. 7. Skaitmeninė tekstinės ir grafinės dalies kopija (CD)

